

AVROPA İTTİFAQI

İNSAN HÜQUQLARI

**“QADINLARA QARŞI AYRI-SEÇKİLİYİN
BÜTÜN FORMALARININ LƏĞV EDİLMƏSİ HAQQINDA”
KONVENSIYA**

**Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə
Komitənin Ümumi Təvsiyələrinin Seçmə Topplusu**

Bu nəşr Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının maliyyə dəstəyi hesabına tərcümə edilərək dərc olunmuşdur. Bu nəşrin müəllifi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Bu nəşrdə istifadə olunan məzmun və material heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı bu vəsaitin redaktə edilməsində dəstəyinə görə Azərbaycan Respublikasının Ombudsman Aparatına dərin təşəkkürünü bildirir.

AVROPA İTTİFAQI

MÜNDƏRİCAT:

Giriş	2
Ümumi Təvsiyə № 21: Nikah və ailə münasibətlərində bərabərlik	3
Ümumi Təvsiyə № 24: Konvensiyanın 12-ci maddəsi (qadınlar və səhiyyə)	16
Ümumi Təvsiyə № 25: Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci paragrafı (müvəqqəti xüsusi tədbirlər)	28
Ümumi Təvsiyə № 28: Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən üzv Dövlətlərin əsas öhdəlikləri	39
Ümumi Təvsiyə № 33: Qadınların ədliyyəyə çıxışı	53
Ümumi Təvsiyə № 35 19 saylı ümumi təvsiyənin yenilənməsi (Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq barədə)	87

Giriş

Bu vəsait Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin hazırladığı Ümumi Təvsiyələrin seçmə toplusunu təqdim edir.

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə də daxil olmaqla Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqlarına dair Müqavilə Qurumları müvafiq insan hüquqları müqavilələrində nəzərdə tutulan maddə və müddələrin şərhini “ümumi şərhlər” və ya “ümumi tövsiyələr” formasında hazırlayırlar. Bu sənədlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları müqavilələrində təsbit edilən müxtəlif insan hüquqları, prinsiplər və əsas müddələrin müfəssəl şərhini verir, eləcə də onların icrasında diqqət yetirilməli olan məqamları və atılmalı olan addımları izah edir. Bundan əlavə, Ümumi Təvsiyələr insan hüquqları müqavilələrinin xüsusi maddələri baxımından milli hesabatların hazırlanmasına dair ümumi təlimatla təmin edir.

Ümumi Tövsiyə № 21:

**Nikah və ailə münasibətlərində
bərabərlik**

IV. QADINLARA QARŞI AYRI-SEÇKİLİYİN LƏĞV EDİLMƏSİ ÜZRƏ KOMİTƏ TƏRƏFİNDƏN QƏBUL EDİLMİŞ ÜMUMİ TÖVSIYƏLƏR

On üçüncü sessiya (1994)^{1*}

21 sayılı ümumi tövsiyə: Nikah və ailə münasibətlərində bərabərlik

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

1. “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya (Baş Assambleyanın 34/180 sayılı qətnaməsi, əlavə) cəmiyyət və ailə içərisində qadın və kişilər üçün insan hüquqlarının bərabərliyini təsdiq edir. Konvensiya insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq sazişlər arasında önəmli yer tutur.

2. Digər konvensiyalar və bəyannamələr də ailəyə və qadının ailədəki statusuna böyük əhəmiyyət verir. Bunlara Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi (Baş Assambleyanın 217/A (III) sayılı qətnaməsi), “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakt (2200 A (XXI) sayılı qətnamə, əlavə), “Evli Qadınların Milliyyəti haqqında” Konvensiya (1040 (XI) sayılı qətnamə, əlavə), “Nikaha daxil olmağa Razılıq, Minimal Nikah Yaşı və Nikahların Qeydə alınması haqqında” Konvensiya (1763 A (XVII) sayılı qətnamə, əlavə), həmçinin bu barədə növbəti tövsiyə (2018 (XX) sayılı qətnamə) və Nayrobi Qadınların Tərəqqisi üçün Gələcəyə dair Strategiyalar toplusunu misal göstərmək olar.

3. “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya qadınların yuxarıda qeyd olunan konvensiya və bəyannamələrə əvvəlcədən əlavə olunmuş ayrılmaz hüquqlarını xatırlatmaqla kifayətlənmir, həmçinin kişi və qadınların düşüncə və davranışlarının formalaşdırılmasında mədəniyyət və ənənələrin əhəmiyyətini, eyni zamanda onların qadınların fundamental hüquqlarının icrasını məhdudlaşdırmaqda oynadığı rolu tanıyır.

Məsələyə dair məlumat

4. Baş Assambleya 44/82 sayılı qətnaməsində 1994-cü ili Beynəlxalq Ailə İli kimi müəyyən etmişdir. Komitə fürsətdən istifadə edərək qadınların ailə içərisində əsas hüquqlarının baş tutacaq milli şənlikləri dəstəkləyəcək və təşviq edəcək tədbirlərdən biri kimi əhəmiyyətini vurğulamaq niyyətindədir.

5. Beynəlxalq Ailə İlinin bu cür qeyd olunmasını seçməklə Komitə Konvensiyanın qadınların ailədəki statusu üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan üç maddəsini təhlil etmək niyyətindədir:

¹ A/49/38 adlı sənəddə əks olunmuşdur.

9-cu maddə

1. Üzv Dövlətlər vətəndaşlıq əldə etmək, öz vətəndaşlığını dəyişmək və ya qorumaq üçün qadınlara kişilərlə bərabər əsasda hüquqlar verməlidir. Onlar xüsusilə təmin etməlidir ki, nə xarici vətəndaşla evləndikdə, nə də evlilik ərzində kişi öz vətəndaşlığını dəyişdikdə avtomatik olaraq qadının vətəndaşlığı dəyişməsin, qadın öz vətəndaşlığını itirməsin və ya kişinin vətəndaşlığı ona zorla qəbul etdirilməsin.
2. Üzv Dövlətlər uşaqların vətəndaşlığı baxımından qadınlara kişilərlə bərabər əsasda hüquqlar verməlidir.

Şərh

6. Vətəndaşlıq cəmiyyətdə tam iştirak etmək üçün vacibdir. Ümumiyyətlə, Dövlətlər həmin ölkədə doğulanlara vətəndaşlıq verir. Vətəndaşlıq həmçinin həmin ölkədə məskunlaşmaq səbəbindən və ya vətəndaşlığın olmaması kimi humanitar səbəblərə görə verilə bilər. Milliyyət və ya vətəndaşlıq statusu olmadıqda qadınlar səs vermək və ya dövlət məmuru olmaq üçün namizədliyini irəli sürmək hüququndan, həmçinin ictimai mənfəətlərdən faydalanmaq və yaşayış yerini seçmək imkanından məhrum edirlər. Yetkin qadın öz vətəndaşlığını dəyişə bilər, ancaq qadın nikaha girdikdə və ya nikahı pozulduqda, yaxud atası və ya həyat yoldaşı öz vətəndaşlığını dəyişdikdə onun vətəndaşlığı istəyə görə dəyişdirilə bilməz.

15-ci maddə

1. Üzv Dövlətlər qadınlara qanun qarşısında kişilərlə eyni səviyyədə bərabərlik verməlidir.
2. Üzv Dövlətlər mülki məsələlərdə qadınlara kişilərlə bərabər əsasda hüquqi səlahiyyətlər və həmin səlahiyyətləri icra etmək üçün eyni imkanlar verməlidir. Onlar xüsusilə qadınlara müqavilə bağlanması və əmlakın idarə olunması ilə bağlı bərabər hüquqlar verməli, məhkəmə və tribunallarda prosedurun bütün mərhələlərində onlara bərabər rəftar göstərilməlidir.
3. Üzv Dövlətlər razılıq verir ki, qadınların hüquqi səlahiyyətlərinin məhdudlaşdırılmasına yönələn qanuni qüvvəyə malik bütün müqavilələr və hər hansı növdə olan bütün digər özəl sənədlər etibarsız hesab olunmalıdır.
4. Üzv Dövlətlər insanların hərəkəti, həmçinin yaşayış yeri və hüquqi ünvanını seçmək azadlığı ilə bağlı qanunlar baxımından kişi və qadınlara eyni hüquqlar verməlidir.

Şərh

7. Bir qadın qətiyyənlə müqavilə bağlaya bilmədikdə və ya maliyyə krediti ala bilmədikdə, yaxud bunları yalnız həyat yoldaşı və ya kişi qohumlarının razılıq verməsi və ya zəmin durması nəticəsində edə bildikdə o, hüquqi cəhətdən özünüidarə hüququndan məhrum edilmiş olur. Hər hansı bu cür məhdudiyyət onun tək başına əmlak sahibi olmasının qarşısını alır və öz biznesini hüquqi cəhətdən idarə etməsinə və ya hər hansı digər müqavilə formasını bağlamasına mane olur. Bu cür məhdudiyyətlər qadının özünü və ondan asılı olan insanları təmin etmək qabiliyyətini ciddi şəkildə məhdudlaşdırır.

8. Qadınların məhkəmə işi qaldırmaq hüququ bəzi ölkələrdə qanunla və ya onun hüquqi məsləhətlər almaq imkanı və məhkəmələrdən kömək istəmək qabiliyyəti ilə məhdudlaşdırılır. Digərlərində qadınların şahidlik statusuna və ya dəlillərinə kişilərdən daha az hörmət göstərilir və ya daha az əhəmiyyət verilir. Bu cür qanunlar və ya adətlər qadınların öz bərabər əmlak payını səmərəli şəkildə tələb etmək və ya qorumaq hüququnu məhdudlaşdırır və onların cəmiyyətin müstəqil, məsuliyyətli və dəyərli üzvü kimi mövqeyini zəiflədir. Ölkələr qadınların hüquqi səlahiyyətlərini qanunları vasitəsilə məhdudlaşdırdıqda və ya fərd yaxud müəssisələrə bunu etməyə icazə verdikdə onlar qadınları kişilərlə bərabər olmaq hüququndan məhrum edir, qadınların özlərini və onlardan asılı olan insanları təmin etmək imkanlarını məhdudlaşdırır.

9. Daimi yaşayış yeri - ümumi hüquq ölkələrində insanın yaşamağa niyyət etdiyi və ədliyyə sisteminə müraciət edəcəyi ölkəyə aid konseptdir. Daimi yaşayış yerini uşaqlar əslən öz valdeynlərindən əldə edirlər, ancaq yetkinlik yaşına çatdıqda o, insanın normalda yaşadığı və daimi yaşamağı nəzərdə tutduğu ölkəni göstərir. Vətəndaşlıq məsələsində olduğu kimi üzv Dövlətlərin hesabatlarının yoxlanışından görünür ki, qadınlara qanunla öz daimi yaşayış yerini seçməyə hər zaman icazə verilməyəcəkdir. Yetkin qadın vətəndaşlıq kimi, daimi yaşayış yerini də öz ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq öz iradəsi əsasında dəyişməyə qadir olmalıdır. Qadınların kişilərlə eyni əsaslarla daimi yaşayış yerini seçmək hüququ ilə bağlı hər hansı məhdudiyyət onların yaşadığı ölkənin məhkəmələrinə müraciət etmək hüququnu məhdudlaşdırır və ya onların ölkəyə sərbəst şəkildə və öz hüquqları ilə girib çıxmasına mane ola bilər.

10. Başqa ölkədə müvəqqəti yaşayaraq işləyən miqrant qadınlara öz həyat yoldaşı və uşaqlarının yanına gətirmək üçün kişilərlə bərabər əsasda hüquqlar verilməlidir.

16-cı maddə

1. Üzv Dövlətlər nikah və ailə münasibətləri ilə bağlı bütün məsələlərdə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməli, xüsusilə kişi və qadın bərabərliyi əsasında aşağıdakı hüquqları təmin etməlidir:

- (a) Nikaha daxil olmaq üçün eyni hüquq;
- (b) Həyat yoldaşını sərbəst şəkildə seçmək və nikaha yalnız öz tam və sərbəst razılığı ilə daxil olmaq üçün eyni hüquq;
- (c) Evlilik və nikahın pozulması zamanı eyni hüquq və məsuliyyətlər;
- (d) Ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq uşaqlar ilə bağlı məsələlərdə valideyn kimi eyni hüquq və məsuliyyətlər; bütün hallarda uşaqların maraqları birinci növbədə nəzərə alınmalıdır;
- (e) Uşaqların sayı və aralarındakı yaş fərqi ilə bağlı sərbəst və məsuliyyətli şəkildə qərar vermək, həmçinin onlara bu hüquqlardan bərabər istifadə etmək məqsədilə informasiya, təhsil və bu kimi vasitələrə malik olmaq üçün imkanlar yaradılmalıdır;
- (f) Uşağın himayəçisi, nəzarətçisi, qəyyumu və övladlığa götürülməsi ilə və ya bu konseptlərin dövlət səviyyəsində mövcud olduğu bənzər müəssisələrlə bağlı eyni hüquqlar; bütün hallarda uşaqların maraqları birinci növbədə nəzərə alınmalıdır;
- (g) Soyad, peşə və sənətini seçmək hüququ daxil olmaqla ər və arvad üçün eyni hüquqlar;
- (h) Pulsuz və ya məbləğ qarşılığında olmasından asılı olmayaraq əmlaka sahib olmaq, nəzarət etmək, onu əldə etmək, idarə etmək və ondan faydalanmaq baxımından hər iki həyat yoldaşı üçün eyni hüquqlar.

2. Uşağın nişanlanması və nikahı heç bir qanuni qüvvəyə malik olmamalı, minimum nikah yaşının müəyyən edilməsi və nikahların rəsmi qeydiyyatının icbari edilməsi üçün qanunvericilik tədbirləri daxil olmaqla bütün zəruri tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Şərh

İctimai və şəxsi həyat

11. Tarixən insan fəaliyyətinə ictimai və şəxsi həyatda fərqli baxılmış və müvafiq olaraq tənzimlənmişdir. Bütün cəmiyyətlərdə ənənəvi olaraq şəxsi və ya məişət sahəsində öz vəzifəsini icra etmiş qadınların həmin fəaliyyətləri uzun müddət lazımi şəkildə qiymətləndirilməmişdir.

12. Bu cür fəaliyyətlər cəmiyyətin xilasını üçün dəyərli olduğuna görə onlara ayrı-seçkilikə əsaslanan müxtəlif qanun və ya adətlərin tətbiq olunmasına heç bir bəraət qazandırıla bilməz. Üzv Dövlətlərin hesabatlarından aydın olur ki,

hələ də hüquqi cəhətdən bərabərliyin olmadığı ölkələr var. Bununla qadınların resurslardan bərabər istifadə imkanına malik olmasının, həmçinin ailə və cəmiyyətdəki statusunun bərabərliyindən faydalanmasının qarşısı alınır. Hətta hüquqi cəhətdən bərabərliyin mövcud olduğu yerlərdə belə bütün cəmiyyətlər qadınlara lazımı şəkildə qiymətləndirilməyən müxtəlif vəzifələr təyin edir. Bu yolla Konvensiyanın 16-cı maddəsində, həmçinin 2, 5 və 24-cü maddələrində əks olunan ədalət və bərabərlik prinsipləri pozulur.

Müxtəlif ailə formaları

13. Ailənin forması və konsepti Dövlətdən Dövlətə və hətta Dövlət daxilindəki regionlara görə dəyişə bilər. Formasından, ölkə daxilindəki hüquqi sistem, din, adət və ənənələrdən asılı olmayaraq ailədə qadına rəftar Konvensiyanın 2-ci maddəsinin tələbinə əsasən həm qanun çərçivəsində, həm də özəl şəkildə bütün insanlar üçün bərabərlik və ədalət prinsiplərinə uyğun olmalıdır.

Çoxarvadlı nikahlar

14. Üzv Dövlətlərin hesabatlarından həmçinin bu da aydın olur ki, bir sıra ölkələrdə çoxarvadlılıq müşahidə olunur. Çoxarvadlı nikahlar qadınların kişilərlə bərabərlik hüququna ziddir və onların qadınlar üçün və həmin qadınlardan asılı olan insanlar üçün elə ciddi emosional və maddi nəticələri ola bilər ki, insanlar bu cür nikahlardan çəkindirilsin və həmin nikahlar ləğv olunsun. Komitə narahatlıqla qeyd edir ki, konstitusiyalarının bərabər hüquqlara zəmanət verdiyi bəzi üzv Dövlətlər şəxsi və ya ənənəvi hüquqa əsasən çoxarvadlı nikaha icazə verir. Bu, qadınların konstitusiya hüquqlarını və Konvensiyanın 5-ci (a) maddəsinin müddəalarını pozur.

16-cı maddə (1) (a) və (b)

15. Əksər ölkələr milli konstitusiya və qanunlarının Konvensiyaya uyğun olduğunu məruzə etsə belə reallıqda adət-ənənələr və həmin qanunların həyata keçirilməməsi Konvensiyaya ziddir.

16. Qadınların həyat yoldaşını seçmək və sərbəst şəkildə nikaha daxil olmaq hüququ onların həyatının, bir insan kimi ləyaqətinin və bərabərliyinin mərkəzi hissəsini təşkil edir. Üzv Dövlətlərin hesabatlarının yoxlanışından aydın olur ki, adətlər, məzhəblər və ya xüsusi insan qruplarının etnik mənsubiyyəti əsasında zorakı nikaha və ya təkrar nikaha icazə verən ölkələr var. Digər ölkələr qadınların pul və ya vəzifənin artırılması qarşılığında nikaha girməsinə icazə verir, başqalarında isə qadınların yoxsulluğu onları maddi təminat üçün xarici vətəndaşla evlənməyə məcbur edir. Məsələn üçün qadınların yeniyetmə olmasına və ya həyat yoldaşı ilə qan qohumluğuna əsaslanan əsaslı məhdudiyyətlər tətbiq olunmaqla qadınların evlənməyi, nə vaxt və kiminlə evlənməyi seçmək hüququ qanun çərçivəsində qorunaraq həyata keçirilməlidir.

16-cı maddə (1) (c)

17. Üzv Dövlətlərin hesabatlarının yoxlanışından aydın olur ki, bir çox ölkələr Konvensiyanın prinsiplərinə əməl etməkdən daha çox ümumi hüquq prinsiplərinin, dini və ya ənənəvi hüququn tətbiqinə etibar etməklə öz hüquqi sistemində evli kişi və qadınların hüquq və məsuliyyətlərini təmin edir. Qanun çərçivəsində və praktikada nikahla bağlı variantlar davamlı şəkildə qadınların nikah zamanı bərabər statusa malik olmaq hüququ və məsuliyyətini məhdudlaşdırmaqla onlar üçün çox saylı fəsadlara gətirib çıxarır. Bu cür məhdudiyyətlər adətən kişiyyə ailə başçısı və əsas qərar sahibi statusunun verilməsi ilə nəticələnir və bu da Konvensiyanın müddəalarına ziddir.

18. Bundan başqa, ailəyə faktiki olaraq ümumiyyətlə hüquqi müdafiə qətiyyəni verilmir. Bu cür münasibətlərdə yaşayan qadınlar həm ailə həyatında, həm də qanun çərçivəsində müdafiə olunan gəlir və aktivlərin paylanmasında kişilərlə bərabər statusa malik olmalıdır. Bu cür qadınlar onlardan asılı olan uşaq və ya ailə üzvlərinə qayğı göstərilməsi və böyüdülməsi ilə bağlı kişilərlə bərabər əsasda hüquq və məsuliyyətlərə malik olmalıdırlar.

16-cı maddə (1) (d) və (f)

19. 5-ci (b) maddədə göstərildiyi kimi əksər Dövlətlər uşaqlara qayğı göstərilməsi, onların müdafiəsi və mühafizəsi ilə bağlı valideynlərin birgə məsuliyyətini qəbul edir. “Uşağın ən ümdə maraqlarının birinci növbədə nəzərə alınması” prinsipi “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyaya (Baş Assambleyanın 44/25 sayılı qətnaməsi, əlavə) daxil edilmişdir və belə görünür ki, bu prinsip hal-hazırda dünyanın hər yerində qəbul olunur. Bununla belə, praktikada bəzi ölkələr xüsusilə uşaqların boşanmış valideynlərinə bərabər status verilməsi prinsipinə əməl etmir. Bu cür birliklərdən olan uşaqlar nikahdan doğulan uşaqlarla eyni statusa hər zaman malik ola bilmirlər və uşağın anası boşandıqda və ya ayrı yaşadıqda əksər atalar uşaqlarına qayğı göstərilməsi, onların müdafiəsi və mühafizəsi ilə bağlı məsuliyyəti bölüşümlər.

20. Konvensiyada açıq şəkildə göstərilən müştərək hüquq və məsuliyyətlər qanun çərçivəsində və müvafiq olduqda uşağın himayəçisi, nəzarətçisi, qəyyumu və övladlığa götürülməsi üzrə hüquqi konseptlər vasitəsilə tətbiq olunmalıdır. Üzv Dövlətlər öz qanunları vasitəsilə ailə vəziyyətindən və uşaqları ilə birlikdə və ya ayrı yaşamasından asılı olmayaraq hər iki valideynin uşaqları ilə bağlı bərabər hüquq və məsuliyyətlərini bölüşməsinə təmin etməlidir.

16-cı maddə (1) (e)

21. Qadınların uşaq dünyaya gətirmək və böyütmək məsuliyyətləri onların təhsil, məşğulluq və şəxsi inkişafı əlaqədar digər fəaliyyətlərdən faydalanmaq hüquqlarına təsir göstərir. Onlar həmçinin qadınlar üzərində qeyri-bərabər iş yükü qoyur. Uşaqların sayı və aralarındakı yaş fərqi də qadınların həyatına eyni şəkildə təsir edir, həmçinin onların və uşaqlarının fiziki və psixi sağlamlığına

təsir göstərir. Bu səbəblərdən qadınlar uşaqların sayı və aralarındakı yaş fərqi ilə bağlı qərar qəbul etmək hüququna malikdirlər.

22. Bəzi hesabatlar zorakı hamiləlik, abort və ya sterilizasiya kimi qadınlar üçün ağır nəticələri olan məcburi təcrübələri ortaya çıxarır. Uşaq dünyaya gətirib gətirməmək barədə qərarların həyat yoldaşı və ya tərəf müqabili ilə məsləhətləşərək verilməsinə üstünlük verilsə belə onlar həyat yoldaşı, valideyn, tərəf müqabili və ya Hökumətlə məhdudlaşmamalıdır. Hamiləliyin qarşısının təhlükəsiz və etibarlı şəkildə alınması tədbirləri ilə bağlı məlumatlı şəkildə qərar qəbul etmək üçün qadınlar hamiləliyin qarşısını alan vasitələr, onların istifadəsi barədə məlumatlara, Konvensiyanın 10-cu (h) maddəsində göstəriləndiyi kimi cinsi təhsil və ailə planlaşdırma xidmətlərindən zəmanətli şəkildə faydalanmaq hüququna malik olmalıdırlar.

23. Ümumi razılığa əsasən cinsi məhsuldarlığın könüllü şəkildə tənzimlənməsi ilə bağlı sərbəst şəkildə müvafiq tədbirlər mövcud olduqda ailənin bütün üzvlərinin səhhəti, inkişafı və rifahı yüksəlir. Bundan başqa, bu cür xidmətlər əhalinin həyatı və sağlamlığının ümumi keyfiyyətini artırır və əhali artımının könüllü şəkildə tənzimlənməsi mühiti qorumağa, dayanıqlı iqtisadi və sosial inkişafa nail olmağa kömək edir.

16-cı maddə (1) (g)

24. Davamlı ailə bərabərlik, ədalət və hər bir üzv üçün fərdi şəkildə yerinə yetirmə prinsiplərinə əsaslanır. Buna görə də, Konvensiyanın 11-ci (a) və (c) maddəsində göstəriləndiyi kimi hər bir tərəf müqabili öz qabiliyyətlərinə, özəlliklərinə və arzularına ən çox uyğun gələn peşə və ya vəzifəni seçmək hüququna malik olmalıdır. Bundan başqa, hər bir tərəf müqabili cəmiyyətdə fərdilik və kimliyini qorumaq, həmçinin həmin şəxsi cəmiyyətin digər üzvlərindən fərqləndirən ad seçmək hüququna malik olmalıdır. Qanun və ya adətlər çərçivəsində bir qadın nikaha girdikdə və ya nikahı pozulduqda adını dəyişməyə vadar edildikdə o, bu hüquqlarından məhrum edilməmiş olur.

16-cı maddə (1) (h)

25. Bu maddədə göstərilən hüquqlar Dövlətlərin qarşısında qadınlara müqavilə bağlamaq və əmlak idarə etmək üçün bərabər hüquqlar vermək öhdəliyinin qoyulduğu 15-ci (2) maddədə göstərilən hüquqlarla üst-üstə düşür və onları tamamlayır.

26. 15-ci (1) maddə qanun qarşısında qadınlar üçün kişilərlə bərabərlik təmin edir. Əmlaka sahib olmaq, onu idarə etmək, ondan faydalanmaq və onu əldən çıxarmaq hüququ qadınların maliyyə müstəqilliyindən faydalanmaq hüququnun mərkəzi hissəsini təşkil edir və əksər ölkələrdə qadınların öz yaşayışını təmin etmək, özü və ailəsi üçün münasib mənzil və qida təmin etmək qabiliyyəti üçün əhəmiyyətli olacaqdır.

27. Aqrar islahat proqramı və ya müxtəlif etnik qruplar arasında torpaqların yenidən bölüşdürülməsinin həyata keçirildiyi ölkələrdə ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq qadınların yenidən bölüşdürülmüş torpağı kişilərlə bərabər şərtlər daxilində paylaşmaq hüququ diqqətlə həyata keçirilməlidir.

28. Əksər ölkələrdə qadınların xeyli hissəsi subaydır və ya boşanıb və əksəriyyəti təkbəşinə ailəsini saxlamaq məsuliyyəti daşıyır. Əmlakın bölüşdürülməsində "kişi təkbəşinə ailədəki qadın və uşaqları saxlamağa görə məsuliyyət daşıyır və öz məsuliyyətini şərəflə yerinə yetirə bilər və yetirəcəkdir" şəklində çatdırılan mühakiməyə əsaslanan hər hansı ayrı-seçkilik aydın şəkildə həqiqətə uyğun gəlmir. Nəticə etibarilə, kişilərə nikahın və ya faktiki münasibətin sonunda və ya qohumun ölümü nəticəsində daha böyük əmlak payı hüququ verən hər hansı qanun və ya adət ayrı-seçkiliyə əsaslanır və qadınların praktiki olaraq öz həyat yoldaşından boşanmaq, özünü və ya ailəsini saxlamaq və müstəqil şəxs kimi ləyaqətlə yaşamaq qabiliyyətinə ciddi təsir göstərəcəkdir.

29. Bütün bu hüquqlar qadının ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq təmin edilməlidir.

Evlilikdə əmlak

30. Elə ölkələr var ki, onlar nikah və ya faktiki münasibət zamanı və nikah və ya münasibət sonlandıqda qadınların kişilərlə bərabər əsasda əmlak payına sahib olmaq hüququnu qəbul etmir. Əksər ölkələr bu hüququ tanıyır, ancaq qadınların onu icra etmək üçün praktiki qabiliyyəti hüquqi presedent və ya adətlə məhdudlaşdırıla bilər.

31. Hətta bu hüquqlar qadınlara verildikdə və məhkəmələr onları icra etdikdə belə nikah zamanı və ya boşanma nəticəsində qadının sahib olduğu əmlakın kişi tərəfindən idarə olunduğu hallar ola bilər. Evlilikdə mal birliyi rejiminin mövcud olduğu Dövlətlər daxil olmaqla əksər Dövlətlərdə nikah və ya faktiki münasibət zamanı tərəflərin sahib olduğu əmlak satıldıqda və ya digər şəkildə əldən çıxarıldıqda qadınla məsləhətləşmək barədə hüquqi tələb yoxdur. Bu, qadının əmlakın əldən çıxarılmasına və ya ondan gələn gəlirə nəzarət etmək qabiliyyətini məhdudlaşdırır.

32. Bəzi ölkələrdə evlilikdə əmlakın bölüşdürülməsi üzrə nikah zamanı əldə edilən əmlakla bağlı maddi yardımlara daha böyük əhəmiyyət verilir və uşaqların yetişdirilməsi, yaşlı qohumlara qayğı göstərilməsi və məişət vəzifələrinin yerinə yetirilməsi kimi töhfələr azaldılır. Adətən qadın tərəfindən maddi xarakter daşımayan bu cür töhfələr həyat yoldaşının gəlir əldə edərək aktivləri artırmasına imkan yaradır. Maddi və qeyri-maddi töhfələr eyni dərəcədə əhəmiyyət daşımalıdır.

33. Əksər ölkələrdə faktiki münasibət zamanı toplanan əmlaka qanun çərçivəsində evlilik ərzində əldə edilən əmlakla eyni şəkildə baxılmır. Bütün hallarda münasibət sonlandıqda qadın öz tərəf müqabilindən əhəmiyyətli dərəcədə daha az pay əldə edir. Uşağı olan və ya olmayan, evli olan və ya olmayan qadınlara bu şəkildə ayrı-seçkilik edən əmlak qanunları və adətləri ləğv olunaraq qarşısı alınmalıdır.

Vərəsəlik

34. Üzv Dövlətlərin hesabatları vərəsəlik qanunlarına aid hüquqi və ya ənənəvi müddəalar barədə şərhli əhatə etməlidir, çünki onlar Konvensiyada və İqtisadi və Sosial Şüranın üzv Dövlətlərə mərhum şəxslə eyni dərəcədə münasibətdə olan kişi və qadınları maldan bərabər pay əldə etmək və vərəsəlik sıralamasında eyni sırada olmaq hüququ ilə təmin etməyi tövsiyə etdiyi 884D (XXXIV) sayılı qətnaməsində göstərildiyi kimi qadınların statusuna təsir göstərir. Bu müddəa ümumilikdə həyata keçirilməmişdir.

35. Vərəsəlik və əmlakla bağlı qanun və təcrübələrin qadınlara qarşı ciddi ayrı-seçkiliyə səbəb olduğu çox sayda ölkə var. Bu qeyri-bərabər rəftar nəticəsində qadınlar həyat yoldaşı və ya atası dünyasını dəyişdikdə onun əmlakından dul kişi və ya oğulun əldə etdiyindən daha az pay əldə edirlər. Bəzi hallarda qadınlar məhdud və nəzarətli hüquqlar əldə edirlər, həmçinin yalnız mərhumun əmlakından gəlir əldə edirlər. Adətən dul qadınların vərəsəlik hüquqları evlilik ərzində əldə edilmiş əmlak üzrə bərabər mülkiyyət hüququ prinsiplərini əks etdirmir. Bu cür müddəalar Konvensiyaya ziddir və ləğv olunmalıdır.

16-cı maddə (2)

36. 14-25 iyun 1993-cü il tarixlərində Vyanada keçirilən İnsan Hüquqları üzrə Dünya Konfransında qəbul olunmuş Vyana Bəyannaməsi və Tədbirlər Proqramı üzv Dövlətlərdən qız uşaqlarına qarşı ayrı-seçkilik yaradan və zərər verən mövcud qanun və tənzimləmələri ləğv etməyə və bu növdən olan olan adət və praktikaları aradan qaldırmağa vadar edilir. 16-cı maddə (2) və "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyanın müddəaları üzv Dövlətlərin yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər arasında nikaha icazə və ya qanuni qüvvə verməsinə mane olur. "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyanın kontekstində "uşaqlara tətbiq olunan qanuna əsasən yetkinlik yaşına vaxtından əvvəl çatmadığı təqdirdə (uşaq dedikdə 18 yaşından aşağı olan) hər bir insan nəzərdə tutulur". Bu tərifi baxmayaraq və Vyana Bəyannaməsinin müddəalarını nəzərə alaraq Komitə hesab edir ki, həm kişi, həm də qadınlar üçün minimum nikah yaşı 18-dir. Kişi və qadınlar evləndikdə mühüm məsuliyyətlər götürürlər. Nəticə etibarilə, tam yetkinlik yaşına çatmadan və tam hərəkət qabiliyyətinə malik olmadan nikaha girməyə icazə verilməməlidir. Dünya Səhiyyə Təşkilatına əsasən azyaşlılar, xüsusilə qızların evlənməsi və uşaq dünyaya gətirməsi onların səhhətinə mənfə

təsir göstərə və təhsil almasına mane ola bilər. Nəticədə onların iqtisadi cəhətdən özünüidarəsi məhdudlaşdırılır.

37. Bu, qadına şəxsən təsir etməklə kifayətlənmir, həm də onların bacarıqlarının inkişafını və müstəqilliyini məhdudlaşdırır, məşğulluq imkanını azaldır, bununla da onların ailə və cəmiyyətlərinə mənfi təsir göstərir.

38. Bəzi ölkələrdə kişi və qadınlar üçün nikah yaşı fərqlidir. Bu cür müddəalar yanlış olaraq qadınların kişilərdən fərqli əqli inkişaf səviyyəsinə malik olması və ya onların fiziki və əqli inkişaf vəziyyətinin ikinci dərəcəli olması kimi şərh olunduğuna görə ləğv olunmalıdır. Digər ölkələrdə qız uşaqlarının nişanlanmasına və ya ailə üzvlərinin onların adına öhdəlik götürməsinə icazə verilir. Bu cür tədbirlər təkcə Konvensiyaya deyil, həm də qadınların sərbəst şəkildə öz tərəf müqabilini seçmək hüququna ziddir.

39. Üzv Dövlətlər həmçinin istər rəsmi şəkildə, istərsə də adət və ya dini qanunlar əsasında bağlanmış bütün nikahların qeydiyyatla alınmasını tələb etməlidir. Bununla Dövlətlər Konvensiyaya əməl edilməsini təmin edərək, tərəf müqabilləri arasında bərabərlik yarada, minimum nikah yaşını təyin edərək, iki və çoxarvadlılığın qadağan edilməsini və uşaq hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirə bilər.

Məsləhətlər

Qadınlara qarşı zorakılıq

40. Ailə həyatında qadının yerinin nəzərə alınması ilə əlaqədar olaraq Komitə vurğulamaq istəyir ki, 19-cu ümumi tövsiyənin (On birinci sessiya) qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı müddəaları əlilliyi olan qadınların kişilərlə bərabər şəkildə hüquq və azadlıqlarından faydalanması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Üzv Dövlətlər həm ictimai həyatda, həm də ailə həyatında qadınların onların bir fərd kimi hüquq və azadlıqlarına ciddi şəkildə əngəl törədən gender zəminində ayrı-seçkilikdən azad olmasını təmin etmək üçün həmin ümumi tövsiyəyə əməl etməyə çağırılır.

Qeyd-şərtlər

41. Komitə bütövlükdə və ya qismən 16-cı maddə ilə bağlı qeyd-şərtlər irəli sürən Dövlətlərin, xüsusilə maddələrə əməl etdikdə digər amillərlə bərabər mədəni və ya dini inanclara yaxud ölkənin iqtisadi və ya siyasi vəziyyətinə əsaslanan geniş yayılmış ailə təəssüratı ilə ziddiyyət yarana biləcəyini iddia edərək 2-ci maddə ilə bağlı qeyd-şərt irəli sürən Dövlətlərin sayını narahatlıqla qeyd etmişdir.

42. Bu ölkələrin əksəriyyətində ata, ər və ya oğula üstünlük verən patriarxal ailə strukturuna inam bəslənilir. Fundamentalist və ya digər ekstremistlərin

düşüncələrinin yaxud iqtisadi çətinliklərin köhnə dəyər və ənənələrin yenidən bərpa olunmasına səbəb olduğu bəzi ölkələrdə qadınların ailədəki mövqeyi kəskin şəkildə zəifləmişdir. Başqa sözlə, müasir cəmiyyətin öz iqtisadi tərəqqisi və əhalinin ümumi rifahı üçün cinsiyyətindən asılı olmayaraq bütün yetkin insanların bərabər şəkildə cəlb edilməsindən asılı olmasının qəbul edildiyi ölkələrdə bu qadağalar və mürtəcə və ya ifrat ideyalar tədricən ləğv olunmuşdur.

43. Xüsusilə 2, 3 və 24-cü maddələrə müvafiq olaraq Komitə bütün üzv Dövlətlərdən qadınların evdə qeyri-bərabərliyi ilə bağlı anlayışlardan qəti şəkildə çəkinməklə, hər bir ölkənin xüsusilə Konvensiyanın 9, 15 və 16-cı maddələri ilə bağlı öz qeyd-şərtlərini geri çəkəcəyi bir mərhələyə tədricən irəliləməyi tələb edir.

44. Üzv Dövlətlər qanunlar, din hüququ yaxud özəl hüquq və ya adətlər çərçivəsində təsdiqlənən qadın və kişilərin qeyri-bərabərliyi ilə bağlı hər hansı anlayışlardan qəti şəkildə çəkilməli və xüsusilə 16-cı maddə ilə bağlı qeyd-şərtlərin geri çəkildiyi bir mərhələyə irəliləməlidir.

45. Komitə ilkin və sonrakı dövri hesabatlarının yoxlanışı əsasında qeyd etmişdir ki, Konvensiyanı qeyd-şərtsiz təsdiqləmiş və ya razılıq vermiş bəzi üzv Dövlətlərində müəyyən qanunlar, xüsusilə ailə ilə bağlı qanunlar əslində Konvensiyanın müddəalarına uyğun gəlmir.

46. Onların qanunları hələ də normalar, adətlər, sosial və mədəni qərəzli fikirlərə əsaslanmaqla qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan bir çox tədbirləri əhatə edir. Bu Dövlətlər bu maddələrlə bağlı konkret şərait səbəbindən Komitənin qadınların vəziyyətini qiymətləndirərək başa düşməsinə çətinləşdirir.

47. Komitə xüsusilə Konvensiyanın 1 və 2-ci maddələri əsasında həmin üzv Dövlətlərdən problemlərlə bağlı faktiki şəraiti yoxlamaq və hələ də qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə əsaslanan müddəaları olan milli qanunvericiliklərində tələb olunan tədbirləri təqdim etmək üçün zəruri cəhdləri etməyi tələb edir.

Hesabatlar

48. Hazırkı ümumi tövsiyələrdəki şərtlərin köməyi ilə öz hesabatlarında üzv Dövlətlər:

(a) Konvensiya ilə bağlı bütün qeyd-şərtləri, xüsusilə 16-cı maddənin qeyd-şərtlərini ləğv etmək üçün ölkənin keçdiyi mərhələni göstərməlidir;

(b) Öz qanunlarının 9, 15 və 16-cı maddələrin prinsiplərinə uyğun gəlib-gəlməməsini, həmçinin din hüququ və ya özəl hüquq yaxud adətlər səbəbindən qanuna və ya Konvensiyaya uyğunluğa harada əngəl törədildiyini göstərməlidir.

Qanunvericilik

49. Üzv Dövlətlər Konvensiyaya əməl etmək zəruri olduqda xüsusilə 9, 15 və 16-cı maddələrə uyğun olmaq üçün qanunvericiliyi leqallaşdıraraq həyata keçirməlidir.

Konvensiyaya uyğunluğun təşviq edilməsi

50. Hazırki ümumi tövsiyələrdəki şərtlərin köməyi ilə və 2, 3 və 24-cü maddələrin tələblərinə əsasən üzv Dövlətlər xüsusilə din hüququ və ya özəl hüquq yaxud adətlərin Konvensiyanın prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil etdiyi yerlərdə həmin prinsiplərə tam uyğunluğun təşviq edilməsinə yönəlmiş tədbirlər təqdim etməlidir.

Ümumi Tövsiyə № 24:

**Konvensiyanın 12-ci maddəsi
(qadınlar və səhiyyə)**

IV. QADINLARA QARŞI AYRI-SEÇKİLİYİN LƏĞV EDİLMƏSİ ÜZRƏ KOMİTƏ TƏRƏFİNDƏN QƏBUL EDİLMİŞ ÜMUMİ TÖVSIYƏLƏR

İyirminci sessiya (1999)¹

**24 sayılı ümumi tövsiyə: Konvensiyanın 12-ci maddəsi
(qadınlar və səhiyyə)**

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

1. “Qadınlar qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyaya əsasən səhiyyə xidmətindən, həmçinin reproduktiv sağlamlıq xidmətindən istifadə imkanının əsas hüquqlardan biri olduğunu təsdiq edən Qadınlar qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə, 21-ci maddəyə əsasən öz iyirminci sessiyasında Konvensiyanın 12-ci maddəsi ilə bağlı ümumi tövsiyə hazırlamaq qərarına gəlmişdir.

Məsələyə dair məlumat

2. Üzv Dövlətlərin Konvensiyanın 12-ci maddəsinə uyğunluğu qadınların sağlamlığı və rifahının mərkəzi hissəsini təşkil edir. O, Dövlətlərdən qadınların həyatları boyu xüsusilə ailə planlaşdırması, hamiləlik, doğuş və postnatal müddət ərzində səhiyyə xidmətlərindən istifadə zamanı üzləşdikləri ayrı-seçkiliyi ləğv etməyi tələb edir. Konvensiyanın 18-ci maddəsinə əsasən üzv Dövlətlər tərəfindən təqdim olunmuş hesabatların yoxlanışı göstərir ki, qadınların sağlamlığı onların sağlamlığı və rifahının yaxşılaşdırılması ilə bağlı ümumi narahat doğuran bir məsələ kimi tanınmışdır. Üzv Dövlətlərin və qadınların sağlamlığı ilə bağlı məsələlərdə xüsusi marağı olan və onlarla maraqlanan dövlətlərin xeyrinə olan hazırki ümumi tövsiyə, qadınların mümkün olan ən yüksək səhiyyə standartı ilə bağlı hüququnu həyata keçirmək məqsədilə Komitəni 12-ci maddənin başa düşülməsini inkişaf etdirməyə və tədbirlər həyata keçirməyə çağırır.

3. BMT-nin son zamanlarkı beynəlxalq konfranslarında da bu hədəflər nəzərə alınmışdır. Bu ümumi tövsiyəni hazırlayarkən Komitə BMT-nin beynəlxalq konfranslarında, xüsusilə 1993-cü ilin İnsan Hüquqları üzrə Beynəlxalq Konfransı, 1994-cü ilin Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq Konfransı və 1995-ci ilin Qadınlar barədə dördüncü Beynəlxalq Konfransında qəbul edilmiş tədbirlər proqramlarını

¹ A/54/38/Rev.1 adlı sənədin I fəslində əks olunmuşdur.

nəzərə almışdır. Komitə həmçinin Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST), BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA) və digər BMT qurumlarının işini qeyd etmişdir. O, bu ümumi tövsiyənin hazırlanmasında qadınların sağlamlığı üzrə xüsusi ekspertizaya malik çox sayda qeyri-hökumət təşkilatı ilə əməkdaşlıq etmişdir.

4. Komitə digər BMT sənədlərində səhiyyə hüququ və sağlamlığın əldə olunması üçün imkan yaradan şərtlərin vurğulanmasını qeyd edir. Bu cür sənədlərə misal olaraq Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakt, “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiya və “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya göstərilə bilər.

5. Komitə həmçinin Konvensiyanın 12-ci maddəsinə tam uyğunluğun ayrılmaz tərkib hissəsi olan məsələlərə aid olan qadınların sünnəti, insanda immun çatışmazlığı sindromu/qazanılmış immun çatışmazlığı sindromu (İİV/QİÇS), əlilliyi olan qadınlar, qadınlara qarşı zorakılıq və ailə münasibətlərində bərabərlik barədə özünün əvvəlki ümumi tövsiyələrinə istinad edir.

6. Qadın və kişilər arasındakı bioloji fərqlər sağlamlıq vəziyyətində fərqlərin yaranmasına səbəb olmasına baxmayaraq, kişi və qadınların sağlamlıq vəziyyətini müəyyən edən və qadınların özləri arasında dəyişə bilən sosial amillər mövcuddur. Bu səbəbdən miqrant qadınlar, qaçqın və məcburi köçkün olan qadınlar, qız uşağı və yaşlı qadınlar, fahişəliklə məşğul olan qadınlar, yerli qadınlar və fiziki və ya əqli məhdudiyyətləri olan qadınların sağlamlıq ehtiyacları və hüquqlarına xüsusi diqqət ayrılmalıdır.

7. Komitə qeyd edir ki, qadınların səhiyyə hüququnun tam həyata keçirilməsinə yalnız üzv Dövlətlər təhlükəsiz, qidalandırıcı olan və yerli şərtlərə uyğunlaşan ərzaq təchizatı vasitəsilə həyatları boyu qidalanma baxımından rifahla bağlı qadınların əsas insan hüququna hörmət etmək, onu qorumaq və təbliğ etmək öhdəliyini yerinə yetirdikdə nail oluna bilər. Bu baxımdan üzv Dövlətlər xüsusilə kənd ərazilərində yaşayan qadınlar üçün məhsuldar resurslardan fiziki və iqtisadi cəhətdən faydalanmaq imkanını asanlaşdırmaq və digər şəkildə bütün qadınların xüsusi qida ehtiyaclarını öz ədliyyə sistemi daxilində qarşılamaq üçün addımlar atmalıdır.

12-ci maddə

8. 12-ci maddə aşağıdakı şəkildə şərh olunur:

“1. Üzv Dövlətlər qadınların kişilərlə bərabər şəkildə səhiyyə xidmətlərindən, həmçinin ailə planlaşdırma xidmətlərindən faydalanmasını təmin etmək məqsədilə səhiyyə sahəsində qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməlidir.

“2. Bu maddənin 1-ci paraqrafının müddəalarına baxmayaraq, üzv Dövlətlər qadınlar üçün lazım olduqda pulsuz xidmətlər verməklə hamiləlik, doğuş və postnatal müddətlə bağlı müvafiq xidmətlər, həmçinin hamiləlik və əmizdirmə ərzində müvafiq qidalanmanı təmin etməlidir.”

Üzv Dövlətlər həyatları boyu qadınların sağlamlığı ilə bağlı məsələ ilə məşğul olmağa təşviq edilir. Buna görə də, hazırkı ümumi tövsiyənin məqsədləri üçün “qadınlar” anlayışına qız uşaqları və yeniyetmə qızlar daxildir. Ümumi tövsiyə 12-ci maddənin əsas elementlərinin Komitə tərəfindən təhlilini təqdim edəcəkdir.

Əsas elementlər

12-ci maddə (1)

9. Üzv Dövlətlər ölkədə qadınlara təsir göstərən ən vacib məsələləri məruzə etmək üçün daha çox uyğun şəraitə malikdir. Buna görə də, Komitənin səhiyyə sahəsində qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün tədbirlərin müvafiq olub-olmadığını qiymətləndirməsinə imkan yaratmaq üçün üzv Dövlətlər xəstəliklərin və qadınların sağlamlığı və qidalanması üçün təhlükəli olan şəraitlərin rast gəlinmə sıklığı və ciddiliyi, həmçinin profilaktik və müalicəvi tədbirlərin mövcud və sərfəli olması haqqında cinsə görə ayrılmış etibarlı məlumatlarla qadınlar üçün səhiyyə qanunvericiliyi, planları və siyasətləri barədə hesabat verməlidir. Komitəyə təqdim olunan hesabatlarda səhiyyə qanunvericiliyi, planları və siyasətlərinin həmin ölkədəki qadınların səhhəti və ehtiyaclarının elmi və etik cəhətdən tədqiqi və qiymətləndirilməsinə əsaslandığı əks olunmalı, din, ənənə və ya mədəniyyətə əsaslanan hər hansı etik, dini və ya sosial dəyişkənliklər və ya təcrübələr nəzərə alınmalıdır.

10. Üzv Dövlətlər qadınların və ya müəyyən qruplara daxil olan kişilərdən fərqli olan qadınların sağlamlıq vəziyyətləri və şəraitləri barədə, həmçinin bu baxımdan mümkün olan müdaxilə barədə məlumatları öz hesabatlarına əlavə etməyə təşviq edilir.

11. Səhiyyə sistemində qadınlara aid xəstəliklərin qarşısını almaq, onları aşkar etmək və müalicə etmək üçün xidmətlər olmadıqda qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması tədbirləri qeyri-müvafiq hesab olunur. Üzv

Dövlətin qadınlar üçün hüquqi cəhətdən müəyyən səhiyyə xidmətlərinin göstərilməsini təmin etməkdən imtina etməsi ayrı-seçkilik aktıdır. Məsəl üçün, səhiyyə xidməti göstərən müəssisələr vicdanına əsaslanaraq bu cür xidmətləri təmin etməkdən imtina etdikdə qadınların alternativ səhiyyə xidmətlərinə müraciət etməsini təmin etmək üçün tədbirlər təqdim olunmalıdır.

12. Üzv Dövlətlər səhiyyə ilə bağlı siyasət və tədbirlərin qadınların ehtiyacları və maraqları perspektivindən qadınların sağlamlıq hüquqlarına yönəlməsini, həmçinin onun kişilərlə müqayisədə qadınlar üçün fərqli olan aşağıdakı kimi fərqləndirici xüsusiyyət və amillərə yönəlməsini necə başa düşdükləri barədə hesabat verməlidir:

(a) Menstruasiya dövrü (aybaşı), reproduktiv funksiya və menopauza (yumurtalığın fəaliyyətini tamamilə dayandırması) kimi kişilərlə müqayisədə qadınlar üçün fərqli olan bioloji amillər. Digər bir nümunə qadınların üzləşdiyi cinsi yolla keçən xəstəliklər;

(b) Ümumilikdə qadınlara görə və xüsusilə qadınların bəzi qruplarına görə dəyişən sosial-iqtisadi amillər. Məsəl üçün, evdə və iş yerində qadın və kişilər arasında qeyri-bərabər güc əlaqələri qadınların qidalanmasına və sağlamlığına mənfi təsir göstərə bilər. Onlar, həmçinin sağlamlığa təsir göstərə biləcək müxtəlif zorakılıq formalarına məruz qala bilərlər. Qız uşaqları və yeniyetmə qızların adətən yaşca böyük kişi və ailə üzvləri tərəfindən cinsi istismara məruz qalması onları üçün fiziki və psixi zərər, könülsüz şəkildə və erkən yaşda hamiləlik riski altına qoyur. Qadın cinsiyyət orqanının sünnəti kimi bəzi mədəni və ya ənənəvi təcrübələr də yüksək ölüm və əlillik riski daşıya bilər;

(c) Qadın və kişilər arasında dəyişən psixososial amillərə ümumilikdə depressiya, xüsusi olaraq postnatal depressiya, həmçinin iştahasızlıq (anoreksiya) və iştahanın çox olması (bulimiya) kimi qidalanma pozuntularına səbəb olan digər psixi vəziyyətlər;

(d) Valideynlərin məxfiliyinə hörmət edilməməsinin həm kişi, həm də qadınlara təsir göstərməsinə baxmayaraq o, qadınların məsləhət və müalicə almasının qarşısını ala, bununla da onların səhhəti və rifahına mənfi təsir göstərə bilər. Bu səbəbdən qadınlar cinsiyyət sisteminin xəstəlikləri, hamiləliyin qarşısının alınması və ya natamam abort üçün və cinsi və ya fiziki zorakılığa məruz qaldıqda tibbi müalicəyə müraciət etməyə daha az meyilli olacaqlar.

13. Üzv Dövlətlərin kişi və qadın bərabərliyi əsasında səhiyyə xidmətləri, informasiya və təhsildən faydalanmaq imkanını təmin etmək vəzifəsi qadınların səhiyyə xidməti hüququna hörmət etmək, onu qorumaq və həyata keçirmək öhdəliyini nəzərdə tutur. Üzv Dövlətlər qanunvericilik, icraedici fəaliyyət və siyasətin bu üç öhdəliyə əməl etməsinin təmin edilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. Onlar həmçinin səmərəli məhkəmə fəaliyyətini təmin edən sistem də tətbiq etməlidir. Bu edilmədikdə 12-ci maddə pozulmuş hesab olunacaqdır.

14. Hüquqlara hörmət etmək öhdəliyi üzv Dövlətlərdən öz sağlamlıq hədəflərinə çatmağa çalışarkən qadınlar tərəfindən həyata keçirilən əngəlləyici tədbirlərdən çəkinməyi tələb edir. Üzv Dövlətlər həmçinin dövlət və özəl səhiyyə müəssisələrinin qadınların səhiyyə xidmətindən yararlanmaq hüququna hörmət etmək vəzifəsini necə yerinə yetirməsi barədə hesabat verməlidir. Məsələn, üzv Dövlətlər qadınların səhiyyə xidmətlərindən və ya həmin xidmətləri təmin edən klinikalardan yararlanmaq imkanını onların subay^{2*} və ya sadəcə qadın olduqlarına görə həyat yoldaşı, tərəf müqabili, valideyn və ya səhiyyə orqanlarından icazə almamaları zəminində məhdudlaşdırmamalıdır. Qadınların müvafiq səhiyyə xidmətindən faydalanması ilə bağlı digər maneələrə yalnız qadınların ehtiyac duyduğu tibbi prosedurları qanunsuz edərək həmin prosedurlardan keçən qadınları cəzalandıran qanunlar daxildir.

15. Qadınların sağlamlığı ilə bağlı hüquqları qorumaq öhdəliyi üzv Dövlətlər, onların vasitəçiləri və rəsmilərdən özəl şəxs və təşkilatların səbəb olduğu hüquq pozuntularının qarşısını almaq və bununla bağlı sanksiyalar tətbiq etmək üçün tədbir görmək tələb olunur. Gender zəminində zorakılıq qadınlar üçün ciddi sağlamlıq problemi olduğuna görə üzv Dövlətlər aşağıdakıları təmin etməlidir:

(a) Qadınlara qarşı zorakılığı və qız uşaqlarına qarşı cinsi istismarı aradan qaldırmaq üçün qanunların qəbul edilməsi və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi, siyasətlərin, həmçinin səhiyyə protokolları və xəstəxana prosedurlarının formalaşdırılması, müvafiq səhiyyə xidmətlərinin təmin edilməsi;

(b) Səhiyyə işçilərinin gender zəminində zorakılığın sağlamlıq üçün nəticələrini müəyyən edərək idarə etməsinə imkan yaratmaq üçün gender əsaslı təlim;

² Baxın, *Baş Assambleyanın Qırx doqquzuncu Sessiyasının Rəsmi Qeydləri*, 38 sayılı Əlavə (A/49/38), I fəsil, A bölməsi, 21-ci ümumi tövsiyə, 29-cu paraqraf.

(c) Şikayətlərin dinlənilməsi və qadın xəstələrə qarşı cinsi istismarda təqsirkar bilinən səhiyyə işçilərinə müvafiq sanksiyaların tətbiq olunması üçün ədalətli və qoruyucu prosedurlar;

(d) Qadın cinsiyyət orqanının sünnəti və qız uşaqlarının evləndirilməsini qadağan edən qanunların qəbul edilməsi və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi.

16. Üzv Dövlətlər xüsusilə çətin vəziyyətdə olan qadınların, misal üçün, silahlı münaqişələrdə iştirak edən qadınlar və məcburi köçkün qadınlar üçün müvafiq müdafiə və səhiyyə xidmətlərinin, həmçinin travma müalicəsi və məsləhətlərin təmin edilməsini həyata keçirməlidir.

17. Hüquqları həyata keçirmək vəzifəsi üzv Dövlətlər qarşısında qadınların öz səhiyyə xidməti hüququnu icra etməsini təmin etmək üçün mövcud resurslarından maksimum şəkildə istifadə edərək müvafiq qanunverici, məhkəmə, inzibati, büdcə, iqtisadi və digər tədbirləri həyata keçirmək öhdəliyi qoyur. Dünya üzrə anaların çox sayda ölüm və xəstələnmə hallarını, həmçinin öz ailəsinin həcmi məhdudlaşdırmaq istəyən, ancaq hamiləliyin qarşısını alan hər hansı vasitədən istifadə edə bilməyən və ya etməyən çox sayda cütlüyü göstərən araşdırmalar, qadınların səhiyyə xidmətindən yararlanmaq imkanını təmin etmək vəzifələrinin üzv Dövlətlər tərəfindən mümkün pozuntuları barədə önəmli məlumat təqdim edir. Komitə üzv Dövlətlərdən xüsusilə vərəm və İİV/QİÇS kimi qarşısı alına bilən vəziyyətlərdən əmələ gələn qadın xəstəliklərinin böyük həcmi aradan qaldırmaq üçün gördüyü işlər barədə hesabat verməyi xahiş edir. Komitə Dövlət səhiyyə funksiyalarını özəl agentliklərə ötürdüyünə görə Dövlətlərin bu öhdəliklərdən imtina etməsi faktına görə narahatdır. Dövlətlər və tərəflər bu səlahiyyətləri özəl sektor agentliklərinə tapşırmaqla və ya ötürməklə bu sahələrdəki məsuliyyətlərindən özlərini azad edə bilməzlər. Buna görə də, üzv Dövlətlər qadınların səhhətini yaxşılaşdırmaq və qorumaq üçün ictimai səlahiyyətlərin icra olunduğu hökumət prosesləri və bütün strukturları təşkil etmək üçün gördüyü işlər barədə hesabat verməlidir. Onlar üçüncü şəxslər tərəfindən qadınların hüquqlarının pozulmasının qarşısını almaq və onların səhhətini qorumaq üçün həyata keçirilən müsbət tədbirlər, həmçinin bu cür xidmətlərin göstərilməsinin təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər barədə məlumatları əhatə etməlidir.

18. İİV/QİÇS məsələləri və cinsi yolla keçən digər xəstəliklər qadın və yeniyetmə qızların cinsi sağlamlıq hüququnun mərkəz hissəsini təşkil edir. Əksər ölkələrdə yeniyetmə qızlar və qadınlar reproduktiv sağlamlığı təmin

etmək üçün zəruri olan informasiya və xidmətlərdən müvafiq istifadə imkanına malik deyillər. Gender əsaslı qeyri-bərabər güc əlaqələrinin nəticəsi olaraq yeniyetmə qızlar və qadınlar adətən cinsi əlaqədən imtina edə və ya təhlükəsiz və məsuliyyətli şəkildə cinsi əlaqəyə girməkdə təkid edə bilmirlər. Qadın cinsiyyət orqanının sünnəti, çoxarvadlılıq, həmçinin həyat yoldaşı tərəfindən təcavüz kimi zərərli ənənəvi təcrübələr də qız və qadınları İİV/QİÇS və cinsi yolla keçən digər xəstəliklərə yoluxmaq təhlükəsi altında qoya bilər. Əxlaqsızlıqla məşğul olan qadınlar bu xəstəliklərə xüsusilə meyllidir. Üzv Dövlətlər qərəzli fikirlər və ya ayrı-seçkilik olmadan bütün qadın və qızlar üçün, həmçinin həmin ölkənin qanuni vətəndaşı olmasalar belə insan alverinin qurbanı olmuş qadın və qızlar üçün cinsi sağlamlıqla bağlı informasiya, təhsil və xidmətlərdən yararlanmaq hüququnu təmin etməlidir. Xüsusilə, üzv Dövlətlər yetkin kişi və qadınların onların gizlilik və məxfilik hüququna hörmət edən xüsusi proqramlar vasitəsilə müvafiq təlim keçmiş heyət tərəfindən cinsi təhsillə təmin olunmaq hüquqlarını təmin etməlidir.

19. Öz hesabatlarında üzv Dövlətlər 12-ci maddəyə uyğunluğu nümayiş etdirmək məqsədilə kişi və qadın bərabərliyi əsasında qadınların səhiyyə xidmətindən yararlanmaq imkanına malik olub-olmamasını qiymətləndirmək üçün istifadə olunan testi müəyyən etməlidir. Bu testləri həyata keçirərkən üzv Dövlətlər Konvensiyanın 1-ci maddəsinin müddəalarını nəzərdə saxlamalıdır. Buna görə də, hesabatlarda səhiyyə siyasətləri, prosedurları, qanunları və protokollarının kişilərlə müqayisədə qadınlara olan təsiri barədə şərhlər olmalıdır.

20. Qadınlar müalicə və ya tədqiqata razılıq verərkən malik olduqları seçimlər, həmçinin təklif olunan prosedurların və mövcud alternativlərin mümkün faydaları və potensial mənfi təsirləri barədə ixtisaslı heyət tərəfindən tam məlumatlandırılmaq hüququna malikdirlər.

21. Üzv Dövlətlər qadınların səhiyyə xidmətlərindən istifadə edərkən üzləşdikləri maneələri aradan qaldırmaq üçün həyata keçirilən tədbirləri və bu cür xidmətlərdən qadınların vaxtında və münasib şəkildə faydalanmasını təmin etmək üçün həyata keçirdikləri tədbirlər barədə hesabat verməlidir. Maneələrə səhiyyə xidmətləri üçün yüksək xidmət haqqı, həyat yoldaşı, valideyn və ya xəstəxana idarələrinin əvvəlcədən razılıq verməsi tələbi, səhiyyə müəssisələrindən uzaqda olmaq, rahat və münasib ictimai nəqliyyatın olmaması kimi qadınların imkanlarına xələl gətirən tələb və ya vəziyyətlər daxildir.

22. Üzv Dövlətlər həmçinin keyfiyyətli səhiyyə xidmətlərini təmin etmək üçün həyata keçirilən tədbirlər, məsələn, onların qadınlar üçün münasib hala

gətirilməsi barədə hesabat verməlidir. Münasib xidmətlər - qadının tam məlumatlı şəkildə razılıq verməsinə imkan yaradacaq, onun ləyaqətinə hörmət edəcək, məxfiliyinə zəmanət verəcək, onun ehtiyac və perspektivlərini nəzərə alacaq şəkildə göstərilən xidmətlərdir. Üzv Dövlətlər qadınların məlumatlı şəkildə razılıq vermək və ləyaqət hüquqlarını pozmaqla işə qəbulla bağlı şərt qoyulan könülsüz sterilizasiya, cinsi yolla keçən xəstəliklərin məcburi yoxlanması və ya məcburi hamiləlik testi kimi məcburiyyət formalarına icazə verməməlidir.

23. Öz hesabatlarında üzv Dövlətlər həmçinin xüsusi olaraq ailə planlaşdırması ilə, ümumi olaraq isə cinsi sağlamlıqla bağlı bir sıra xidmətlərdən vaxtında istifadə imkanını təmin etmək üçün həyata keçirdikləri tədbirləri qeyd etməlidir. Yeniyetmələrə sağlamlıqla bağlı təhsil verilməsinə, həmçinin ailə planlaşdırmasının bütün üsulları barədə məlumat və məsləhətlərin təmin edilməsinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır.³

24. Komitə təkcə qadınların adətən kişilərdən daha uzun yaşamasına və osteoparoz və demensiya hərəkət qabiliyyətini məhdudlaşdıran və degenerativ xroniki xəstəliklərdən kişilərlə müqayisədə daha çox əziyyət çəkdiyinə görə yox, həm də adətən yaşlanan həyat yoldaşlarına görə məsuliyyət daşıdıqlarına görə yaşlı qadınlar üçün səhiyyə xidmətlərinin vəziyyəti ilə bağlı narahatdır. Buna görə də, üzv Dövlətlər yaşlı qadınların yaşlanma ilə əlaqədar əngəl və əlilliklərə yönələn səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidir.

25. Yaşından asılı olmayaraq əlilliyi olan bütün qadınlar səhiyyə xidmətindən fiziki olaraq yararlanmaqda çətinliklə üzləşirlər. Ümumilikdə məhdud anlayışın olmasına baxmayaraq əqli məhdudiyyətləri olan qadınlar gender ayrı-seçkiliyi, zorakılıq, yoxsulluq, silahlı münaqişə, dislokasiya və digər sosial məhrumetmə formaları nəticəsində qeyri-mütənasib şəkildə həssas olduqları çox sayda əqli sağlamlıq risklərinə qarşı xüsusilə meyllidirlər. Üzv dövlətlər səhiyyə xidmətlərində əlilliyi olan qadınların ehtiyaclarının nəzərə alınmasını, onların insan hüquqları və ləyaqətinə hörmət edilməsini təmin etməlidir.

12-ci maddə (2)

26. Hesabatlarda həmçinin üzv Dövlətlərin qadınları hamiləlik, doğuş və postnatal müddətlə əlaqədar müvafiq xidmətlərlə təmin etmək üçün həyata

³ Yeniyetmələr üçün sağlamlıq təhsilində digər məsələlərlə yanaşı gender bərabərliyi, zorakılıq, cinsi yolla keçən xəstəliklərin qarşısının alınması, reproduktiv və cinsi sağlamlıq hüquqları məsələləri də nəzər alınmalıdır.

keçirdikləri tədbirlər göstərilməlidir. Görülən bu tədbirlərin nəticəsi olaraq öz ölkələrində, xüsusi olaraq işə həssas qruplar, regionlar və icmalarda anaların ölüm və xəstələnmə hallarının nə qədər azalması barədə məlumatlar da hesabatlara əlavə olunmalıdır.

27. Üzv Dövlətlər öz hesabatlarında həmçinin qadınları təhlükəsiz hamiləlik, doğuş və postnatal müddətlərlə bağlı lazım olduqda pulsuz xidmətlərlə necə təmin etdiklərini göstərməlidir. Əksər qadınlar hamiləlik və doğuş sonrası xidmətlərdən ibarət zəruri xidmətləri əldə etmək və ya onlardan istifadə etmək üçün vəsaitə malik olmadıqlarına görə hamiləliklə bağlı səbəblərdən ölüm və ya əlil qalma riskindədirlər. Komitə qeyd edir ki, qadınların təhlükəsiz analıq və təcili hamiləlik xidmətlərindən yararlanmaq hüququnu təmin etmək üzv Dövlətlərin vəzifəsidir və onlar bu xidmətlərə mövcud resursları maksimum şəkildə ayırmalıdır.

Konvensiyanın digər əlaqədar maddələri

28. 12-ci maddəyə əməl etmək üçün həyata keçirilən tədbirlər barədə hesabat verərkən üzv Dövlətlər onunla Konvensiyanın qadınların sağlamlığı ilə əlaqədar digər maddələri arasındakı qarşılıqlı əlaqəni qəbul etməyə vadar edilir. Həmin maddələrə bunlar daxildir: üzv Dövlətlərdən ailə təhsilinin sosial funksiya kimi analığın düzgün başa düşülməsini əhatə etməsini təmin etməyi tələb edən 5-ci maddə (b), üzv Dövlətlərdən təhsildən bərabər şəkildə yararlanmaq imkanını təmin etməyi, bununla da qadınların daha hazır şəkildə səhiyyə xidmətindən yararlanması üçün imkan yaratmağı və çox vaxt erkən yaşda hamiləlik səbəbindən tələbə qızların məktəbi tərk etməsi hallarını azaltmağı tələb edən 10-cu maddə; üzv Dövlətlərdən qadın və qızların ailələrin sağlamlığı və rifahına zəmanət vermək üçün spesifik təhsil məlumatlarından, həmçinin ailə planlaşdırması ilə bağlı məlumat və məsləhətlərdən yararlanmaq imkanı ilə təmin etməyi tələb edən 10-cu maddə (h); qismən iş şəraitlərində qadınların sağlamlığı və təhlükəsizliyinin qorunması, həmçinin reproduktiv funksiyanın mühafizəsi, hamiləlik ərzində zərərli iş növlərindən xüsusi müdafiə və ödənişli analıq məzuniyyətinin təmin edilməsindən bəhs edən 11-ci maddə; üzv Dövlətlərdən kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün müvafiq səhiyyə müəssisələrindən, həmçinin ailə planlaşdırması ilə bağlı məlumat, məsləhət və xidmətlərdən yararlanmaq imkanı təmin etməyi tələb edən 14-cü maddənin 2-ci paragrafı (b) və onları müvafiq həyat şəraitlərini, xüsusilə hər biri xəstəliklərin qarşısını almaq və keyfiyyətli səhiyyə xidmətini təbliğ etmək üçün vacib olan mənzil, sanitariya, elektrik enerjisi, su təchizatı, nəqliyyat və kommunikasiyaları təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməyə vadar edən həmin paragrafın (h) bəndi; üzv Dövlətlərdən qadınların

sərbəst və məsuliyyətli şəkildə uşaqların sayı və aralarındakı yaş fərqi ilə bağlı qərar qəbul etmək üçün kişilərlə eyni hüquqlara, həmçinin onların həmin hüquqları icra etməsi üçün məlumat, təhsil və vasitələrdən yararlanmaq imkanına malik olmasını təmin etməyi tələb edən 16-cı maddənin 1-ci paragrafı (e). 16-cı maddənin 2-ci paragrafı erkən doğuş nəticəsində dəyən fiziki və emosional zərərin qarşısını almaq üçün vacib amil olan uşaqların nişanlanması və evlənməsini qadağan edir.

Hökumət tədbirləri üçün tövsiyələr

29. Üzv Dövlətlər qadınların səhhətinin ömür boyu yaxşılaşdırılması üçün hərtərəfli milli strategiya həyata keçirməlidir. Bu strategiya xəstəliklərin və qadınlara təsir göstərən vəziyyətlərin həm qarşısının alınması, həm də müalicəsinə, həmçinin qadınlara qarşı zorakılığa mane olmağa yönəlmiş müdaxilələri əhatə edəcək, qadınların hamısının bütün yüksək keyfiyyətli və sərfəli səhiyyə xidmətlərindən, həmçinin cinsi sağlamlıq xidmətlərindən hərtərəfli şəkildə faydalanmasını təmin edəcəkdir.

30. Üzv Dövlətlər müxtəlif tibbi ehtiyaclarını nəzərə almaqla ümumi səhiyyə büdcəsindən kişilərlə bərabər qadınların sağlamlığı üçün də vəsait ayrılmasını təmin etmək üçün müvafiq inzibati resurslar, büdcə və insan resursları ayırmalıdır.

31. Həmçinin, üzv Dövlətlər xüsusilə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməlidir:

(a) Qadınların sağlamlığına təsir göstərən bütün siyasət və proqramların mərkəzinə gender perspektivini qoymaq, bu cür siyasət və proqramların planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və onlara nəzarət edilməsinə, həmçinin qadınlara səhiyyə xidmətinin təmin edilməsinə qadınları cəlb etmək;

(b) Qadınların səhiyyə xidmətləri, təhsil və məlumatlardan faydalanması ilə bağlı bütün maneələri, həmçinin reproduktiv sağlamlıqla bağlı maneələri aradan qaldırmaq və xüsusilə İİV/QİÇS daxil olmaqla cinsi yolla keçən xəstəliklərin qarşısının alınması və müalicəsi üçün gənclərə yönəlmiş proqramlar üçün resurslar ayırmaq;

(c) Ailə planlaşdırması və cinsi təhsil vasitəsilə arzu edilməyən hamiləliyin qarşısının alınmasına üstünlük vermək, həmçinin təhlükəsiz analıq xidmətləri və prenatal yardım vasitəsilə anaların ölüm hallarını

azaltmaq. Mümkün olduqda abort edən qadınlara qarşı cəza tədbirlərinin aradan qaldırılması üçün abortu qanunsuz edən qanunvericiliyə düzəliş edilməlidir;

(d) Səhiyyə xidmətindən bərabər istifadə imkanını və onun keyfiyyətli olmasını təmin etmək üçün dövlət, qeyri-hökumət və özəl təşkilatlar tərəfindən qadınlar üçün həyata keçirilən səhiyyə xidmətlərinə nəzarət etmək;

(e) Bütün səhiyyə xidmətlərinin qadınların insan hüquqlarına, həmçinin özünüidarə, gizlilik, məxfilik, məlumatlı razılıq və seçim hüquqlarına uyğun olmasını tələb etmək;

(f) Səhiyyə işçilərinin təlim proqramına qadınların sağlamlığı, insan hüquqları və xüsusilə gender zəminində zorakılıqla bağlı hərtərəfli, icbari, gender əsaslı kursların daxil edilməsini təmin etmək.

Ümumi Tövsiyə № 25:

**Konvensiyanın 4-cü maddəsinin
1-ci paragrafı
(müvəqqəti xüsusi tədbirlər)**

QADINLARA QARŞI AYRI-SEÇKİLİYİN LƏĞV EDİLMƏSİ ÜZRƏ KOMİTƏ TƏRƏFİNDƏN QƏBUL OLUNMUŞ ÜMUMİ TÖVSIYƏLƏR

On üçüncü sessiya (2004)

25 sayılı ümumi tövsiyə: Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci paragrafı (müvəqqəti xüsusi tədbirlər)

I. Giriş

1. Konvensiyanın 21-ci maddəsinə əsasən Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə iyirminci sessiyasında (1999) "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci paragrafı barədə ümumi tövsiyəni dəqiq şəkildə işləyərək hazırlamaq barədə qərar qəbul etmişdir. Bu yeni ümumi tövsiyə digərləri ilə yanaşı müvəqqəti xüsusi tədbirlər barədə 5 sayılı ümumi tövsiyə (yeddiinci sessiya, 1988-ci il), Konvensiyanın 8-ci maddəsinin həyata keçirilməsi barədə 8 sayılı ümumi rəy (yeddiinci sessiya, 1988-ci il) və ictimai həyatda qadınların mövqeyi barədə 23 sayılı ümumi rəy (on altıncı sessiya, 1997-ci il) daxil olmaqla əvvəlki ümumi rəylərə, həmçinin üzv Dövlətlərin Konvensiyaya təqdim etdikləri hesabatlarla və Komitənin həmin hesabatlar barədə yekun şərhlərinə əsaslanacaqdır.

2. Hazırkı ümumi tövsiyə ilə Komitə Konvensiyanın həyata keçirilməsi zamanı üzv Dövlətlərin tam şəkildə istifadəsini asanlaşdırmaq və təmin etmək üçün 4-cü maddənin 1-ci paragrafının xarakteri və mənasını aydınlaşdırmaq niyyətindədir. Komitə üzv Dövlətləri bu ümumi tövsiyəni milli və yerli dillərə tərcümə etməyə, onu inzibati strukturları daxil olmaqla hakimiyyətin qanunverici, icraedici və məhkəmə qoluna, həmçinin mətbuat, akademik mühit, insan hüquqları və qadınlarla bağlı assosiasiya və müəssisələr daxil olmaqla mülki cəmiyyətə yaymağa təşviq edir.

II. Məsələyə dair məlumat: Konvensiyanın hədəf və məqsədi

3. Konvensiya dinamik sənəddir. 1979-cu ildə Konvensiyanın qəbul olunmasından bəri Komitə, həmçinin dövlət və beynəlxalq səviyyələrdə fəaliyyət göstərən qurumlar progressiv düşüncə tərzii ilə Konvensiyanın maddələrinin substantiv məzmununun, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin xarakterinin və bu cür ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə aparmaq üçün sənədlərin aydınlaşdırılması və başa düşülməsinə töhfə vermişlər.

4. 4-cü maddənin 1-ci paragrafının əhatə sahəsi və mənası Konvensiyanın ümumi hədəfi və məqsədi, yəni qadınların kişilərlə bərabər şəkildə hüquqi və faktiki olaraq insan hüquqları və əsas azadlıqlarından faydalanmasına nail olmaq məqsədilə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi

kontekstində müəyyən olunmalıdır. Konvensiyanın üzv Dövlətləri qadınların qeyri ayrı-seçkilik hüququna hörmət etmək, onu qorumaq, təbliğ etmək və həyata keçirmək üçün, həmçinin qadınların mövqeyini yaxşılaşdıraraq onların kişilərlə birlikdə hüquqi və faktiki bərabərliyinə nail olmaq məqsədilə qadınların inkişaf və tərəqqisini təmin etmək üçün hüquqi öhdəlik daşıyır.

5. Konvensiya əksər milli və beynəlxalq hüquqi standart və normalarda istifadə olunan ayrı-seçkilik konseptinin sərhədlərini aşır. Bu cür standart və normalar cinsiyət zəminində ayrı-seçkiliyi qadağan etdiyi və ixtiyari, ədalətsiz və/və ya bağışlanmaz fərqləndirmələrə əsaslanan rəftara qarşı həm kişi, həm də qadınları müdafiə etdiyi halda, Konvensiya isə qadınların məhz qadın olduqlarına görə müxtəlif ayrı-seçkilik formalarından əziyyət çəkdiyini və əziyyət çəkməyə davam etdiyini vurğulayaraq diqqətini onlara qarşı ayrı-seçkiliyə yönəldir.

6. Konvensiyanın bütün substantiv maddələri üçün ümumi şərh çərçivəsi formalaşdıran 1-5 arası və 24-cü maddələrin vahid şərh göstərir ki, üzv Dövlətlərin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq cəhdlərinin mərkəzində üç öhdəlik dayanır. Bu öhdəliklər qadınlara kişilərlə bərabər rəftar göstərilməsi ilə bağlı sırf formal hüquqi öhdəlikdən kənara çıxaraq vahid tərz və miqyasda yerinə yetirilməlidir.

7. Üzv Dövlətlərin birinci öhdəliyi öz qanunlarında qadınlara qarşı birbaşa və ya dolayı¹ heç bir ayrı-seçkiliyin olmamasını və qadınların dövlət və özəl sahələrdə səlahiyyətli tribunallar, həmçinin sanksiya və digər tədbirlər vasitəsilə dövlət orqanları, məhkəmə orqanları, təşkilatlar, müəssisələr və ya fərdi şəxslər tərəfindən törədilən ayrı-seçkiliyə qarşı müdafiə olunmasını təmin etməkdir. Üzv Dövlətlərin ikinci öhdəliyi konkret və səmərəli siyasət və proqramlar vasitəsilə qadınların faktiki mövqeyini yaxşılaşdırmaqdır. Üzv Dövlətlərin üçüncü öhdəliyi yalnız fərdlərin fərdi aktları vasitəsilə deyil, həm də qanunda, hüquqi və sosial strukturlarda və müəssisələrdə hakim olan gender əlaqələri² və qadınlara təsir göstərən gender əsaslı stereotiplərin davam etməsi ilə məşğul olmaqdır.

¹ Faktiki olaraq qadınlara mənfi təsir göstərən qanun, siyasət və proqramlar zahirən genderin nəzərə alınmadığı meyarlara əsaslandığında qadınlara qarşı dolayı ayrıseçkilik baş verə bilər. Genderin nəzərə alınmadığı qanun, siyasət və proqramlar qeyri-ixtiyari olaraq keçmiş ayrıseçkiliyin nəticələrinin davam etməsinə səbəb ola bilər. Onlar səhvən kişilərin həyat tərzinə əsasən modelləşdirilə, bununla da qadınların kişilərdən fərqli həyat təcrübələrinin cəhətlərinin nəzərə alınmamasına səbəb ola bilər. Qadınlara qarşı kişi və qadınlar arasındakı bioloji fərqlərə əsaslanan qəlibləşmiş gözlənti, münasibət və rəftarlar səbəbindən bu fərqlər ortaya çıxa bilər. Onlar həmçinin ümumilikdə qadınların kişilərdən mövcud tabeliyi səbəbindən də ortaya çıxa bilər;

² "Gender bioloji cinsiyət fərqlərinə verilən sosial mənalar kimi tərif edilir. Bu, ideoloji və mədəni struktur olmaqla bərabər həm də maddi təcrübələr aləmində yenidən formalaşdırılır; əvəzində, o, bu cür təcrübələrin nəticələrinə təsir göstərir. O, ailə daxilində və ictimai həyatda resurslar, var-dövlət, iş, qərar qəbul etmə səlahiyyəti və siyasi səlahiyyətlər, hüquq və imkanların paylanmasına təsir edir. Mədəniyyətlər arasında və zamanla ortaya çıxan fərqlərə baxmayaraq dünya üzrə gender əlaqələri geniş yayılmış xüsusiyyət kimi kişi və qadınlar arasındakı səlahiyyətlərin qeyri-simmetrik olmasına səbəb olur. Bununla, gender sosial təbəqələşdiricidir və bu baxımdan o, irq, sinif, etnik mənsubiyyət, cinsiyət və yaş kimi digər təbəqələşdiricilərlə eynidir. O, bizə gender kimliklərinin sosial quruluşunu və cinslər arasındakı əlaqənin əsasını təşkil edən qeyri-bərabər güc strukturunu başa düşməyə kömək edir." *1999-cu ilin Qadınların İnkişafda Rolu barədə Ümumdünya Sorğusu*, BMT, Nyu York, 1999-cu il, səh. 9

8. Komitənin fikrincə sırf formal hüquqi və ya proqramlı yanaşma Komitənin substantiv bərabərlik kimi şərh etdiyi faktiki kişi və qadın bərabərliyinə nail olmaq üçün kifayət deyil. Bundan əlavə, Konvensiya bərabər nəticələrə nail olmaq üçün imkan yaradan mühit vasitəsilə qadınlara bərabər başlanğıc və səlahiyyətlərin verilməsini tələb edir. Qadınlara kişilərlə eyni rəftar göstərilməsinə zəmanət vermək kifayət etmir. Daha çox, kişi və qadınlar arasındakı bioloji, həmçinin sosial və mədəni quruluşlu fərqlər nəzərə alınmalıdır. Müəyyən şərtlər altında bu cür fərqləri aradan qaldırmaq üçün kişi və qadınlara qeyri-bərabər rəftar göstərilməsi tələb olunacaqdır. Substantiv bərabərlik hədəfinə nail olmaq üçün həmçinin qadınların lazımi şəkildə təmsil olunmamasına və kişi və qadınlar arasında resurs və səlahiyyətlərin yenidən bölüşdürülməsinə yönələn səmərəli strategiya tələb olunur.

9. Nəticələrin bərabərliyi faktiki və ya substantiv bərabərliyin məntiqi nəticəsidir. Bu nəticələr təbiətə kəmiyyət və/və ya keyfiyyətə əsaslanırlar; belə ki, kişilərlə bərabər sayda müxtəlif sahələrdə öz hüquqlarından faydalanan qadınlar, bərabər həcmdə gəlirdən, qərarların qəbul edilməsində bərabərlikdən və siyasi nüfuzdan faydalanan qadınlar və zorakılıqdan, azadlığından faydalanan qadınlar.

10. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin və onların qeyri-bərabərliyinin əsas səbəbləri səmərəli şəkildə aradan qaldırılmadığı müddətdə qadınların mövqeyi yaxşılaşdırılmayacaq. Qadın və kişilərin həyatları, həmçinin artıq güc və həyat şablonlarının tarixən müəyyən olunmuş kişi paradixmalarına əsaslanmamaları üçün imkanlar, müəssisələr və sistemlərin həqiqi transformasiyası istiqamətində qəbul olunmuş tədbirlər kontekstual formada nəzərə alınmalıdır.

11. Qadınların bioloji cəhətdən müəyyən olunmuş daimi ehtiyac və təcrübələri qadınlara qarşı törədilən keçmiş və hazırkı ayrı-seçkiliyin nəticəsi ola biləcək digər ehtiyaclardan fərdi fəaliyyət göstərən şəxslər, üstün gender ideologiyası və ya bu cür ayrı-seçkiliyin sosial-mədəni strukturlar və müəssisələrdə təzahürləri ilə fərqləndirilməlidir. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün addımlar atıldıqca qadınların ehtiyacları dəyişə və ya sonlana, yaxud həm qadın, həm də kişilərin ehtiyaclarına çevrilə bilər. Beləliklə, artıq zəmanət verilməyən qeyri-bərabər rəftarın davam etməsini aradan qaldırmaq üçün qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş qanun, proqram və təcrübələrin davamlı monitorinqinə ehtiyac duyulur.

12. Məhz qadın olduqlarına görə məruz qaldıqları ayrı-seçkilikdən əlavə qadınların müəyyən qrupları həmçinin irq, etnik və ya dini mənsubiyyət, əlillik, yaş, təbəqə, kasta və ya digər amillər kimi əlavə zəminlərdə bir neçə çoxsaylı ayrı-seçkilik formalarından əziyyət çəkə bilərlər. Bu cür ayrı-seçkilik həmçinin başlıca olaraq və ya kişilərdən fərqli dərəcədə və ya fərqli şəkildə həmin qadın qruplarına təsir göstərə bilər. Üzv Dövlətlər qadınlara qarşı bu cür çoxsaylı ayrı-seçkilik formalarını və onlara mürəkkəb mənfi təsirini aradan qaldırmaq üçün konkret müvəqqəti xüsusi tədbirlər həyata keçirməyə ehtiyac duya bilər.

13. “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyadan əlavə BMT sistemində qəbul olunmuş digər beynəlxalq insan hüquqları sənədləri və siyasi sənədlər bərabərliyə nail olmağa yardım etmək üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlərlə bağlı müddəalara malikdir. Bu cür tədbirlər müxtəlif terminologiyalarda təsvir olunmuşdur, həmçinin onların mənası və şərhı də fərqlənir. Komitə ümid edir ki, 4-cü maddənin 1-ci paragrafı ilə bağlı hazırkı ümumi tövsiyə terminologiyasının aydınlaşdırılmasına töhfə verəcəkdir.³

14. Konvensiya qadınların öz insan hüquqlarından və əsas azadlıqlarından faydalanmasına mane olan keçmiş və hazırkı sosial və mədəni kontekstlərin ayrı-seçkiliyə əsaslanan səviyyələrini hədəf seçmişdir. Onun məqsədi qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi, həmçinin onların faktiki və ya substantiv qeyri-bərabərliyinin səbəb və nəticələrinin aradan qaldırılmasıdır. Buna görə də, Konvensiyaya əsasən müvəqqəti xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi qeyri ayrı-seçkilik və bərabərlik normalarına etirazdan daha çox, qadınlar üçün faktiki və ya substantiv bərabərliyi təmin etmək üçün vasitələrdən biridir.

III. “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyadakı müvəqqəti xüsusi tədbirlərin mənası və əhatə sahəsi

4-cü maddənin 1-ci paragrafı

Üzv Dövlətlərin kişi və qadınlar arasında faktiki bərabərliyi sürətləndirməyə yönəlmiş müvəqqəti xüsusi tədbirləri qəbul etməsi hazırkı Konvensiyaya əsasən ayriseçkilik hesab olunmamalı və heç bir vəchlə sonda qeyri-bərabər və ya ayrı-ayrı standartların qorunub saxlanması ilə nəticələnməməlidir; imkan və rəftar bərabərliyi hədəflərinə çatdıqda bu tədbirlər dayandırılmalıdır.

4-cü maddənin 2-ci paragrafı

Üzv Dövlətlərin xüsusi tədbirləri, həmçinin Konvensiyada göstərilən və analığın qorunmasına yönələn tədbirləri qəbul etməsi ayriseçkilik hesab olunmamalıdır.

³ Baxın, misal üçün, müvəqqəti xüsusi tədbirlərə səlahiyyət verən “İrqi ayriseçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Beynəlxalq Pakt. İrqi ayriseçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitə və İnsan hüquqları Komitəsi daxil olmaqla qurumlara nəzarət edən sazişin təcrübəsi göstərir ki, bu qurumlar müvafiq sazişlərin məqsədlərinə çatmaq üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsini icbari hesab edir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının dəstəyi ilə qəbul olunan konvensiyalar və BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının müxtəlif sənədləri də açıq və ya gizli şəkildə həmin tədbirləri təmin edir. İnsan Hüquqlarının Təbliği və Müdafiəsi üzrə Alt Komissiya bu məsələni nəzərə almış, gözdən keçirməsi və tədbir görməsi üçün hesabatlar hazırlayacaq Xüsusi Məruzəçi təyin etmişdir. Qadınların Statusu üzrə Komissiya 1992-ci ildə müvəqqəti xüsusi tədbirlərin istifadəsini gözdən keçirmişdir. BMT-nin qadınlarla bağlı dünya konfransları tərəfindən qəbul olunmuş yekun sənədlər, həmçinin 1995-ci ildə keçirilmiş Dördüncü Dünya Qadın Konfransı və 2000-ci ildə ona sonrada keçirilən baxışda faktiki bərabərliyə nail olmaq üçün vasitə kimi müsbət fəaliyyətə istinadlar edilir. BMT-nin Baş Katibi tərəfindən müvəqqəti xüsusi tədbirlərdən istifadə olunması qadınların məşğulluğu, həmçinin qadınların işə götürülməsi, vəzifələrinin artırılması və Katiblikdə yerləşdirilməsi ilə bağlı inzibati təlimatlar vasitəsilə onların məşğulluğu sahəsində praktiki nümunədir. Bu tədbirlərin məqsədi bütün səviyyələrdə 50/50-yə paylanma hədəfinə, xüsusi olaraq isə daha yüksək səviyyəyə nail olmaqdır.

A. 4-cü maddənin 1 və 2-ci paraqrafları arasında əlaqə

15. 4-cü maddənin 1-ci paraqrafındakı “xüsusi tədbirlər”-in məqsədi ilə 2-ci paraqrafındakı “xüsusi tədbirlər”-in məqsədi arasında aydın fərq var. 4-cü maddənin 1-ci paraqrafının məqsədi qadınların kişilərlə faktiki və ya substantiv bərabərliyinə nail olmaq üçün onların mövqeyinin yaxşılaşdırılmasını sürətləndirmək, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin keçmiş və hazırkı formaları və təsirlərini tənzimləmək üçün zəruri olan struktur, sosial və mədəni dəyişikliklər həyata keçirmək, həmçinin onları kompensasiya ilə təmin etməkdir. Bu tədbirlər müvəqqətidir.

16. 4-cü maddənin 2-ci paraqrafı ilə bioloji fərqlərinə görə qadın və kişilərə qeyri-bərabər rəftar təmin edilir. Bu tədbirlər ən azından 11-ci maddənin 3-cü paraqrafına əsaslanan elmi-texniki biliyin xülasəsinin verilməsi zərurətinin yaranması anına qədər əbədi xarakter daşıyır.

B. Terminologiya

17. *Travaux préparatoires*, yəni Konvensiyanın hazırlıq işlərində 4-cü maddənin 1-ci paraqrafında əhatə olunan “müvəqqəti xüsusi tədbirlər” ifadəsini təsvir etmək üçün fərqli terminlərdən istifadə olunur. Komitənin özü əvvəlki ümumi tövsiyələrində müxtəlif terminlərdən istifadə etmişdir. Üzv Dövlətlər adətən “xüsusi tədbirlər” ifadəsini islahedici, əvəzedici və təbliğ edici baxımdan “bərabər iqtisadi imkanlara yönələn tədbirlər”, “müsbət fəaliyyət”, “müsbət tədbirlər”, “əks ayrı-seçkilik” və “müsbət ayrı-seçkilik” terminləri ilə bərabər tutur. Bu terminlər müxtəlif milli kontekstlərdə mövcud olan müzakirə və müxtəlif təcrübələrdən əmələ gəlir.⁴ Hazırkı tövsiyədə və üzv Dövlətlərin hesabatlarını nəzərə alarkən öz təcrübəsinə əsaslanaraq Komitə yalnız 4-cü maddənin 1-ci paraqrafı ilə tələb olunan “müvəqqəti xüsusi tədbirlər” terminindən istifadə edir.

C. 4-cü maddənin 1-ci paraqrafının əsas elementləri

18. 4-cü maddənin 1-ci paraqrafına əsasən üzv Dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər qadınların siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, mülki və ya hər hansı digər sahələrdə bərabər iştirakını sürətləndirməyə yönəldirilməlidir. Komitə bu tədbirlərin həyata keçirilməsini qeyri ayrı-seçkilik normasına istisna kimi deyil, daha çox müvəqqəti xüsusi tədbirlərin üzv Dövlətlərin insan hüquqları və əsas azadlıqlarından faydalanarkən faktiki və ya substantiv qadın və kişi bərabərliyinə nail olmağa yönəlmiş zəruri strategiyasının bir hissəsi olmasının vurğulanması kimi hesab edir. Müvəqqəti xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi adətən qadınlara qarşı

⁴ “Bərabər iqtisadi imkanlara əsaslanan tədbirlər” terminindən Amerika Birləşmiş Ştatlarında və bir sıra BMT sənədlərində istifadə olunur. “Müsbət fəaliyyət” terminindən isə hal-hazırda Avropada, həmçinin bir çox BMT sənədlərində geniş şəkildə istifadə olunur. Bununla belə, “müsbət fəaliyyət” terminindən başqa baxımdan beynəlxalq insan hüququnda “müsbət Dövlət fəaliyyəti” (Dövlətin fəaliyyətdən çəkinmək öhdəliyinə zidd olaraq fəaliyyətə başlamaq öhdəliyi) anlayışını təsvir etmək üçün istifadə olunur. Beləliklə, Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci paraqrafından başa düşüldüyü kimi mənası müvəqqəti xüsusi tədbirlərlə məhdudlaşmadığına görə “müsbət fəaliyyət” termini qeyri-müəyyəndir. Bir sıra şərhçilər müvafiq olmadığını bildirərək “əks ayrıseçkilik” və ya “müsbət ayrıseçkilik” terminlərini tənqid edir.

keçmiş ayrı-seçkiliyin təsirlərini azaltdığı halda, Konvensiyaya əsasən üzv Dövlətlərin qadınların mövqeyini yaxşılaşdıraraq faktiki və ya substantiv bərabərliklərdən birini əldə etmək öhdəliyi keçmiş ayrıseçkiliklə bağlı hər hansı sübutun olmasından asılı olmayaraq mövcuddur. Komitə hesab edir ki, Konvensiyaya əsasən bu cür tədbirləri qəbul edərək həyata keçirən üzv Dövlətlər kişilərə qarşı ayrı-seçkilik etmir.

19. Üzv Dövlətlər 4-cü maddənin 1-ci paragrafına əsasən qadınlar üçün faktiki və ya substantiv bərabərliklə bağlı konkret hədəfə çatmağı sürətləndirmək üçün həyata keçirilən müvəqqəti xüsusi tədbirləri, həmçinin qadın və qız uşaqlarının vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün qəbul olunan digər ümumi sosial siyasətləri aydın şəkildə fərqləndirməlidir. Qadınlar üçün əlverişli olmaq potensialına malik olan və ya olacaq tədbirlərin heç də hamısı müvəqqəti xüsusi tədbir deyil. Qadın və qız uşaqları üçün ləyaqətli həyat və qeyri ayrı-seçkiliyi təmin etmək məqsədilə hazırlanmış mülki, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqları təmin etmək üçün ümumi şərtlərin yerinə yetirilməsi müvəqqəti xüsusi tədbir adlana bilməz.

20. 4-cü maddənin 1-ci paragrafında həmin xüsusi tədbirlərin "müvəqqəti" xarakteri açıq şəkildə qeyd olunur. Buna görə də, hətta "müvəqqəti" sözünün mənası faktiki olaraq bu cür tədbirlərin uzun müddət həyata keçirilməsini nəzərdə tutsa belə həmin tədbirlər zəruri şəkildə əbədi hesab olunmamalıdır. Müvəqqəti xüsusi tədbirin müddəti əvvəlcədən müəyyən olunan zamanın keçməsi ilə deyil, konkret problemlə bağlı tədbirin funksional nəticəsi ilə müəyyən olunmalıdır. Arzu olunan nəticələr əldə olunaraq bir müddət saxlanıldıqda müvəqqəti xüsusi tədbirlər dayandırılmalıdır.

21. İnsan hüquqları mühakiməsinə uyğun olmasına baxmayaraq "xüsusi" terminini də diqqətli şəkildə izah etmək lazımdır. Onun istifadəsi zamanı bəzən qadınlar və ayrı-seçkiliyə məruz qalan digər qruplar zəif, həssas və cəmiyyətdə iştirak etmək və ya rəqabət aparmaq üçün əlavə, yaxud "xüsusi" tədbirlərə ehtiyac duyan şəxslər kimi təqdim olunur. Bununla belə, 4-cü maddənin 1-ci paragrafının formalaşdırılmasında "xüsusi" termininin həqiqi mənası budur ki, tədbirlər konkret hədəfə xidmət etmək üçün hazırlanır.

22. "Tədbirlər" sosial yardım və ya dəstək proqramları, resursların paylanması və/və ya təkrar paylanması, üstünlük verilən davranış, hədəf seçilmiş insanların işə götürülməsi, işəgötürmə və ya vəzifə artımı, vaxt çərçivələri ilə əlaqədar say hədəfləri və kvota sistemləri kimi çox sayda qanunverici, icraedici, inzibati və digər normativ sənədləri əhatə edir. Xüsusi "tədbir" seçimi 4-cü maddənin 1-ci paragrafının tətbiq olunduğu kontekstdən və onun çatmağa çalışdığı konkret hədəfdən asılıdır.

23. Müvəqqəti xüsusi tədbirlərin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi bu şəkildə hədəf seçilmiş qrup və ya fərdlərin xüsusiyyətləri və keyfiyyətlərinin, həmçinin siyasət, təhsil və məşğulluq kimi sahələrdə sözdə daha az səriştəli qadınlara kişilərlə müqayisədə üstünlük verilməsinə qarşı iddianın müzakirə edilməsi ilə

nəticələmə bilər. Müvəqqəti xüsusi tədbirlər faktiki və ya substantiv bərabərliyin təmin edilməsini sürətləndirməyə yönəldiyinə görə xüsusilə dövlət və özəl sektorlarda məşğulluq sahəsində xüsusiyyət və keyfiyyət məsələlərini gender qeyri-obyektivliyinə əsasən gözdən keçirmək lazımdır, çünki onlar normativ olaraq və mədəni cəhətdən müəyyən olunur. Dövlət məmuru və siyasətçi təyin olunmaq və ya seçilmək üçün xüsusiyyət və keyfiyyətdən başqa, həmçinin demokratik ədalət və seçkilər prinsiplərinin tətbiq olunması da bu seçimdə rol oynayan amil ola bilər.

24. 4-cü maddənin 1-ci paragrafı 1, 2, 3, 5 və 24-cü maddələrlə birlikdə şərh olunaraq üzv Dövlətlərin “bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməli” olduğunu göstərən 6-16-cı maddələrlə əlaqədar tətbiq olunmalıdır. Nəticə etibarilə, Komitə hesab edir ki, üzv Dövlətlər qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyinə nail olmaqla bağlı ümumi və ya spesifik hədəfə çatmağı sürətləndirmək üçün bu cür tədbirlərin zəruri və müvafiq olması göstərildikdə bu maddələrdən hər hansı biri ilə əlaqədar olaraq müvəqqəti xüsusi tədbirləri qəbul edərək həyata keçirməyə vadar edilir.

IV. Üzv Dövlətlərə verilən tövsiyələr

25. Üzv Dövlətlərin hesabatları Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci paragrafına əsasən müvəqqəti xüsusi tədbirlərin qəbul edilməsi və ya edilməməsi barədə məlumatları özündə əks etdirməli, üzv Dövlətlər çaşqınlığı aradan qaldırmaq üçün öz seçiminə görə “müvəqqəti xüsusi tədbirlər” terminologiyasına sadıq qalmalıdır.

26. Üzv Dövlətlər qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyi ilə bağlı spesifik hədəfə çatmağı sürətləndirməyə yönələn müvəqqəti xüsusi tədbirlərlə qadın və qız uşaqlarının vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün qəbul olunaraq həyata keçirilən digər ümumi sosial siyasətləri açıq şəkildə fərqləndirməlidir. Üzv Dövlətlər yadda saxlamalıdır ki, qadınlar üçün əlverişli olmaq potensialı olan və ya əlverişli olacaq tədbirlərin heç də hamısı müvəqqəti xüsusi tədbir hesab olunmur.

27. Üzv Dövlətlər qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyinin təmin edilməsini sürətləndirmək üçün müvəqqəti xüsusi tədbirləri həyata keçirərkən qadınların həyatın bütün sahələrində, həmçinin konkret, hədəf seçilmiş sahədə vəziyyəti kontekstini təhlil etməlidir. Onlar milli kontekst daxilində xüsusi hədəflə bağlı olaraq müvəqqəti xüsusi tədbirlərin mümkün təsirini qiymətləndirməli və qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyinin təmin edilməsini sürətləndirmək üçün ən uyğun hesab etdikləri müvəqqəti xüsusi tədbirləri qəbul etməlidir.

28. Üzv Dövlətlər bir tədbiri deyil digərini nəyə görə seçdiyini izah etməlidir. Bu cür tədbirlərin həyata keçirilməsinin səbəblərinə üzv Dövlətlərin həmin müvəqqəti xüsusi tədbirləri həyata keçirməklə mövqelərini sürətləndirilmiş şəkildə yaxşılaşdırmaq niyyətində olduğu qadınların faktiki həyatlarının təsviri, həmçinin onların və ya ayrı-seçkiliyin çoxsaylı formalarından əziyyət çəkən spesifik qadın qrupunun həyat və imkanlarını formalaşdıran şərtlər və təsirlər daxil

olmalıdır. Eyni zamanda, bu cür tədbirlərlə ümumi tədbirlər və qadınların mövqeyini yaxşılaşdırmaq cəhdləri arasındakı əlaqə aydınlaşdırılmalıdır.

29. Üzv Dövlətlər müvəqqəti xüsusi tədbirləri qəbul etmədikdə müvafiq izahat təqdim etməlidir. Tədbirləri qəbul etmədikdə buna sadəcə səlahiyyətin olmadığı iddia etməklə və ya özəl sektor, özəl təşkilatlar və ya siyasi partiyalara məxsus aparıcı bazar qüvvələri və ya siyasi qüvvələr vasitəsilə fəaliyyətsizliyi izah etməklə bəraət qazandırıla bilməz. Üzv Dövlətlərə xatırladılır ki, Konvensiyanın bütün digər maddələri ilə birlikdə şərh olunmalı olan 2-ci maddəsi üzv Dövlət qarşısında fəaliyyət göstərən bu əməkdaşların fəaliyyətnə görə məsuliyyət qoyur.

30. Üzv Dövlətlər bir neçə maddəyə əsasən müvəqqəti xüsusi tədbirlər barədə hesabat təqdim edə bilər. 2-ci maddəyə əsasən üzv Dövlətlər hüquqi və ya digər cəhətdən bu cür tədbirlər barədə, həmçinin xüsusi yanaşmanı seçmə səbəbi barədə hesabat təqdim etməyə çağırılır. Bundan başqa, üzv Dövlətlər müvəqqəti xüsusi tədbirlərlə bağlı hər hansı qanunvericilik barədə, həmçinin bu qanunvericiliklə müvəqqəti xüsusi tədbirlərə icbari yaxud könüllü xarakter verilməsi barədə ətraflı məlumat verməyə çağırılır.

31. Üzv Dövlətlər öz konstitusiyaları və ya milli qanunvericiliklərinə müvəqqəti xüsusi tədbirlərin qəbul edilməsinə imkan verən müddəaları daxil etməlidir. Komitə üzv Dövlətlərə xatırladır ki, ayrı-seçkilik əleyhinə hərtərəfli aktlar, bərabər imkanlar barədə aktlar və ya qadınların bərabərliyi barədə sərəncamlar kimi qanunvericilik aktları seçilmiş ərazilərdə qeyd olunan hədəf və ya hədəflərə çatmaq üçün həyata keçirilməli müvəqqəti xüsusi tədbirlərin növü ilə bağlı bələdçilik edə bilər. Bu cür bələdçilik həmçinin məşğulluq və ya təhsillə bağlı spesifik qanunvericilik tərəfindən təmin edilə bilər. Qeyri ayrı-seçkilik və müvəqqəti xüsusi tədbirlərlə bağlı müvafiq qanunvericilik hökumət orqanları, həmçinin özəl təşkilatlar və ya müəssisələri əhatə etməlidir.

32. Komitə üzv Dövlətlərin diqqətini belə bir fakta cəlb edir ki, müvəqqəti xüsusi tədbirlər həmçinin dövlət məşğulluğu və təhsil sektorlarını əhatə etmək üçün hökumətin milli, regional və ya yerli icraedici orqanları tərəfindən formalaşdırılan və qəbul edilən fərman, siyasi direktiv və/və ya inzibati göstərişlərə əsaslanı bilər. Bu cür müvəqqəti tədbirlərə mülki xidmət, siyasi sahə, özəl təhsil və məşğulluq sektorları daxil ola bilər. Bundan başqa, Komitə üzv Dövlətlərin diqqətini belə bir fakta cəlb edir ki, bu cür tədbirlər dövlət və ya özəl məşğulluq sektorunun sosial tərəfdaşları arasında müzakirə edilə, yaxud dövlət və ya özəl qurumlar, təşkilatlar, müəssisələr və siyasi partiyalar tərəfindən könüllü şəkildə tətbiq oluna bilər.

33. Komitə bir daha bildirir ki, müvəqqəti xüsusi tədbirlər üçün tədbirlər planları spesifik milli kontekstdə və öhdəsindən gəlməyi nəzərdə tutduqları problemin spesifik xarakterinin arxa planı əsasında hazırlanmalı, tətbiq olunmalı və qiymətləndirilməlidir. Komitə üzv Dövlətlərə öz hesabatlarına qadınlar üçün imkan yaradılmasına və müəyyən sahələrdə onların lazımi şəkildə təmsil olunmaması həll edilməsinə, xüsusi sahələrdə resurs və səlahiyyətlərin yenidən paylanmasına

və/və ya keçmiş və ya hazırkı ayrı-seçkiliyi aradan qaldıraraq faktiki bərabərliyin təmin edilməsinin sürətləndirilməsinə yönəldilə bilən hər hansı tədbirlər planı barədə ətraflı məlumatları əlavə etməyi tövsiyə edir. Hesabatlarda həmçinin həmin tədbirlər planlarına həmin tədbirlərin nəzərdə tutulmamış mümkün əks təsirlərinin nəzərə alınmasının daxil edilib-edilməməsi, həmçinin qadınları onlara qarşı müdafiə etmək üçün mümkün fəaliyyət izah olunmalıdır. Üzv Dövlətlər həmçinin öz hesabatlarında müvəqqəti xüsusi tədbirlərin nəticələri təsvir olunmalı və bu cür tədbirlərlə bağlı mümkün uğursuzluq qiymətləndirilməlidir.

34. 3-cü maddəyə əsasən üzv Dövlətlər bu cür müvəqqəti xüsusi tədbirlərin hazırlanması, həyata keçirilməsi, monitorinqi, qiymətləndirilməsi və icra edilməsinə görə məsuliyyət daşıyan müəssisə(lər) barədə hesabat verməyə çağırılır. Bu cür məsuliyyət qadınların nazirlikləri, nazirlik və ya prezident aparatı daxilində qadın şöbələri, ombudsmanlar, tribunallar və ya spesifik proqramlar hazırlamaq, onların həyata keçirilməsinə nəzarət etmək, onların təsir və nəticələrini qiymətləndirmək üçün zəruri səlahiyyətə malik dövlət və ya özəl xarakterli digər qurumlar kimi mövcud və ya nəzərdə tutulan dövlət müəssisələrinə ötürülə bilər. Komitə üzv Dövlətlərə ümumi olaraq qadınların, xüsusi olaraq isə qadınların zərər çəkmiş qruplarının bu cür proqramların hazırlanması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsində rola malik olmasını təmin etməyi tövsiyə edir. Qadınların müxtəlif qruplarını təmsil edən mülki cəmiyyət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıq etmək və məsləhətləşmək xüsusilə tövsiyə olunur.

35. Komitə qadınların vəziyyəti ilə bağlı statistik məlumatlar barədə 9-cu ümumi tövsiyəyə diqqəti cəlb edərək onu bir daha vurğulayır və üzv Dövlətlərə qadınların faktiki və ya substantiv bərabərliyi istiqamətində əldə olunan irəliləyişi və müvəqqəti xüsusi tədbirlərin səmərəliliyini ölçmək üçün cinsiyyətə görə ayrılan statistik məlumatları təqdim etməyi məsləhət görür.

36. Üzv Dövlətlər Konvensiyanın müvafiq maddəsinə və ya maddələrinə əsasən spesifik sahələrdə həyata keçirilən müvəqqəti xüsusi tədbirlərin növü barədə hesabat verməlidir. Müvafiq maddəyə və ya maddələrə əsasən hesabat verdikdə konkret məqsəd və hədəflərə, vaxt cədvəllərinə, xüsusi tədbirlərin seçilmə səbəblərinə, qadınların bu cür tədbirlərdən yararlanmasını təmin etmək üçün atılan addımlara, prosesin icrası və gedişatının monitorinqinə görə cavabdeh olan müəssisəyə istinad edilməlidir. Üzv Dövlətlərdən həmçinin tədbirin neçə qadına təsir göstərməsi, neçəsinin müvəqqəti xüsusi tədbir sayəsində müəyyən sahəyə giriş və həmin sahədə iştirak imkanı qazanacağı və ya onun neçə qadına hansı miqdarda resurs və səlahiyyəti təkrar paylamağı nəzərdə tutması və hansı zaman çərçivəsində baş tutmasını təsvir etmək xahiş olunur.

37. Komitə təhsil, iqtisadiyyat, siyasət və məşğulluq sahələrində, qadınların öz Hökumətlərini beynəlxalq miqyasda təmsil etməsi və beynəlxalq təşkilatların işində iştirak etməsi sahəsində, siyasi və ictimai həyat sahələrində müvəqqəti xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsini məsləhət gördüyü 5, 8 və 23-cü ümumi

tövsiyələrini bir daha vurğulayır. Üzv Dövlətlər xüsusilə bütün təhsil səviyyələrinin bütün cəhətləri, həmçinin ictimai və siyasi həyatda təlim, məşğulluq və təmsilçiliyin bütün cəhətləri və səviyyələri ilə bağlı bu cür cəhdləri milli kontekstlər çərçivəsində intensivləşdirməlidir. Komitə xatırladır ki, bütün hallarda, xüsusilə səhiyyə sektorunda üzv Dövlətlər davamlı və daimi xarakterə malik tədbirlərlə müvəqqəti xarakterli tədbirləri hər bir sahədə fərqləndirməlidir.

38. Üzv Dövlətlərə xatırladılır ki, qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan və ya onlar üçün əlverişsiz olan mədəni təcrübələr, qəlibləşmiş münasibət və davranışların dəyişdirilməsi və ləğv olunması üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlər qəbul edilməlidir. Eyni zamanda, borc və kredit, idman, mədəniyyət, istirahət və hüquqi məlumatlılıq sahələrində müvəqqəti xüsusi tədbirlər həyata keçirilməlidir. Lazım olduqda, bu cür tədbirlər kənd ərazilərində yaşayanlar daxil olmaqla çoxsaylı ayrıseçkiliyə məruz qalan qadınlara yönləndirilməlidir.

39. Baxmayaraq ki, müvəqqəti xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi Konvensiyanın bütün maddələrinə əsasən mümkün ola bilməz, Komitə məsləhət görür ki, bir tərəfdən bərabər iştirak imkanının əldə edilməsinin sürətləndirilməsi, digər tərəfdən isə səlahiyyət və resursların yenidən paylanmasının sürətləndirilməsi məsələləri ortaya çıxdıqda, həmçinin mövcud şərtlər daxilində bu tədbirlərin zəruri və ən uyğun olacağı göstərilə bildikdə onların qəbul edilməsi nəzərə alınsın.

Ümumi Tövsiyə № 28:

**Konvensiyanın 2-ci maddəsinə
əsasən üzv Dövlətlərin əsas
öhdəlikləri**

“Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya

Paylanma: Ümumi
16 dekabr 2010-cu il

Əsl: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə

“Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən üzv Dövlətlərin əsas öhdəlikləri barədə 28 saylı ümumi tövsiyə

I. Giriş

1. Bu ümumi tövsiyə vasitəsilə Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin (“Komitə”) məqsədi “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyanın üzv Dövlətlərinə, Konvensiyanın substantiv müddəalarını ölkə daxilində həyata keçirmək yollarını təqdim edən 2-ci Maddəsinin əhatə dairəsi və mənasını aydınlaşdırmaqdır. Komitə üzv Dövlətləri bu ümumi tövsiyəni milli və yerli dillərə tərcümə etməyə, onu inzibati strukturları daxil olmaqla hakimiyyətin qanunverici, icraedici və məhkəmə qoluna, həmçinin mətbuat, akademik mühit, insan hüquqları və qadınlarla bağlı assosiasiya və müəssisələr daxil olmaqla mülki cəmiyyətə yaymağa təşviq edir.

2. Konvensiya - beynəlxalq hüquq inkişaf etdikcə ona uyğunlaşan dinamik sənəddir. 1982-ci ildə keçirilən ilk sessiyasından bəri Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə, həmçinin dövlət və beynəlxalq səviyyələrdə fəaliyyət göstərən digər tərəflər Konvensiyanın maddələrinin substantiv məzmununun, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin spesifik xarakterinin və bu cür ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə aparmaq üçün tələb olunan sənədlərin aydınlaşdırılması və başa düşülməsinə töhfə vermişdir.

GE.10-47260

3. Konvensiya hər kəsin bütün insan hüquqlarından yararlanmasına, qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsinə yönəlmiş hərtərəfli beynəlxalq insan hüquqları hüquqi çərçivəsinin bir hissəsidir. BMT Nizamnaməsi, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, "İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında" Beynəlxalq Pakt, "Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması haqqında" Beynəlxalq Konvensiya və "Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında" Konvensiya müdafiə etdikləri hüquqlardan qadınların kişilərlə bərabər şəkildə yararlanmasını təmin edən aşkar müddəalara malik olduğu halda, "İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" Beynəlxalq Konvensiya kimi digər beynəlxalq insan hüquqları sazişləri gender əsaslı ayrı-seçkiliyin olmaması konseptinə dolayı şəkildə əsaslanır. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) "Eyni dəyərə malik əməyə görə əməkçi kişi və qadınlara bərabər haqqın ödənilməsi haqqında" 100 sayılı Konvensiyası (1951), "Əmək və məşğulluq sahəsində ayrı-seçkilik haqqında" 111 sayılı Konvensiyası (1958) və "Əməkçi kişi və qadınlar: Ailə öhdəlikləri olan əməkçilər üçün bərabər imkanlar və bərabər rəftar haqqında" 156 sayılı Konvensiyası (1981), "Təhsil sahəsində ayrı-seçkilik əleyhinə" Konvensiya, Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi haqqında Bəyannamə, Vyana Bəyannaməsi və Fəaliyyət Proqramı, Qahirə Fəaliyyət Proqramı və Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platforması da qadınların kişilərlə bərabərliyi və ayrı-seçkiliyin olmaması üzrə beynəlxalq hüquqi rejimə töhfə verir.

4. Konvensiyanın hədəfi qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılmasıdır. O, ailə vəziyyətindən asılı olmadan və kişilərlə bərabər şəkildə siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, mülki, yerli və ya hər hansı digər sahədə bütün insan hüquqları və əsas azadlıqlarını qadınların bərabər şəkildə tanıması, onlardan bərabər şəkildə yararlanması və onları bərabər şəkildə həyata keçirməsini təmin edir.

5. Konvensiyanın yalnız gender əsaslı ayrı-seçkiliyə istinad etməsinə baxmayaraq, 1-ci Maddənin 2-ci Maddə (f) və 5-ci Maddə (a) ilə birlikdə şərhli göstərir ki, Konvensiya qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkiliyi əhatə edir. "Cinsiyyət" termini burada kişi və qadınlar arasındakı bioloji fərqləri nəzərdə tutur. "Gender" termini qadın və kişilərin sosial kimlikləri, fərqləndirici xüsusiyyətləri və rollarına, cəmiyyətin bu bioloji fərqlər üçün qadın və kişilər arasında iyerarxiyalı əlaqələrin yaranması ilə, həmçinin səlahiyyət və hüquqların kişilər üçün əlverişli, qadınlar üçün isə əlverişsiz şəkildə paylanması ilə nəticələnən sosial və mədəni mənaya istinad edir. Qadın və kişilərin bu cür mövqelərdə yerləşdirilməsinə siyasi, iqtisadi, mədəni, sosial, dini, ideoloji amillər və mühit amilləri təsir göstərir və o, mədəniyyət, cəmiyyət və icma tərəfindən dəyişdirilə bilər. Konvensiyanın gender əsaslı ayrı-seçkiliyə tətbiq olunması 1-ci Maddədə ayrı-seçkiliyə verilən təriflə aydınlaşdırılır. Bu tərif göstərir ki, qadınların insan hüquqları və əsas azadlıqlarını tanıması, həyata keçirilməsi və ya onlardan yararlanmasını zəiflətmək və ya qüvvədən salmaq məqsədi daşıyan və ya bu cür təsir göstərən hər hansı fərqləndirmə, kənarlaşdırma və ya məhdudlaşdırma, hətta bunu nəzərdə tutmadıqda belə, ayrı-seçkilik yaradır. Bu o deməkdir ki, qadın və kişilərə və ya bitərəf rəftar göstərilməsi qadınların üzləşdiyi, əvvəlcədən

mövcud olan gender əsaslı əlverişsizlik və bərabərsizlik, qəbul edilmədiyinə görə qadınların hüququnun icrasından məhrum edilməsi ilə nəticələndikdə və ya bu cür təsir göstərdikdə həmin rəftar qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə səbəb olur. Komitənin bu məsələ ilə bağlı fikirləri onun hesabatları nəzərə alması, ümumi tövsiyələri, qərarlar, təkliflər və bəyanatlar, fərdi bildirişləri nəzərə alması və Fakültativ Protokol əsasında sorğular keçirməsi ilə əsaslandırılır.

6. 2-ci Maddə üzv Dövlətlərin ümumi hüquqi öhdəliklərin xarakterini müəyyən etdiyinə görə Konvensiyanın tam həyata keçirilməsi üçün vacibdir. 2-ci Maddə ilə müəyyən edilən öhdəliklər Konvensiyanın bütün digər əsas müddəaları ilə sıx əlaqəlidir, çünki üzv Dövlətlər Konvensiyada təsbit edilən bütün hüquqlara milli miqyasda hörmət edilməsinin təmin edilməsi ilə bağlı öhdəlik daşıyır.

7. Konvensiyanın 2-ci Maddəsi 3, 4, 5 və 24-cü Maddələrlə birlikdə və 1-ci Maddədə ayrı-seçkiliyə verilən tərif nəzərə alınmaqla şərh olunmalıdır. Bundan əlavə, 2-ci Maddədə əks olunan ümumi öhdəliklərin əhatə sahəsi də Komitənin ümumi tövsiyələri, yekun qeydləri, fikirləri və digər bəyanatları, həmçinin sorğu prosedurları barədə hesabatlar və fərdi hallarda verilən qərarlar nəzərə alınmaqla şərh edilməlidir. Konvensiyanın mahiyyətinə Konvensiyada açıq şəkildə qeyd olunmayan, lakin qadınlara qarşı ayrı-seçkilik formasını təmsil edərək qadınların kişilərlə bərabərliyinin əldə edilməsinə təsir göstərən digər hüquqlar daxildir.

II. Üzv Dövlətlərin öhdəliklərinin xarakteri və əhatə dairəsi

8. 2-ci Maddə üzv Dövlətlərdən qadınlara qarşı “bütün formalarda” ayrı-seçkiliyi rəsmi şəkildə qadağan etməyi tələb etdiyi halda, 3-cü Maddə isə üzv Dövlətlərdən qadınların tam inkişafı və tərəqqisini təmin etmək üçün “bütün sahələrdə” həyata keçirilməsi gözlənilən müvafiq tədbirlərə istinad edir. Bu müddəalar vasitəsilə Konvensiya ayrı-seçkiliyin sənədin hazırlanması zamanı müəyyən olunmamış yeni formalarının ortaya çıxmasını əvvəlcədən təxmin edir.

9. 2-ci Maddəyə əsasən, üzv Dövlətlər Konvensiya üzrə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin olmaması və onların bərabərlikdən yararlanması ilə bağlı hüquqlarına hörmət edilməsi, onların qorunması və həyata keçirilməsi ilə bağlı hüquqi öhdəliklərinin bütün xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Hörmət etmək öhdəliyi üzv Dövlətlərdən qadınların öz mülki, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarından birbaşa və ya dolay şəkildə məhrum olması ilə nəticələnən qanun, siyasət, nizamnamə, proqram, inzibati prosedur və institusional strukturları formalaşdırmaqdan çəkinməyi tələb edir. Qorumaq öhdəliyi üzv Dövlətlərdən xüsusi tərəflər vasitəsilə qadınları ayrı-seçkilikdən qorumağı, həmçinin cinslərdən hər hansı birinin və kişi və qadınların qəlibləşmiş rollarının üstün və ya aşağı mövqedə olması anlayışına xələl gətirən və onu davam etdirən ənənəvi və bütün digər təcrübələrə birbaşa yönəlmiş addımlar atmağı tələb edir. İcra etmək öhdəliyi üzv Dövlətlərdən qadınların hüquqi və faktiki şəkildə qadın və kişilərin bərabər hüquqlarından yararlanmasını, həmçinin müvafiq əsas olduqda, Konvensiyanın 4-cü Maddəsinin 1-ci bəndi və “Ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyanın müvəqqəti xüsusi tədbirlər barədə 4-cü

Maddəsinin 1-ci bəndi barədə 25 sayılı ümumi tövsiyə çərçivəsində müvəqqəti xüsusi tədbirlərin qəbul edilməsini təmin etmək üçün çoxsaylı tədbirlər həyata keçirməyi tələb edir. Bu, üsul və ya davranış və nəticələrlə bağlı öhdəlikləri zəruri edir. Üzv Dövlətlər nəzərə almalıdır ki, onlar qadınların spesifik ehtiyaclarını qarşılayaraq onların kişilərlə bərabər şəkildə potensialının tam ortaya çıxmasını təmin etməyə yönəlmiş dövlət siyasəti, proqram və institusional çərçivələr formalaşdırmaqla bütün qadınlarla bağlı hüquqi öhdəliklərini yerinə yetirməlidir.

10. Üzv Dövlətlər hərəkət və ya hərəkətsizliyin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə səbəb olmasına görə məsuliyyət daşıyır; bundan başqa, onlar bu cür hərəkət və ya hərəkətsizliyin Dövlət və ya xüsusi tərəflər tərəfindən olmasından asılı olmayaraq, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə fəal şəkildə reaksiya verməyə məcburdur. Ayrı-seçkilik, Dövlətlər qadınların hüquqlarının tam icrasını təmin etmək üçün zəruri qanunvericilik tədbirləri həyata keçirmədikdə, qadın və kişilər arasında bərabərliyin əldə olunmasına yönəlmiş milli siyasətlər qəbul edilmədikdə və müvafiq qanunlar icra edilmədikdə baş verə bilər. Eyni zamanda, Üzv Dövlətlər statistik məlumat bazaları yaradaraq davamlı şəkildə inkişaf etdirməyə və ümumi olaraq qadınlara, xüsusi olaraq isə spesifik həssas qruplara aid qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının təhlilinə görə beynəlxalq miqyasda məsuliyyət daşıyır.

11. Üzv Dövlətlərin öhdəlikləri siyasi hadisələr və ya təbii fəlakətlər nəticəsində yaranan fəvqəladə hallarda və ya silahlı münaqişə dövrlərində dayandırılmaz. Bu cür hallar qadınların öz əsas hüquqlarından bərabər şəkildə yararlanması və onları icra etməsinə böyük təsir göstərir və bu baxımdan onların bir çox nəticəsi olur. Üzv Dövlətlər silahlı münaqişələr və fəvqəladə hallar zamanı qadınların xüsusi ehtiyaclarına yönələn strategiyalar qəbul etməli və tədbirlər həyata keçirməlidir.

12. Beynəlxalq hüquqa tabe olmalarına baxmayaraq, Dövlətlər əsasən ərazi üzrə mühakimə hüququnu icra edir. Bununla belə, Üzv Dövlətlərin öhdəlikləri ayrı-seçkilik olmadan öz əraziləri və ya effektiv nəzarətləri daxilində, hətta öz ərazilərində yerləşməsə belə, qaçqın, sığınacaq yer axtaran şəxs, əməkçi miqrant və vətəndaşlığı olmayan şəxslər daxil olmaqla həm vətəndaşlarına, həm də vətəndaşları olmayan şəxslərə tətbiq olunur. Üzv Dövlətlər zərərçəkən insanların öz ərazilərində olub-olmamasından asılı olmayaraq, insan hüquqlarına təsir göstərən bütün hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıyır.

13. 2-ci Maddə qadınlara qarşı birbaşa və ya dolaylı şəkildə üzv Dövlətlərin səbəb olduğu ayrı-seçkiliyin qadağan olunması ilə məhdudlaşmır. 2-ci Maddə həmçinin üzv Dövlətlər qarşısında xüsusi tərəflərin səbəb olduğu ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq üçün lazım olan tədbirləri həyata keçirmək öhdəliyi qoyur. Bəzi hallarda, xüsusi tərəfin hərəkət və ya hərəkətsizliyi beynəlxalq hüquqa əsasən Dövlətə aid ola bilər. Beləliklə, üzv Dövlətlər xüsusi tərəflərin, Konvensiyada göstərilirdiyi kimi, qadınlara qarşı ayrı-seçkilik etməməsini təmin etməyə məcburdur. Üzv Dövlətlərin həyata keçirməyə məcbur olduğu tədbirlərə xüsusi tərəflərin təhsil, məşğulluq, təhsil siyasətləri və təcrübələri, iş şəraiti və iş standartları, həmçinin xüsusi tərəflərin bankçılıq və mənzillə təmin etmə xidməti kimi xidmət və ya

vasitələri təmin etdiyi digər sahələrlə bağlı fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi daxildir.

III. 2-ci Maddədə əks olunan ümumi öhdəliklər

A. 2-ci Maddənin giriş cümləsi

14. 2-ci Maddənin giriş cümləsi belədir: “Üzv Dövlətlər qadınlara qarşı bütün formalarda ayrı-seçkiliyi rəsmi şəkildə qadağan edir, bütün müvafiq üsullara və gecikmə olmadan qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması siyasətinə əməl etməyə razılıq verir”.

15. Üzv Dövlətlərin 2-ci Maddənin giriş paraqrafında istinad edilən ilk öhdəliyi “qadınlara qarşı bütün formalarda ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq” öhdəliyidir. Üzv Dövlətlər ayrı-seçkiliyi rəsmi şəkildə aradan qaldırmaq üçün təcili və davamlı öhdəliyə malikdir. Onlar hakimiyyətin bütün səviyyə və qollarında qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarına ümumilikdə qarşı çıxdıqlarını və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasını həyata keçirməkdə qətiyyətli olduqlarını öz əhalilərinə və beynəlxalq ictimaiyyətə bəyan etməyə məcburdur. “Bütün formalarda ayrı-seçkilik” termini açıq şəkildə üzv Dövlətlər qarşısında Konvensiyada açıq şəkildə qeyd olunmayan və ya yenicə ortaya çıxa bilən formaları daxil olmaqla bütün ayrı-seçkilik formalarını rəsmi şəkildə qadağan etməkdə diqqətli olmaq öhdəliyi qoyur.

16. Üzv Dövlətlər qadınların qeyri ayrı-seçkilik hüququna hörmət etmək, onu qorumaq və həyata keçirmək, həmçinin qadınların öz mövqelərini yaxşılaşdıraraq kişilərlə hüquqi və faktiki və ya substantiv bərabərliyi həyata keçirmək üçün onların inkişaf və tərəqqisini təmin etmək öhdəliyi daşıyır. Üzv Dövlətlər qadınlara qarşı nə birbaşa, nə də dolayı yolla ayrı-seçkiliyin olmamasını təmin etməlidir. Qadınlara qarşı birbaşa ayrı-seçkilik açıq şəkildə cinsiyyət və gender fərqlərinə əsaslanan fərqli rəftarın göstərilməsinə səbəb olur. Qadınlara qarşı dolayı ayrı-seçkilik o zaman baş verir ki, qanun, proqram və ya təcrübə kişi və qadınlara aid olduğuna görə bitərəf görünür, lakin praktikada zahirən bitərəf görünən tədbirin əvvəlcədən mövcud olan bərabərsizliklərə yönəlməməsi səbəbindən qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradır. Bundan başqa, dolayı ayrı-seçkilik ayrı-seçkiliyin strukturlu və tarixi nümunələrinin, həmçinin qadın və kişilər arasında qeyri-bərabər güc əlaqələrinin olmasının təsdiq edilməməsi səbəbindən mövcud bərabərsizlikləri kəskinləşdirir.

17. Üzv Dövlətlər həmçinin qadınların ictimai və özəl sahədə dövlət orqanları, məhkəmə orqanları, təşkilatlar, müəssisələr və ya xüsusi şəxslərin yol verdiyi ayrı-seçkilikdən qorunmasını təmin etmək öhdəliyinə malikdir. Bu müdafiə səlahiyyətli tribunallar və digər dövlət müəssisələri tərəfindən təmin edilməli, müvafiq olduqda sanksiya və hüquqi vasitələrlə həyata keçirilməlidir. Üzv Dövlətlər bütün hökumət qurumları və orqanlarının gender əsaslı bərabərlik və qeyri ayrı-seçkilik prinsiplərindən tam xəbərdar olmasını, bu baxımdan müvafiq təlim və məlumatlılığı artırma proqramlarının hazırlanaraq həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

18. Ayrı-seçkilik sahələrinin iç-içə olması (intersectionality) üzv Dövlətlərin 2-ci Maddədə əks olunan ümumi öhdəliklərinin əhatə dairəsini başa düşmək üçün əsas konseptdir. Qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkilik irq, etnik mənsubiyyət, din və ya iman, sağlamlıq, status, yaş, sinif, sosial təbəqə, cinsi mənsubiyyət və gender kimliyi kimi qadınlara təsir göstərən digər amillərlə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Gender əsaslı ayrı-seçkilik həmin qruplara aid qadınlara kişilərdən fərqli dərəcədə və ya fərqli şəkildə təsir göstərə bilər. Üzv Dövlətlər ayrı-seçkiliyin bu cür kəşifən formalarını, onların əlaqədar qadınlara mürəkkəb təsirini hüquqi cəhətdən tanımalı və onları qadağan etməlidir. Eyni zamanda, onlar həmin halların qarşısını almaq üçün hazırlanmış siyasət və proqramları, həmçinin müvafiq əsas olduqda, Konvensiyanın 4-cü Maddəsinin 1-ci bəndinə və 25 sayılı ümumi tövsiyəyə əsasən müvəqqəti xüsusi tədbirləri qəbul edərək həyata keçirməlidir.

19. Qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkilik, qadınlara qarşı zorakılıq barədə 19 sayılı ümumi tövsiyədə qeyd olunduğu kimi, gender əsaslı zorakılıqdan, yəni sırf qadın olduqlarına görə onlara yönələn zorakılıq və ya qadınlara qeyri-mütənasib şəkildə təsir göstərən zorakılıqdan ibarətdir. Bu ayrı-seçkilik forması qadınların kişilərlə bərabər şəkildə öz hüquq və əsas azadlıqlarına çıxış və onları həyata keçirmək qabiliyyətinə ciddi şəkildə mane olur. Ona fiziki, mənəvi və ya cinsi xəsarət yaxud əziyyət, bu cür hərəkətlərlə bağlı hədələr, məcburiyyət və digər şəkildə azadlıqdan məhrum etmə, ailə və ya məişət vahidi daxilində yaxud hər hansı digər şəxslərarası münasibət daxilində baş verən zorakılıq və ya harada baş verməsindən asılı olmayaraq Dövlət və ya vasitəçilərinin səbəb olduğu yaxud göz yumduğu zorakılıq daxildir. Gender əsaslı zorakılıq, zorakılığın açıq şəkildə qeyd olunub-olunmamasından asılı olmayaraq, Konvensiyanın spesifik müddələrinin pozulmasına səbəb ola bilər. Üzv Dövlətlər bu cür gender zəminində zorakılıq aktlarının qarşısını almaq, onları araşdırmaq, ittiham etmək və cəzalandırmaq üçün lazımi tədbirləri görmək öhdəliyi daşıyır.

20. İcra etmək öhdəliyi üzv Dövlətlərin qadınların hüquqlarını əldə etməsini asanlaşdırmaq və onları tam şəkildə həyata keçirməsini təmin etmək öhdəliyini özündə birləşdirir. Qadınların insan hüquqları onların mövqeyini yaxşılaşdıraraq bu cür bərabərliyə nail olmağa yönəlmiş konkret və səmərəli siyasət və proqramlar, həmçinin müvafiq əsas olduqda, Konvensiyanın 4-cü Maddəsinin 1-ci bəndinə və 25 sayılı ümumi tövsiyəyə əsasən müvəqqəti xüsusi tədbirlərin qəbul edilməsi daxil olmaqla bütün müvafiq vasitələrlə faktiki və ya substantiv bərabərliyin təbliği yolu ilə həyata keçirilməlidir.

21. Üzv Dövlətlər xüsusilə qızların bərabər hüquqlarını təbliğ etməyə borcludur, çünki qızlar daha böyük qadınlar icmasının bir hissəsidir və onlar baza təhsilə çıxış, insan alveri, pis rəftar, istismar və zorakılıq kimi sahələrdə ayrı-seçkiliyə daha çox məruz qalırlar. Qurbanlar gənclər olduqda bütün bu ayrı-seçkilik halları daha da kəskinləşir. Buna görə də, Dövlətlər cinsi və reproduktiv sağlamlıqla bağlı təhsil verməklə və İİV/QİÇS, cinsi istismar və yeniyetmə hamiləliyinin qarşısının alınmasına yönəlmiş proqramlar həyata keçirməklə (gənc) qızların spesifik ehtiyaclarına diqqət ayırmalıdır.

22. Kişi və qadın bərabərliyi və ya gender bərabərliyi prinsipinin əsasında cinsiyyətindən asılı olmayaraq bütün insanların öz şəxsi qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək, öz şəxsi karyerasını davam etdirmək və stereotiplər, qəlibləşmiş gender rolları və qərəzli fikirlərin qoyduğu məhdudiyyətlər olmadan seçimlər etməkdə sərbəst olması konsepti dayanır. Üzv Dövlətlər məxsusi olaraq kişi və qadın bərabərliyi və ya gender bərabərliyi konseptlərindən istifadə etməyə və Konvensiya üzrə öhdəliklərini yerinə yetirərkən gender bərabərliyi konseptindən istifadə etməməyə çağırılır. İkinci konsept bəzi mühakimə hüquqlarında kişi və qadınların müvafiq hüquqlarına əsasən onlara ədalətli rəftar göstərilməsinə istinad etmək üçün istifadə olunur. Buna bərabər rəftar yaxud fərqli olsa da hüquq, imtiyaz, öhdəlik və imkanlar baxımından ekvivalent hesab olunan rəftar daxil ola bilər.

23. Üzv Dövlətlər həmçinin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq siyasətini “bütün müvafiq vasitələrlə həyata keçirməyə” razılıq verir. Bu şəkildə vasitələr və ya müəyyən üsuldən istifadə etmək öhdəliyi üzv Dövlətə onun xüsusi hüquqi, siyasi, iqtisadi, inzibati və institusional çərçivəsi üçün müvafiq olacaq, həmçinin həmin üzv Dövlətdə qadınlara qarşı mövcud ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması ilə bağlı xüsusi maneələrə və ona qarşı müqavimətə cavab verə biləcək siyasət formalaşdırmaq üçün böyük manevr qabiliyyəti verir. Hər bir üzv Dövlət seçdiyi xüsusi vasitələrin müvafiqliyini sübut etməyə və nəzərdə tutulan təsir və nəticəyə nail olub-olmayacağını nümayiş etdirməyə qadir olmalıdır. Nəticə etibarilə, üzv Dövlətin faktiki olaraq Konvensiyada qəbul edilən hüquqların tam həyata keçirilməsinə yönələn bütün zəruri tədbirləri dövlət səviyyəsində qəbul edib-etmədiyini müəyyən etmək Komitənin vəzifəsidir.

24. 2-ci Maddənin əsas elementi üzv Dövlətlərin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq öhdəliyidir. Bu tələb üzv Dövlətin Konvensiyanı həyata keçirmək üçün ümumi hüquqi öhdəliyinin mühüm və vacib tərkib hissəsidir. Bu o deməkdir ki, üzv Dövlət qadınların hüquqi və faktiki statusunu qiymətləndirməli, mümkün qədər aydın şəkildə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının tam aradan qaldırılması və qadınların kişilərlə substantiv bərabərliyinin əldə edilməsi hədəfinə istiqamətlənmiş siyasət hazırlayaraq həyata keçirmək üçün konkret addımlar atmalıdır. Konvensiyanın hədəflərinə çatmaq üçün vəziyyətin qiymətləndirilməsindən hərtərəfli tədbirlərin formalaşdırılaraq ilkin mərhələdə qəbul edilməsinə, tədbirlərin səmərəliliyini davamlı olaraq nəzərə almaqla onlara və yeni və ya meydana çıxan məsələlərə əsaslanılmasına doğru hərəkət nəzərə çatdırılır. Bu cür siyasət ölkə miqyasında hüquqi müddəalara uyğunluq və ziddiyyətli hüquqi müddəalara düzəliş edilməsi daxil olmaqla konstitusiyaya və qanunvericilik təminatlarından ibarət olmalıdır. Buraya həmçinin hərtərəfli tədbir planları, onların monitorinqi və həyata keçirilməsi üçün mexanizmlər kimi qadın və kişilər arasında formal və substantiv bərabərlik prinsipinin praktiki olaraq həyata keçirilməsi üçün çərçivə yaradan digər müvafiq tədbirlər daxil olmalıdır.

25. Bu siyasət, həyatın bütün sahələrinə, həmçinin Konvensiyanın mətnində açıq şəkildə qeyd olunmayan sahələrə tətbiq oluna bilməsi üçün hərtərəfli olmalıdır. O, həm ictimai, həm də özəl iqtisadi sahəyə, həmçinin yerli sahəyə tətbiq

olunmalı, Hakimiyyətin bütün qol (icraedici, qanunverici və məhkəmə) və səviyyələrinin siyasətin həyata keçirilməsinə görə bütün müvafiq məsuliyyətləri öz üzərinə götürməsinə təmin etməlidir. O, üzv Dövlətin xüsusi vəziyyətlərində müvafiq və zəruri olan bütün tədbirləri özündə birləşdirməlidir.

26. Bu siyasət ən çox təcrid edilən və çarpaz ayrı-seçkiliyin müxtəlif formalarından əziyyət çəkə biləcək qadın qruplarını xüsusilə vurğulamaqla, üzv Dövlətin hüquq sistemi çərçivəsində qadınları (ölkə vətəndaşı olmayan, miqrant, qaçqın, sığınacaq axtaran və vətəndaşlığı olmayan qadınlar daxil olmaqla) hüquq sahibi kimi müəyyən etməlidir.

27. Bu siyasət qadınların fərdi və qrup şəklində Konvensiya üzrə hüquqları barədə məlumat əldə etmək imkanına malik olmasını və həmin hüquqları səmərəli şəkildə təbliğ edərək iddia etməyə qadir olmasını təmin etməlidir. Üzv Dövlət həmçinin qadınların siyasətin formalaşdırılması, həyata keçirilməsi və ona nəzarət edilməsində fəal şəkildə iştirak etməyə qadir olmasını təmin etməlidir. Bu baxımdan, insan hüquqları və qadınlarla bağlı qeyri-hökumət təşkilatlarının lazımi şəkildə məlumatlandırılmış olmasını, müvafiq şəkildə məsləhətləşməsinə və ümumilikdə siyasətin hazırlanması və sonrakı inkişafında fəal rol oynamağa qadir olmasını təmin etmək üçün resurslar ayrılmalıdır.

28. Bu siyasət göstərici, qiymətləndirmə standartı və vaxt cədvəlləri hazırlamaq, bütün müvafiq tərəflərinə müvafiq resursların ayrılmasını təmin etmək və digər şəkildə onların razılaşdırılmış qiymətləndirmə standartları və hədəflərə nail olunmasında öz üzərinə düşəni etməsinə imkan yaratmaq baxımından, fəaliyyətyönümlü və nəticəyönümlü olmalıdır. Bu məqsədlə, siyasətin hər baxımdan müvafiq şəkildə maliyyələşdirilməsini təmin etmək üçün o, əsas dövlət büdcəsi prosesləri ilə əlaqələndirilməlidir. O, cinsiyyətə görə ayrılmış müvafiq məlumatları toplayan, səmərəli monitoring aparılmasına imkan verən, davamlı qiymətləndirmə aparılmasını asanlaşdıran, mövcud tədbirlərin təkrar gözdən keçirilməsi və ya dəstəklənməsinə və müvafiq ola biləcək hər hansı yeni tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradan mexanizmləri təmin etməlidir. Bundan başqa, bu siyasət Hakimiyyətin icraedici qolu çərçivəsində təşəbbüslər göstərəcək, Konvensiya üzrə üzv Dövlətlərin öhdəliklərini yerinə yetirməsi üçün zəruri olan qanunvericilik, siyasət və proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsini əlaqələndirərək nəzarət edəcək güclü və məqsədyönlü orqanların (milli qadın mexanizmi) mövcud olmasını təmin etməlidir. Bu müəssisələrə Hakimiyyətin ən yüksək pillələrini birbaşa tövsiyə və təhlillə təmin etmək səlahiyyəti verilməlidir. Bu siyasət həmçinin milli insan hüquqları institutları və ya müstəqil qadın komissiyaları kimi müstəqil monitoring müəssisələrinin yaradılması və ya mövcud milli institutların Konvensiyanın təmin etdiyi hüquqları təbliğ və müdafiə etmək səlahiyyətini əldə etməsinə təmin etməlidir. Siyasət biznes qurumları, mətbuat, təşkilatlar, icma, qruplar və fərdlər daxil olmaqla özəl sektoru əhatə etməli və özəl iqtisadi sahədə Konvensiyanın hədəflərinə nail olacaq tədbirlərin qəbul edilməsinə onların cəlb olunmasını təmin etməlidir.

29. "Gecikmədən" sözündən aydın olur ki, üzv Dövlətlərin bütün müvafiq vasitələrlə öz siyasətini həyata keçirmək öhdəliyi təcili xarakter daşıyır. Bu üslub

mütləqdir və Dövlətlərin Konvensiyanı təsdiqləməklə və ya ona qoşulmaqla öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərin gecikmiş və ya məqsədli seçilmiş halda mərhələli şəkildə yerinə yetirilməsinə imkan vermir. Burada həmçinin qeyd olunur ki, siyasi, sosial, mədəni, dini, iqtisadi, resurslarla bağlı və ya digər nəzərə alınmalı məsələ yaxud məhdudiyyətlər daxil olmaqla hər hansı səbəbdən gecikməyə bəraət qazandırıla bilməz. Üzv Dövlət Konvensiya üzrə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini asanlaşdırarkən resurslarla bağlı məhdudiyyətlərlə üzləşdikdə və ya texniki yaxud digər ekspertizaya ehtiyac duyduqda bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün beynəlxalq əməkdaşlıq axtarışında olmaq zərurəti yarana bilər.

B. (a)–(g) yarımbəndləri

30. 2-ci Maddədə üzv Dövlətlərin Konvensiyanı ümumi şəkildə həyata keçirmək öhdəliyi ifadə olunur. Onun substantiv tələbləri 2-ci Maddənin (a)–(g) yarımbəndlərində və Konvensiyanın bütün digər substantiv maddələrində müəyyən olunan spesifik öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün çərçivə yaradır.

31. (a), (f) və (g) yarımbəndləri üzv Dövlətlər qarşısında hüquqi müdafiəni təmin etmək və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi siyasəti çərçivəsində qanun və nizamnamələri ləğv etmək və ya onlara düzəliş etmək öhdəliyi yaradır. Üzv Dövlətlər konstitusiyaya düzəlişlər etməklə və ya digər müvafiq qanunvericilik vasitələrindən istifadə etməklə qadın və kişilər arasında bərabərlik və qeyri ayrı-seçkilik prinsipinin üstün və həyata keçirilə bilən statusa malik ölkə qanunları ilə qorunmasını təmin etməlidir. Onlar həmçinin Konvensiyaya əsasən və ömür boyu qadınların həyatlarının bütün sahələrində ayrı-seçkiliyi qadağan edən qanunlar qəbul etməlidir. Üzv Dövlətlər qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan qanun, nizamnamə, ənənə və təcrübələri dəyişmək və ya ləğv etmək üçün addımlar atmaq öhdəliyinə malikdir. Azadlığından məhrum olmuş, qaçqın, sığınacaq axtaran və miqrant, vətəndaşlığı olmayan qadınlar, lezbiyanlar, əlilliyi olan, insan alverinin qurbanı olan və yaşlı qadınlar daxil olmaqla müəyyən qadın qrupları mülki hüquq, cinayət hüququ, nizamnamələr, ənənəvi qanun və təcrübələr vasitəsilə ayrı-seçkiliyə qarşı xüsusilə həssasdır. Konvensiyanı təsdiq etməklə və ya ona qoşulmaqla üzv Dövlətlər onun müddəalarının dövlət səviyyəsində həyata keçirilməsini təmin etmək üçün Konvensiyanı öz yerli hüquq sistemlərinə daxil etməyi və ya digər şəkildə ona müvafiq hüquqi qüvvə verməyi öz öhdəliyinə götürür. Konvensiyanın müddəalarının birbaşa tətbiq edilə bilməsi məsələsi konstitusiyaya hüququna aid məsələdir və sazişlərin yerli hüquq rejimindəki statusundan asılıdır. Bununla belə, Komitənin fikrincə, Konvensiyada göstəriləndiyi kimi, ömür boyu qadınların həyatlarının bütün sahələrində qeyri ayrı-seçkilik və bərabərlik hüquqları Konvensiyanın avtomatik şəkildə və ya spesifik birləşdirmə yolu ilə yerli hüquq rejiminin bir hissəsi olduğu Dövlətlərdə gücləndirilmiş müdafiə ilə təmin edilir. Komitə Konvensiyanın yerli hüquq rejiminin bir hissəsini təşkil etmədiyi Dövlətləri, 2-ci Maddənin tələbinə əsasən, Konvensiya hüquqlarının tam həyata keçirilməsi məqsədilə, məsələn, bərabərliklə bağlı ümumi hüquq vasitəsilə Konvensiyanın yerli hüquq rejiminin bir hissəsinə çevrilməsi üçün birləşdirilməsini nəzərə almağa vadar edir.

32. (b) yarımbəndi üzv Dövlətlərin ayrı-seçkiliyi qadağan edən və qadın və kişilər arasında bərabərliyi təbliğ edən qanunvericiliyin Konvensiyaya zidd olan və ayrı-seçkiliyə məruz qalan qadınlar üçün nəzərdə tutulmuş müvafiq vasitələr təmin etməsinə zəmanət vermək öhdəliyini əks etdirir. Bu öhdəlik üzv Dövlətlərin Konvensiya üzrə hüquqları pozulmuş qadınlar üçün kompensasiya təmin etməsini tələb edir. Kompensasiya olmadan müvafiq vasitə təmin etmək öhdəliyi yerinə yetirilmir. Bu cür vasitələr pul kompensasiyası, bərpa, reabilitasiya və hüquqları geri qaytarma, ictimai üzrxahlıq, ictimai memorial və təkrarlanmama zəmanəti kimi məmnun etmə tədbirləri, müvafiq qanun və təcrübələrdə dəyişikliklər və qadınların insan hüquqlarını pozan şəxslərin ədalətə təslim edilməsi kimi müxtəlif kompensasiya formalarını özündə birləşdirməlidir.

33. (c) yarımbəndinə əsasən, üzv Dövlətlər məhkəmələrin, Konvensiyada əks olunduğu kimi, bərabərlik prinsipini tətbiq etməyə və hüququ maksimum şəkildə üzv Dövlətlərin Konvensiya üzrə öhdəliklərinə əsasən şərh etməyə məcbur olmasını təmin edir. Bununla belə, bunu etmək mümkün olmadıqda, məhkəmələr milli dini və ənənəvi qanunlar daxil olmaqla milli hüquqla üzv Dövlətlərin Konvensiya üzrə hüquqları arasındakı hər hansı uyğunsuzluğu müvafiq orqanların diqqətinə çatdırmalıdır, çünki yerli qanunlar üzv Dövlətlərin öz beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməməsinə bəraət qazandıra bilməz.

34. Üzv Dövlətlər dövlət rəsmiləri və ya xüsusi tərəflərin yol verdiyi Konvensiyaya zidd ayrı-seçkilik aktlarından edilən şikayətlərlə bağlı yardım göstərilməsində qadınların bərabərlik prinsipini tələb edə bilməsini təmin etməlidir. Bundan başqa, üzv Dövlətlər, müvafiq əsas olduqda, hüquqi yardımla səlahiyyətli və müstəqil məhkəmə və ya tribunalda işə ədalətli şəkildə baxılması üçün sərfəli, əlverişli və vaxtında həyata keçirilən vasitələrə müraciət edə bilməsini təmin etməlidir. Qadınlara qarşı ayrı-seçkilik həm də yaşamaq hüququ və məsələn, məişət zorakılığı və digər zorakılıq formaları zamanı fiziki bütövlük hüququ kimi digər insan hüquqlarının sui-istifadəsinə səbəb olduqda üzv Dövlətlər cinayət işi açmağa, təqsirkarları məhkəməyə verməyə və müvafiq cərimə sanksiyaları tətbiq etməyə məcburdur. Üzv Dövlətlər qadınlara bərabərlik hüquqlarının öyrədilməsi və ayrı-seçkiliklə bağlı vasitələr tələb etməkdə onlara yardım göstərilməsi işində qadınlara hüquqi resurslar təmin etməklə müstəqil birlik və mərkəzlərə maliyyə yardımı göstərməlidir.

35. (d) yarımbəndi üzv Dövlətlər qarşısında qadınlara qarşı hər hansı birbaşa və ya dolaylı ayrı-seçkilik aktı yaxud təcrübəsi ilə məşğul olmaqdan çəkinmək öhdəliyi yaradır. Üzv Dövlətlər dövlət müəssisəsi, vasitəçi, qanun və siyasətlərin qadınlara qarşı birbaşa və ya açıq şəkildə ayrı-seçkilik etməməsini təmin etməlidir. Onlar həmçinin ayrı-seçkilik yaratmaq kimi təsiri və ya nəticəsi olan hər hansı qanun, siyasət və ya fəaliyyətlərin ləğv olunmasını təmin etməlidir.

36. (e) yarımbəndi üzv Dövlətlər qarşısında hər hansı dövlət qurumu və ya özəl tərəfin yol verdiyi ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq öhdəliyi yaradır. Bu baxımdan

müvafiq hesab oluna biləcək tədbir növləri konstitusiya və ya qanunvericilik tədbirləri ilə məhdudlaşmır. Üzv Dövlətlər həmçinin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların kişilərlə bərabərliyinin praktiki olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək üçün tədbirlər qəbul etməlidir. Buna: qadınların Konvensiya üzrə hüquqlarının pozulması barədə şikayət etməyə qadir olması və səmərəli vasitələrdən istifadə imkanına malik olmasını təmin edən; qadınların tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsinə fəal şəkildə cəlb olunmasına imkan verən; Hökumətin ölkə daxilində cavabdehlik daşımalarına imkan verən; təhsil sistemində və cəmiyyət arasında Konvensiyanın hədəfləri ilə bağlı təhsil verilməsi və yardım göstərilməsini təbliğ edən; insan hüquqları və qadınlarla bağlı qeyri-hökumət təşkilatlarının işini təşviq edən; zəruri milli insan hüquqları müəssisələri və ya digər mexanizmlər yaradan; qəbul edilmiş tədbirlərin praktikada qadınların həyatında həqiqətən fərq yaratmasını təmin etmək üçün müvafiq inzibati və maddi yardımı təmin edən tədbirlər daxildir. Üzv Dövlətlərin kişilərlə bərabər şəkildə qadınların hüquqlarının hüquqi müdafiəsini formalaşdırması, səlahiyyətli milli tribunallar və digər dövlət müəssisələri vasitəsilə qadınların hər hansı ayrı-seçkilik aktına qarşı səmərəli şəkildə müdafiə olunmasını təmin etməsi və qadınlara qarşı hər hansı şəxs, təşkilat və ya müəssisə tərəfindən yol verilən ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməsini tələb edən öhdəlikləri ölkə xaricində fəaliyyət göstərən milli korporasiyalar tərəfindən yol verilən aktları da əhatə edir.

IV. Üzv Dövlətlərə verilən tövsiyələr

A. Həyata keçirmə

37. “Müvafiqlik” tələbini qarşılamaq üçün üzv Dövlətlərin qəbul etdiyi üsullar Konvensiya üzrə qadınların qeyri ayrı-seçkilik və kişilərlə bərabərlikdən yararlanmaq hüququna hörmət etmək, onu qorumaq, təbliğ etmək və həyata keçirməklə bağlı ümumi öhdəliklərin bütün cəhətlərini əhatə etməlidir. Beləliklə, 2-ci Maddədə və Konvensiyanın digər maddələrində istifadə olunan “müvafiq üsullar” və “müvafiq tədbirlər” terminləri üzv Dövlətin aşağıdakıları icra etməsini təmin edən tədbirlərdən ibarətdir:

- (a) Konvensiyanı pozan hər hansı təcrübə, siyasət və ya tədbiri həyata keçirmək, maliyyələşdirmək və ya ona göz yummaqdan çəkinmək (hörmət etmək);
- (b) Konvensiyanın üçüncü şəxslər tərəfindən pozulmasının, həmçinin evdə və cəmiyyət arasında pozulmasının qarşısını almaq, qadağan etmək və buna görə cəzalandırmaq, eləcə də bu cür pozuntuların qurbanlarına kompensasiya təmin etmək üçün addımlar atmaq (qorumaq);
- (c) Konvensiya üzrə öhdəlikləri barədə dərin biliyi və onunla bağlı yardımı gücləndirmək (təbliğ etmək);
- (d) Praktikada gender əsaslı ayrı-seçkiliyin olmamasına və gender bərabərliyinə nail olmaq üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlər qəbul etmək

(həyata keçirmək).

38. Üzv Dövlətlər həmçinin aşağıdakı digər həyata keçirmə tədbirlərini qəbul etməlidir:

- (a) Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platforması çərçivəsində milli tədbirlər planları, digər müvafiq siyasət və proqramları hazırlayaraq həyata keçirməklə qadınların bərabərliyini təbliğ etmək, müvafiq insan resursları və maddi resursları ayırmaq;
- (b) Bərabərlik və qeyri ayrı-seçkilik prinsiplərinə hörmət edilməsini təmin etmək məqsədilə dövlət rəsmiləri üçün davranış qaydaları hazırlamaq;
- (c) Konvensiyanın bərabərlik və qeyri ayrı-seçkilik prinsipləri ilə bağlı müddəalarını tətbiq edən məhkəmə qərarları barədə hesabatların geniş şəkildə paylanmasını təmin etmək;
- (d) Konvensiyanın prinsip və müddəaları ilə bağlı bütün Hökumət orqanları, dövlət rəsmiləri və xüsusilə vəkillik və hakimlik peşələrinə yönəlmiş spesifik təhsil və təlim proqramlarına başlamaq;
- (e) Bütün mətbuatı qadın və kişi bərabərliyi ilə bağlı dövlət təhsil proqramlarına cəlb etmək, xüsusilə qadınların ayrı-seçkilik olmadan bərabərlik hüququ, Konvensiyanı həyata keçirmək üçün üzv Dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər və üzv Dövlətin hesabatları ilə bağlı Komitənin yekun qeydləri barədə məlumatlı olmasını təmin etmək;
- (f) İnsan hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı qüvvədə olan vəziyyət və inkişaf göstəriciləri formalaşdırmaq, cinsiyətə görə ayrılan və Konvensiyanın spesifik müddəaları ilə bağlı məlumat bazalarını yaratmaq və idarə etmək.

B. Cavabdehlik

39. Üzv Dövlətlərin 2-ci Maddə üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməyə görə cavabdehliyi Hakimiyyətin bütün qollarının hərəkət və ya hərəkətsizliyi vasitəsilə götürülür. Həm unitar, həm də federativ dövlətlərdə səlahiyyətin yuxarıdan aşağıya ötürülməsi və delegasiya yolu ilə əksmərkəzləşmə üzv Dövlətin milli və ya federal hökumətinin öz hüquq sisteminə daxil olan bütün qadınlar qarşısındakı öhdəliyini yerinə yetirməklə bağlı birbaşa məsuliyyətinə hər hansı şəkildə son qoymur və ya onu azaltmır. Bütün hallarda Konvensiyanı təsdiqləmiş və ya ona qoşulmuş üzv Dövlət öz hüquq sisteminə daxil olan ərazilərdə tam həyata keçirməni təmin etməyə görə məsuliyyət daşımağa davam edir. Hər hansı səlahiyyətin ötürülməsi prosesində üzv Dövlətlər ötürülmüş səlahiyyətlərin üzv Dövlətin Konvensiya üzrə hüquqlarını səmərəli və tam şəkildə yerinə yetirməsi üçün zəruri olan maddi resurslar, insan resursları və digər resurslara malik olmasını təmin etməlidir. Üzv Dövlətlərin hökumətləri Konvensiyaya bu şəkildə tam əməl edilməsini tələb etmək səlahiyyətlərini qoruyub saxlamalı, Konvensiyaya əməl edilməsini və onun ayrı-seçkilik etmədən öz hüquq

sistemlərinə daxil olan bütün qadınlara tətbiq olunmasını təmin etmək üçün daimi koordinasiya və monitoring mexanizmləri yaratmalıdır. Bundan başqa, əksmərkəzləşmə və ya səlahiyyətin ötürülməsi müxtəlif regionlarda qadınların hüquqlarından yararlanması ilə əlaqədar ayrı-seçkiliyə səbəb olmamasını təmin edən zəmanətlər olmalıdır.

40. Konvensiyanın səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi üçün üzv Dövlətin həm dövlət səviyyəsində, həm də beynəlxalq səviyyədə öz vətəndaşlarına və öz cəmiyyətinin üzvlərinə görə cavabdeh olması tələb olunur. Bu cavabdehlik funksiyasının səmərəli işləməsi üçün müvafiq mexanizm və müəssisələr yaradılmalıdır.

C. Qeyd-şərtlər

41. Komitə 2-ci Maddənin üzv Dövlətlərin Konvensiya üzrə hüquqlarının əsas mahiyyətini təşkil etdiyini hesab edir. Buna görə də, Komitə hesab edir ki, 2-ci Maddə və ya 2-ci Maddənin yarımbəndləri ilə bağlı qeyd-şərtlər prinsip etibarilə Konvensiyanın hədəf və məqsədinə uyğun deyil, bununla da 28-ci Maddənin 2-ci bəndinə əsasən, onlar yolverilməzdir. 2-ci Maddə və ya 2-ci Maddənin yarımbəndləri ilə bağlı qeyd-şərtlər təqdim etmiş üzv Dövlətlər həmin qeyd-şərtlərin Konvensiyanın həyata keçirilməsinə praktiki təsirini izah etməli və onları mümkün qədər tez geri çəkmək məqsədilə qeyd-şərtləri rəsmi şəkildə gözdən keçirmək üçün atılan addımları göstərməlidir.

42. Üzv Dövlətin 2-ci Maddə və ya 2-ci Maddənin yarımbəndləri ilə bağlı qeyd-şərtlər təqdim etməsi faktı həmin üzv Dövlətin beynəlxalq hüquqa əsasən digər öhdəlikləri, həmçinin təsdiqlədiyi və ya qoşulduğu digər insan hüquqları sazişləri üzrə öhdəlikləri və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması ilə bağlı ənənəvi beynəlxalq insan hüquqları üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməsinə ehtiyacın aradan qalxmasına səbəb olmur. Konvensiyanın müddəaları ilə bağlı qeyd-şərtlər və üzv Dövlətin təsdiq etdiyi və ya qoşulduğu digər beynəlxalq insan hüquqları sazişləri üzrə bənzər öhdəliklər arasında ziddiyyət olduqda o, Konvensiya ilə bağlı qeyd-şərtlərini geri çəkmək məqsədilə onları gözdən keçirməlidir.

Ümumi Tövsiyə № 33:

Qadınların ədliyyəyə çıxışı

**"Qadınlara qarşı
ayrı-seçkiliyin bütün
formalarının ləğv edilməsi
haqqında" Konvensiya**

Paylanma: Ümumi
3 avqust 2015-ci il

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə

Qadınların ədliyyəyə çıxışı barədə 33 saylı ümumi tövsiyə

	<i>Səh</i>
I. Giriş və əhatə dairəsi	56
II. Qadınların ədliyyəyə çıxış hüququ ilə bağlı ümumi məsələ və tövsiyələr	59
A. Mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik, münasib keyfiyyət, hüquqi vasitələrin təmin edilməsi və ədliyyə sistemlərinin cavabdehliyi.....	59
B. Ayrı-seçkiliyə əsaslanan qanun, prosedur və təcrübələr	67
C. Ədliyyə sistemində stereotipləşmə və gender əsaslı qeyri-obyektivlik, imkanların yaradılmasının əhəmiyyəti	69
D. Təhsil və stereotiplərin təsiri barədə məlumatlılığın artırılması	71
E. Hüquqi yardım və dövlət müdafiəsi	72
F. Resurslar	73
III. Spesifik qanunvericilik sahələri üçün tövsiyələr	74
A. Konstitusiya qanunvericiliyi	74
B. Mülki qanunvericilik	75
C. Ailə qanunvericiliyi	76
D. Cinayət qanunvericiliyi	76
E. Əmək, sosial və inzibati qanunvericilik	80
IV. Spesifik mexanizmlər üçün tövsiyələr	81
A. İxtisaslaşmış məhkəmə/kvazi məhkəmə sistemləri və beynəlxalq/regional məhkəmə sistemləri.....	81
B. Alternativ mübahisə həlletmə prosesləri.....	82

C. Milli insan hüquqları müəssisələri və ombudsman aparatları	83.
D. Çoxsaylı ədliyyə sistemləri.....	83
V. Konvensiya ilə bağlı qeyd-şərtlərin geri çəkilməsi.....	85
VI. Konvensiya ilə bağlı fakultativ protokolun təsdiq edilməsi.....	86

I. Giriş və əhatə dairəsi

1. Qadınların ədliyyəyə çıxış hüququ “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya ilə qorunan bütün hüquqların həyata keçirilməsi üçün vacibdir. O, ədliyyə sisteminin müstəqilliyi, bitərəfliyi, bütövlüyü və etibarlılığı, cəzasızlıq və korrupsiyaya qarşı mübarizə, qadınların ədliyyə sistemi və digər hüququ həyata keçirmə mexanizmlərində bərabər iştirakı ilə birlikdə qanunun aliliyi və düzgün idarəetmənin əsas elementidir. Ədliyyəyə çıxış hüququ çoxistiqamətli və müəssisə olma qabiliyyəti, mümkünlük, müəssərlik, münasib keyfiyyət, qurbanlar üçün hüquqi vasitələrin təmin edilməsi və ədliyyə sistemlərinin uyğunluğunu əhatə edir. Hazırkı ümumi tövsiyənin məqsədləri üçün “qadınlar” sözünə bütün istinadlar, xüsusilə başqa cür qeyd olunmadığı təqdirdə, qadın və qızları əhatə etməlidir.

2. Hazırkı ümumi tövsiyədə Komitə üzv Dövlətlərin qadınların ədliyyəyə çıxış hüququna malik olmasını təmin etmək öhdəliklərini yoxlanışdan keçirir. Bu öhdəliklər qadınlara bir fərd və hüquq daşıyıcısı kimi səlahiyyət verilməsi məqsədilə onların ayrı-seçkiliyin bütün formalarına qarşı müdafiə olunmasını əhatə edir. Ədliyyəyə çıxış imkanı hüququn azad etmə və dəyişdirmə potensialını optimallaşdırır.

3. Praktikada Komitə ədliyyəyə çıxışın bütün səviyyələri ilə əlaqədar üzv Dövlətlər tərəfindən təklif olunan səmərəli məhkəmə müdafiəsinin olmaması kimi qadınların bərabər şəkildə ədliyyəyə çıxış hüququnu həyata keçirməsinə mane olan bir sıra əngəl və məhdudiyyətlər müşahidə etmişdir. Bu əngəllər gender stereotiplərinin yaradılması, ayrı-seçkiliyə əsaslanan qanunlar, çarpaz və ya mürəkkəb ayrı-seçkilik, prosessual və dəlillərlə bağlı tələb və təcrübələr, ədalət mexanizmlərinin qadınlar üçün fiziki, iqtisadi, sosial və mədəni cəhətdən əlverişli olmasının sistemli şəkildə təmin edilməməsi kimi amillər səbəbindən ayrı-seçkilik və bərabərsizliyin strukturlu kontekstində baş verir. Bütün bu əngəllər qadınların insan hüquqlarının davamlı şəkildə pozulmasına səbəb olur.

4. Hazırkı ümumi tövsiyənin əhatə sahəsi ixtisaslı və kvazi məhkəmə mexanizmləri daxil olmaqla ədliyyə sistemlərinin bütün səviyyələrində qadınlar üçün prosedurları və məhkəmə prosesinin keyfiyyətli olmasını əhatə edir. Kvazi məhkəmə mexanizmləri inzibati dövlət agentlikləri və ya orqanlarının ədliyyə orqanları tərəfindən həyata keçirilən, hüquqi qüvvəsi olan, həmçinin qanuni hüquq, vəzifə və imtiyazlara təsir edə biləcək tədbirlərə bənzər tədbirləri özündə birləşdirir.

1. *1513094*

5. Ədliyyəyə çıxış hüququnun əhatə sahəsinə həmçinin çoxsaylı məhkəmə sistemləri daxildir. "Çoxsaylı məhkəmə sistemləri" termini bir tərəfdən Dövlət qanunları, nizamnamə, prosedur və qərarlarının, digər tərəfdən isə dini, ənənəvi, yerli və ya ictimai qanun və təcrübələrinin üzv Dövlət daxilində birlikdə mövcud olmasına aiddir. Buna görə də, çoxsaylı məhkəmə sistemlərinə rəsmi və ya qeyri-rəsmi olmasından, və Dövlət, qeyri-Dövlət və ya qarışıq olmasından asılı olmayaraq, ədliyyəyə çıxış hüququnun icrasını tələb edərkən qadınların qarşısına çıxan çoxsaylı hüquq mənbəyi daxildir. Hazırkı ümumi tövsiyədə ənənəvi ədliyyə sistemləri adlanacaq dini, ənənəvi, yerli və ictimai məhkəmə sistemləri Dövlət tərəfindən rəsmi şəkildə tanınan, hər hansı aydın statusa malik olub-olmamasından asılı olmayaraq, Dövlətin razılığı ilə fəaliyyət göstərə, yaxud Dövlətin tənzimləyici çərçivəsindən kənarda fəaliyyət göstərə bilər.

6. Beynəlxalq və regional insan hüquqları saziş və bəyannamələrində, həmçinin əksər milli konstitusiyalarda qanun qarşısında cinsi bərabərlik və/və ya gender bərabərliyi ilə bağlı zəmanətlər və hər kəsin qanun tərəfindən bərabər şəkildə müdafiəyə çıxışını təmin etmək öhdəlikləri əks olunur.¹ Konvensiyanın 15-ci maddəsində göstərilir ki, qadın və kişilər qanun qarşısında bərabər olmalı və qanun tərəfindən bərabər şəkildə müdafiə olunmalıdır. 2-ci maddədə bildirilir ki, üzv Dövlətlər qadınların hər hansı ayrı-seçkilik aktına qarşı səmərəli şəkildə müdafiə olunmasını təmin etmək məqsədilə həyatın bütün sahələrində kişi və qadınların substantiv bərabərliyinə zəmanət vermək üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməli, həmçinin bu işi səlahiyyətli milli tribunal və digər dövlət müəssisələrini yaratmaqla görməlidir. Həmin müddəanın məzmunu və əhatə sahəsi üzv Dövlətlərin Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə əsas öhdəlikləri barədə Komitənin 28 sayılı ümumi tövsiyəsində daha ətraflı təsvir olunur. 3-cü maddədə qadınların kişilərlə bərabər şəkildə insan hüquqları və əsas azadlıqlarını icra etməsi və onlara çıxışını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlərə ehtiyac olduğu qeyd olunur.

7. Ayrı-seçkilik cinsiyyət və gender zəminində qadınlara yönəldə bilər. Gender qadın və kişilər üçün sosial quruluşa malik kimlik, fərqləndirici xüsusiyyət və rollara, həmçinin cəmiyyətin bioloji fərqlərə qoyduğu, məhkəmə sistemli və öz müəssisələri daxilində müvafiq şəkildə əks olunan mədəni mənaya aiddir. Konvensiyanın 5-ci maddəsinə (a) əsasən, üzv Dövlətlər gender stereotipləri daxil olmaqla qadınların öz hüquqlarını icra və iddia etməsinin qarşısını alan, onların səmərəli vasitələrə çıxışına mane olan əsas sosial və mədəni əngəlləri aşkar edərək aradan qaldırmaq öhdəliyinə malikdir.

¹ Baxın: misal üçün: Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 7 və 8-ci maddələri, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2 və 14-cü maddələri, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2 (2) və 3-cü maddələri. Regional səviyyədə "İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında" Konvensiya ("İnsan hüquqları haqqında" Avropa Konvensiyası), "İnsan hüquqları haqqında" Amerika Konvensiyası və İnsan və xalqların hüquqları haqqında Afrika Xartiyasının hər biri müvafiq müddəalar malikdir.

8. Qadınlara qarşı gender stereotipləri, damğalama, zərərli və patriarxal mədəni normalar və gender zorakılığı zəminində baş verən və xüsusilə qadınlara təsir edən ayrı-seçkilik qadınların kişilərlə bərabər şəkildə ədliyyəyə çıxış imkanı qazanmaq qabiliyyətinə mənfi şəkildə təsir göstərir. Bundan əlavə, bəzi qadınlara kişilərlə və ya digər qadınlarla müqayisədə fərqli dərəcədə və ya fərqli şəkildə təsir göstərən çarpaz amillər qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi şiddətləndirir. Çarpaz və ya şiddətlənmiş ayrı-seçkiliyin səbəblərinə etnik mənsubiyyət, irq, yerli əhali və ya azlıq statusu, dərinin rəngi, sosial-iqtisadi status və/və ya sosial təbəqə, dil, din və ya inanc, siyasi düşüncə, milli mənsubiyyət, ailə vəziyyəti və/və ya analıq statusu, yaş, şəhər/kənd sakini statusu, səhhət, əlillik, mülkiyyət hüququ və lezbiyan, biseksual və ya transseksual qadın, yaxud orta cinsin nümayəndəsi kimliyi daxil ola bilər. Bu çarpaz amillər həmin qruplara aid qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etməsini daha da çətinləşdirir.²

9. Qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı qazanmasını daha da çətinləşdirən digər amillərə savadsızlıq, insan alveri, silahlı münaqişə, sığınacaq axtaran şəxs, məcburi köçkün, vətəndaşlığı olmayan şəxs statusu, miqrasiya, qadının ailə başçısı olması, dulluq, İİV virusu ilə yaşamaq, azadlıqdan məhrumetmə, əxlaqsızlığın qanunsuz elan edilməsi, coğrafi olaraq uzaq məsafədə yaşamaq və qadınların hüquqları uğrunda mübarizəsinin damğalanması daxildir. Həmin insan hüquqları müdafiəçiləri və təşkilatlarının fəaliyyətləri ilə əlaqədar tez-tez hədəf seçilməsi vurğulanmalı, onların özlərinin ədliyyəyə çıxış hüququ müdafiə olunmalıdır.

10. Komitə səmərəsiz vasitələr daxil olmaqla ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarının spesifik qadın qruplarına mənfi təsirinin bir çox nümunəsini sənədləşdirmişdir. Həmin qruplara aid qadınlar alçaldılmaq, damğalanmaq, həbs olunmaq, deportasiya olunmaq, işgəncə edilməkdən və ya digər zorakılıq formalarına məruz qalmaqdan, həmçinin bunların hüquq mühafizə orqanlarının rəsmiləri tərəfindən tətbiq olunmasından qorxduqlarına görə, adətən, hüquqlarının pozulması ilə bağlı şikayət etmirlər. Komitə həmçinin qeyd etmişdir ki, həmin qruplara aid qadınlar şikayət etdikdə səlahiyyətli orqanlar çox vaxt təqsirkarları araşdırmaq, itiham etmək və cəzalandırmaq və/və ya hüquqi vasitələri təmin etmək üçün müvafiq tədbirləri həyata keçirmir.³

11. Konvensiyanın 2 (c), 3, 5 (a) və 15-ci maddələrindən başqa, üzv Dövlətlər qadınların öz hüquqları və mövcud vasitələrlə bağlı həmçinin onları əldə etmə yolları ilə əlaqədar təhsil və məlumatlardan, gender zəminində mübahisələrin

² Baxın: 28 sayılı ümumi tövsiyənin 18-ci paragrafı.

³ Baxın: misal üçün: Baham adaları (CEDAW/C/BHS/CO/1-5, para. 25 (d)), Kosta Rika (CEDAW/C/CRI/CO/5-6, para. 40-41), Fici adaları (CEDAW/C/FJI/CO/4, para. 24-25), Qırğızıstan (A/54/38/Reviziya 1, birinci hissə, para. 127-128), Koreya Respublikası (CEDAW/C/KOR/CO/6, para. 19-20, və CEDAW/C/KOR/CO/7, para. 23 (d)) və Uqanda (CEDAW/C/UGA/CO/7, para. 43-44) ilə bağlı yekun qeydlər.

həll edilməsi üçün səlahiyyətli sistemlərə çıxış imkanına malik olmasını, səmərəli və vaxtında təmin edilən vasitələrə bərabər şəkildə çıxış imkanına malik olmasını təmin etmək üçün sazişə əsaslanan əlavə öhdəliklərə malikdir.⁴

12. Komitənin qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı əldə edərkən qarşılaşdığı maneələri aradan qaldırmaq üçün atılmalı addımlarla bağlı fikir və tövsiyələri onun üzv Dövlətlərin hesabatlarının nəzərdən keçirilməsi ilə bağlı təcrübəsi, fərdi məlumatların təhlili və Konvensiyanın Fakültativ Protokolu əsasında sorğuların aparılması vasitəsilə çatdırılır. Bundan başqa, BMT-nin digər insan hüquqları mexanizmləri, milli insan hüquqları müəssisələri, mülki cəmiyyət təşkilatları, həmçinin icma əsaslı qadın birlikləri və elmi tədqiqatçılar tərəfindən ədliyyəyə çıxış imkanı ilə bağlı görülən iş istinad edilir.

II. Qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə bağlı ümumi məsələ və tövsiyələr

A. Mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik, münasib keyfiyyət, hüquqi vasitələrin təmin edilməsi və məhkəmə sistemlərinin cavabdehliyi

13. Komitə müşahidə etmişdir ki, məhkəmələrin və kvazi məhkəmə orqanlarının böyük şəhərlərdə toplanması, onların kənd ərazilərində və ucqar bölgələrdə olmaması, onlara çıxış imkanı qazanmaq üçün vaxt və pula ehtiyacın olması, məhkəmə prosedurlarının mürəkkəbliyi, əlilliyi olan qadınlar üçün fiziki əngəllərin olması, genderlə bağlı ixtisaslı və yüksək keyfiyyətli hüquq məsləhətxanasına çıxış imkanının olmaması, həmçinin məhkəmə sistemlərinin keyfiyyəti ilə bağlı tez-tez qeyd olunan çatışmazlıqların (məsələn, təlim keçməmiş şəxslər tərəfindən verilən, genderin nəzərə alınmadığı hökm və ya qərarlar, məhkəmə prosedurlarının gecikməsi və həddən artıq uzun çəkməsi, korrupsiya) hər biri qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etməsinin qarşısını alır.

14. Buna görə də, altı qarşılıqlı əlaqəli və vacib tərkib hissəsi - mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik, münasib keyfiyyət, hüquqi vasitələrin təmin edilməsi və məhkəmə sistemlərinin cavabdehliyi ədliyyəyə çıxış imkanını əldə etmək üçün əhəmiyyətlidir. Geniş yayılmış hüquqi, sosial, mədəni, siyasi və iqtisadi şəraitlər hər bir üzv Dövlətdə bu cəhətlərin fərqləndirilmiş şəkildə tətbiq olunmasını zəruri etdiyi halda bu yanaşmanın əsas elementləri universal olaraq müvafiqdir və dərhal tətbiq olunur. Müvafiq olaraq:

(a) Mühakimə olunma qabiliyyəti qadınların ədliyyəyə çıxış imkanını maneəsiz şəkildə əldə etməsinə, onların Konvensiyaya əsasən verilən hüquqlarını iddia etmək qabiliyyəti və səlahiyyətinin olmasını tələb edir;

⁴ Baxın: xüsusilə 19, 21, 23, 24, 26, 27, 29 və 30 sayılı ümumi tövsiyələr.

(b) Mümkünlük üzv Dövlət üzrə şəhər, kənd və ucqar ərazilərdə məhkəmələr, kvazi məhkəmə orqanları və ya digər orqanların yaradılmasını, həmçinin onların mühafizəsi və maliyyələşdirilməsini tələb edir;

(c) Müyəssərlik həm rəsmi, həm də kvazi məhkəmə olmaqla bütün məhkəmə sistemlərinin qadınlar üçün təhlükəsiz, sərfəli və fiziki cəhətdən əlverişli olmasını, onların ayrı-seçkiliyin kəşşən və ya şiddətlənmiş formalarına məruz qalanlar daxil olmaqla qadınların ehtiyaclarına uyğunlaşmasını və bu ehtiyaclara müvafiq olmasını tələb edir;

(d) Məhkəmə sistemlərinin münasib keyfiyyətə malik olması üçün sistemin bütün tərkib hissələrinin səriştəlilik, səmərəlilik, müstəqillik və bitərəflik üzrə beynəlxalq standartlara uyğun olması,⁵ həyata keçirilən və bütün qadınlar üçün mübahisələrin gender nəzərə alınmaqla dayanıqlı şəkildə həll edilməsinə səbəb olan müvafiq və səmərəli hüquqi vasitələri vaxtında təmin etməsi tələb olunur. Bunun üçün həmçinin ədliyyə sistemlərinin kontekstə salınması, dinamik, iştiraklı olması, innovativ praktiki tədbirlərə açıq olması, genderi və qadınların ədalətə artan tələbatını nəzərə alması tələb olunur;

(e) Hüquqi vasitələrin təmin edilməsi üçün məhkəmə sistemlərinin qadınları dəyər biləcək hər hansı zərərə qarşı effektiv müdafiə və mənalı kompensasiya ilə təmin etməsi tələb olunur (2-ci maddəyə baxın); və son olaraq

(f) Məhkəmə sistemlərinin cavabdehliyi onların mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik, münasib keyfiyyət, vasitələrin təmin edilməsi prinsiplərinə əsasən fəaliyyət göstərməsinə zəmanət vermək üçün monitoring aparılması vasitəsilə təmin edilir. Məhkəmə sistemlərinin cavabdehliyi həmçinin məhkəmə sistemlərinin mütəxəssislərinin hərəkətlərinə, həmçinin qanunu pozduqda onların hüquqi məsuliyyətinə nəzarət edilməsini zəruri edir.

15. Məhkəmə qaydası ilə baxılma imkanı ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Ədliyyə sisteminin genderlə bağlı cavabdehliyini artırmaqla hüquqların və əlaqədar hüquqi mühafizələrin tanınmasını və qanunvericiliyə daxil edilməsini təmin etmək;

⁵ Baxın: Baş Assambleya tərəfindən 40/32 sayılı qətnaməsində təsdiqlənən Ədliyyə sisteminin əsas prinsipləri.

(b) Qadınların ədliyyəyə çıxış imkanını maneəsiz şəkildə əldə etməsini asanlaşdırmaq, bununla onlara hüquqi və faktiki bərabərliyə nail olmaq səlahiyyətini vermək;

(c) Ədliyyə sistemi mütəxəssislərinin məhkəmə işlərində gender amilini nəzərə almasını təmin etmək;

(d) Ədliyyə sisteminin müstəqilliyi, bitərəfliyi, bütövlüyü və etibarlılığını, həmçinin cəzasızlığa qarşı mübarizə aparılmasını təmin etmək;

(e) Ədliyyəyə çıxış imkanını əldə edərkən qadınlara qarşı edilən ayrı-seçkilərin aradan qaldırılmasının vacib elementi kimi ədliyyə sistemlərində korrupsiyanı ləğv etmək;

(f) Qadınların mütəxəssis kimi məhkəmə və kvazi məhkəmə sistemlərinin bütün orqan və səviyyələrində, hüquqi xidmət göstərən müəssisələrdə fəaliyyət göstərməsinə mane olan əngəllərə qarşı çıxaraq onları aradan qaldırmaq, müvəqqəti xüsusi tədbirlər daxil olmaqla qadınların ədliyyə sistemində və hüququn həyata keçirilməsi üçün digər mexanizmlərdə köməkçi hakim, hakim, prokuror, dövlət tərəfindən təmin edilən vəkil, hüquqşünas, vəkil, vasitəçi, hüquq mühafizə orqanları rəsmisi, məhkəmə və cəza sisteminin rəsmisi və praktiki ekspert kimi, həmçinin digər vəzifə sahibi kimi bərabər şəkildə təmsil olunmasını təmin etmək;

(g) Güc əlaqələrinin qadınları məhkəmədə işlərinə ədalətli şəkildə baxılması imkanından məhrum etdiyi bütün sahələrdə tərəflər arasında bərabərliyi təmin etmək üçün sübut etmək zərurəti ilə bağlı qaydaları təkrar gözdən keçirmək;

(h) Qadınların ədliyyəyə çıxış imkanına dəstək olmaq və qeyri-hökumət təşkilatları və vətəndaş cəmiyyəti qurumlarını qadınların hüquqları ilə bağlı məhkəmə işlərində iştirak etməyə təşviq etmək məqsədilə dayanıqlı mexanizmlər yaratmaq üçün vətəndaş cəmiyyəti ilə və icma əsaslı təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək;

(i) Qadınların insan hüquqları müdafiəçilərinin ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etməsini, həmçinin təcavüz, hədə-qorxu, qisas və zorakılığa qarşı müdafiə olunmasını təmin etmək.

16. Məhkəmə sistemlərinin mümkünüyü ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Xüsusilə ucqar, kənd və təcrid olunmuş ərazilərdə yaşayan qadınlara xidmət göstərməsi üçün səyyar məhkəmələrin yaradılmasını

və effektiv olduqda müasir informasiya texnologiyalarının həll yollarından kreativ şəkildə istifadə edilməsini nəzərə almaqla üzv Dövlətin bütün ərazisi boyu, həmçinin ucqar, kənd və təcrid olunmuş ərazilərdə ehtiyac olduqda qadınların ayrı-seçkilik olmadan ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etmək hüququna zəmanət verən məhkəmə, tribunal və digər qurumların yaradılması, mühafizəsi və inkişafını təmin etmək;

(b) Qadınlara qarşı zorakılıq hallarında maliyyə yardımı, böhran mərkəzləri, sığınacaqlar, qaynar xətlər, məsləhətxanalar, tibbi və psixososial xidmətlərə çıxış imkanını təmin etmək;

(c) Məhkəmədə iştirakla bağlı qaydaların sözügedən məhkəmə işində marağı olan qruplara və vətəndaş cəmiyyətinə vəsatət vermək və onlara məhkəmə prosedurlarında iştirak etmək imkanı verməsini təmin etmək;

(d) Ədliyyə sisteminin düzgün işləməsini təmin etmək və ədliyyə sisteminin mütəxəssisləri tərəfindən qadınlara qarşı törədilən hər hansı ayrı-seçkiliyi ələ almaq üçün müstəqil müfəttişlərdən ibarət müşahidə mexanizmi yaratmaq.

17. Məhkəmə sistemlərinin əlçatanlığı ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Hüquqi yardım təmin etməklə və sənədlərin tərtib edilərək doldurulması üçün xidmət haqqının, həmçinin məhkəmə xərclərinin aşağı gəlirli qadınlar üçün azaldılmasına, yoxsulluq içərisində yaşayan qadınlardan isə alınmamasına zəmanət verməklə ədliyyə sistemindəki iqtisadi əngəlləri aradan qaldırmaq;

(b) Savadsız qadınların məhkəmə və kvazi məhkəmə proseslərini tam başa düşməsinə kömək etmək məqsədilə onları ehtiyac yarandıqda müstəqil və peşəkar tərcümə və dilmanlıq xidmətləri ilə, həmçinin fərdi yardımla təmin etməklə linqvistik əngəlləri aradan qaldırmaq;

(c) Xüsusi hədəfi olan sosial yardım fəaliyyətləri yaratmaq, misal üçün, qadınlara həsr olunmuş konkret bölmə və ya şöbələr vasitəsilə müxtəlif formatlarda, həmçinin azlıqların dillərində məhkəmə mexanizmləri, prosedurlar və mövcud vasitələr barədə məlumatları yaymaq. Bu cür fəaliyyətlər və məlumatlar əhali içərisindəki bütün etnik qruplar və azlıqlara uyğun olmalı, həmin qruplardan, xüsusilə qadınların təşkilatlarından və digər müvafiq təşkilatlardan olan qadınlarla sıx əməkdaşlıq çərçivəsində yaradılmalıdır;

(d) Qadınların ədliyyə sisteminin bütün səviyyələrinə çıxış imkanını artırmaq üçün internetdən və digər informasiya və kommunikasiya

texnologiyalarından (İKT) istifadə imkanını təmin etmək, həmçinin məhkəmə iclaslarının keçirilməsini, tərəflər arasında verilənlərin və məlumatların yayılması, toplanması və dəstəklənməsini asanlaşdırmaq üçün videokonfransların keçirilməsi daxil olmaqla internet infrastrukturunun yaradılmasını nəzərə almaq;

(e) Ədliyyə müəssisələrinin tərkib hissəsi kimi gender bölmələrinin yaradılmasını nəzərə almaqla və yetərli vasitələrə malik olmayan qadınların məhkəmə və kvazi məhkəmə orqanlarına, digər xidmət müəssisələrinə nəqliyyat xərclərinin qarşılanmasına xüsusi diqqət ayırmaqla məhkəmə və kvazi məhkəmə orqanlarının, digər xidmət müəssisələrinin fiziki mühiti və yerləşdiyi məkanın bütün qadınlar üçün münasib, təhlükəsiz və əlverişli olmasını təmin etmək;

(f) Qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etmək məqsədilə atmalı olduğu addımların sayını azaltmaq üçün bir sıra hüquqi və sosial xidmətlərdən ibarət "vahid məntəqəli mərkəzlər" kimi ədliyyəyə çıxış mərkəzləri yaratmaq. Bu cür mərkəzlər hüquqi tövsiyə və yardım təmin edə, hüquqi proses başlada və qadınlara qarşı zorakılıq, ailə məsələləri, səhiyyə, sosial təminat, məşğulluq, əmlak və imiqrasiya kimi sahələrdə qadınlar üçün yardım xidmətlərini əlaqələndirə bilər. Bu cür mərkəzlər yoxsulluq içərisində və/və ya kənd və ucqar ərazilərdə yaşayanlar daxil olmaqla bütün qadınlar üçün əlverişli olmalıdır;

(g) Əlilliyi olan qadınlar üçün ədliyyə sistemlərinə çıxış imkanına xüsusi diqqət ayrılmalıdır.

18. Məhkəmə sistemlərinin münasib keyfiyyəti ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Məhkəmə sistemlərinin münasib keyfiyyətə malik olmasını, səriştəlilik, səmərəlilik, müstəqillik və bitərəflik üzrə beynəlxalq standartlara, həmçinin beynəlxalq hüquq sistemində uyğun olmasını təmin etmək;

(b) Qadınların ədliyyəyə çıxış imkanını qiymətləndirmək üçün göstəricilər qəbul etmək;⁶

(c) Zərurət yarandıqda daha geniş institusional islahatlara sərmayə qoyulması daxil olmaqla yenilikçi və dəyişdirici ədalət yanaşması və ədalət çərçivəsini təmin etmək;

⁶ Baxın: misal üçün: Qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı BMT göstəriciləri (baxın: E/CN.3/2009/13) və 21 May 2013-cü ildə qəbul edilmiş "Zorakılığın qarşısının alınması, cəzalandırılması və aradan qaldırılması haqqında" Amerikaarası Konvensiyanın (Convention of Belém do Pará) həyata keçirilməsini qiymətləndirmək üçün inkişaf göstəriciləri.

(d) Həyata keçirilən və bütün qadınlar üçün mübahisələrin gender nəzərə alınmaqla dayanıqlı şəkildə həll edilməsinə səbəb olan müvafiq və səmərəli vasitələri vaxtında təmin etmək;

(e) Dəlillərlə bağlı qaydaların, istintaqların, digər hüquqi və kvazi məhkəmə prosedurlarının bitərəf olmasını, gender stereotipləri və ya qərəzli fikirlərin təsirinə məruz qalmamasını təmin etmək üçün mexanizmlər həyata keçirmək;

(f) Zərurət yarandıqda məlumatların əlaqədar tərəflərdən başqa heç kimin əldə etməməsi məqsədilə hüquqi prosedurların qanuni proses və ədalətli prosedurlara uyğun şəkildə tam və ya qismən məxfi olaraq həyata keçirilməsini yaxud qadınların uzaq məsafədən və ya kommunikasiya avadanlıqlarından istifadə etməklə şahidlik edə bilməsini təmin etmək üçün qadınların məxfiliyi, təhlükəsizliyi və digər insan hüquqlarını müdafiə etmək. Məhkəmə prosesinin bütün mərhələlərində bu cür qadınların kimliyini qorumaq üçün ləqəb və ya digər vasitələrdən istifadəyə icazə verilməlidir. Üzv Dövlətlər qız və qadınların ləyaqəti, emosional vəziyyəti və təhlükəsizliyinə xələl gətirə biləcəyi təqdirdə şəkil çəkməyi və yayımlamağı qadağan etməklə qurbanların məxfiliyini qorumaq və zəhəri görkəmini gizli saxlamaq üçün tədbir görülməsinin mümkünlüyünə zəmanət verməlidir;

(g) Hüquqi prosedurlardan əvvəl, sonra və bu prosedurlar zamanı qadın şikayətçiləri, şahidləri, ittihamçıları və məhbusları hədə-qorxu, təcavüz və digər formada zərərdən qorumaq, qoruyucu tədbirlərin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün zəruri olan büdcə, resurs⁷, təlimatlar, monitoring və qanunvericilik çərçivəsini təmin etmək.

19. Vasitələrin təmin edilməsi ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliklə bağlı müvafiq və vaxtında təmin edilən vasitələri təmin edərək tətbiq etmək, qadınların mövcud olan bütün məhkəmə və qeyri-məhkəmə vasitələrinə çıxış imkanına malik olmasına zəmanət vermək;

(b) Vasitələrin münasib, səmərəli, dərhal aid edilən, vahid və dəyən zərərin təsirinə mütənasib olmasını təmin etmək. Vasitələrə müvafiq olarsa bərpa (hüquqların geri qaytarılması), kompensasiya (pul, mal və ya xidmət formasında) və reabilitasiya (tibbi və psixoloji yardım,

⁷ Qurbanlar və onların ailələrinin hədə-qorxu, qisas və təkrar qurbana çevrilmədən müdafiə olunması ilə bağlı beynəlxalq təlimatlara və ən yaxşı təcrübələrə əməl edilməlidir. Baxın: misal üçün: Avropa Şurasının "Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınması və onlara qarşı mübarizə haqqında" Konvensiyasının 56-cı maddəsi.

həmçinin digər sosial xidmətlər) daxil olmalıdır.⁸ Zərərin ödənilməsi üçün iddiaçıya ödənilən məbləğ və cəza sanksiyaları ilə bağlı vasitələr qarşılıqlı olaraq müstəsna olmamalıdır;

(c) Bütün mülki, cinayət, inzibati və ya digər məhkəmə prosedurlarında zərəre görə müvafiq kompensasiyanı müəyyən etmək məqsədilə zərərin qiymətləndirilməsi zamanı qadınların əvəzi ödənilməmiş ev işləri və baxıcılıq fəaliyyətlərini tam nəzərə almaq;

(d) Qadınların hüquqlarının pozulmasına görə məsuliyyət daşıyan fərd və ya qurumların bu cür təzminat verə bilmədiyi və ya vermədiyi hallarda onların müvafiq təzminat əldə etməsini təmin etmək məqsədilə qadınlar üçün spesifik vəsait yaratmaq;

(e) Münaqişə və ya münaqişə sonrası situasiyalarda cinsi zorakılıq törədildikdə beynəlxalq insan hüquqları standartlarına əsasən institusional islahatlara icazə vermək, ayrı-seçkiliyə əsaslanan qanunvericiliyi ləğv etmək və müvafiq sanksiyalar tətbiq edən qanunvericilik qəbul etmək, münaqişədən öncə baş verən ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün qadın təşkilatları və vətəndaş cəmiyyəti ilə sıx əməkdaşlıq çərçivəsində bərpa tədbirləri təyin etmək;⁹

(f) Həqiqət, ədalət və uzlaşma komissiyaları tərəfindən ictimai üzrxahlıq, ictimai memoriallar və təkrar etməməyə zəmanət verilməsi kimi qeyri-məhkəmə vasitələrindən münaqişə və ya münaqişə sonrası situasiyalarda insan hüquqlarını pozan şəxslərlə bağlı istintaq və prosedurlarda əvəzedici kimi istifadə olunmamasını təmin etmək; qadınlara qarşı cinsi zorakılıq kimi gender zəminində insan hüquqlarının pozulmasına görə amnistiyanı, həmçinin bu cür pozuntularla bağlı cinayət təqibinə qanunla müəyyən olunmuş məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsini rədd etmək (baxın: münaqişənin qarşısının alınması, münaqişə və münaqişə sonrası situasiyalarda olan qadınlar barədə 30 sayılı ümumi tövsiyə);

(g) Səmərəli və vaxtında təmin edilən hüquqi vasitələri təmin etmək, onların qadınların məruz qaldığı müxtəlif pozuntu növlərinə uyğun olmasına zəmanət vermək, həmçinin müvafiq bərpanı təmin etmək, qadınların, 30 sayılı ümumi tövsiyədə göstərildiyi kimi, bütün bərpa proqramlarının hazırlanmasında iştirakına zəmanət vermək.¹⁰

⁸ Baxın: "Bu cür vasitələr pul kompensasiyası, bərpa, reabilitasiya və hüquqları geri qaytarma, ictimai üzrxahlıq, ictimai memorial və təkrarlanmama zəmanəti kimi məmnunetmə tədbirləri, müvafiq qanun və təcrübələrdə dəyişikliklər və qadınların insan hüquqlarını pozan şəxslərin ədalətə təslim edilməsi kimi müxtəlif kompensasiya formalarını özündə birləşdirməlidir" şəklində göstəriş verən 28 sayılı ümumi tövsiyənin 32-ci paragrafı.

⁹ Baxın: Qadın və qızların hüquqi vasitə və kompensasiya ilə bağlı hüququ haqqında Nayrobi Bəyannaməsi.

¹⁰ Baxın: həmçinin: A/HRC/14/22.

20. Məhkəmə sistemlərinin cavabdehliyi ilə əlaqədar Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

- (a) Qadınların hüquqlarına təsir edən qərarlar qəbul edən məhkəmə, kvazi məhkəmə və inzibati orqanların özünüidarəsi, səmərəliliyi və şəffaflığının vaxtaşırı yoxlanışdan/nəzərdən keçirilməsi daxil olmaqla məhkəmə sistemlərinin mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik, münasib keyfiyyət və hüquqi vasitələrin effektivliyi ilə bağlı prinsiplərə uyğun olmasını təmin etmək məqsədilə qadınların ədliyyəyə çıxışını müşahidə etmək və buna nəzarət etmək üçün effektiv və müstəqil mexanizmlər yaratmaq;
- (b) Ədliyyə işçiləri tərəfindən törədilmiş ayrı-seçkilik təcrübə və aktların müəyyən edildiyi hallarla əlaqəli intizam tədbirləri və digər tədbirlərin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək;
- (c) Sosial yardım, rifah və səhiyyə işçiləri, həmçinin texniki ekspertlər daxil olmaqla, ədliyyə sisteminin işinə yardım edən bütün personalla bağlı şikayət, vəsatət və təklifləri qəbul etmək üçün spesifik qurum yaratmaq;
- (d) Məlumatlar onlarla məhdudlaşmamaq şərti ilə aşağıdakıları özündə birləşdirməlidir:
 - (i) Məhkəmə və kvazi məhkəmə orqanlarının sayı və coğrafi paylanması;
 - (ii) Hüquq mühafizə orqanlarının, məhkəmə və kvazi məhkəmə orqanlarının bütün səviyyələrində işləyən kişi və qadınların sayı;
 - (iii) Kişi və qadın hüquqşünasların, həmçinin hüquqi yardım göstərən hüquqşünasların sayı və coğrafi paylanması;
 - (iv) Şikayətçini cinsiyyətinə görə ayırmaqla məhkəmə, kvazi məhkəmə və inzibati orqanlara təqdim olunan iş və şikayətlərin xarakteri və sayı;
 - (v) Şikayətçini cinsiyyətinə görə ayırmaqla rəsmi və qeyri-rəsmi məhkəmə sistemlərində baxılan işlərin xarakteri və sayı;
 - (vi) Şikayətçini cinsiyyətinə görə ayırmaqla hüquqi yardım və/və ya dövlət ittihamının tələb olunduğu, qəbul olunduğu və təmin edildiyi halların xarakteri və sayı;
 - (vii) Şikayətçini cinsiyyətinə görə ayırmaqla prosedurların müddəti və nəticələri;

(e) Qadınların ədliyyəyə tam çıxışını təbliğ edən və ya məhdudlaşdıran təcrübələr, prosedurlar və hüquq sistemini vurğulamaq üçün vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və elmi müəssisələrlə əməkdaşlıq çərçivəsində bütün məhkəmə sistemlərinin keyfiyyətə əsaslanan araşdırmalarını və vacib gender təhlillərini həyata keçirmək və asanlaşdırmaq;

(f) Ədliyyə sisteminin bütün komponentlərinin genderi nəzərə almasını, əlverişli və cavabdeh olmasını təmin etmək məqsədilə prioritet, siyasət, qanunvericilik və prosedurlar hazırlamaq üçün həmin təhlillərin nəticələrini sistemli şəkildə tətbiq etmək.

B. Ayrı-seçkiliyə əsaslanan qanun, prosedur və təcrübələr

21. Çox vaxt üzv Dövlətlər ənənəvi gender stereotipləri və normalarına əsaslanan, buna görə də ayrı-seçkilik yaradan və qadınların Konvensiya üzrə hüquqlarından tam yararlanmasını inkar edən konstitusiyə müddəaları, qanun, nizamnamə, prosedur, ənənə və təcrübələrə malik olur. Buna görə də Komitə, müvafiq olaraq, yekun qeydlərində üzv Dövlətləri öz qanunvericilik çərçivəsini nəzərdən keçirməyə və qadınlara qarşı ayrı-seçkilik edən müddəalara düzəliş etməyə və/və ya onları ləğv etməyə çağırır. Bu, üzv Dövlətlərin dövlət orqanları və fərd, təşkilat və ya müəssisə olmasından asılı olmayaraq, qeyri-dövlət tərəflərinin qadınlara qarşı yol verdiyi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaq üçün müvafiq hüquqi və digər tədbirləri qəbul etmək öhdəliklərini müəyyən edən Konvensiyanın 2-ci maddəsinə uyğundur.

22. Buna baxmayaraq, qadınlar 28 sayılı ümumi tövsiyənin 16-cı paragrafında göstərildiyi kimi birbaşa və dolayı ayrı-seçkilik nəticəsində ədliyyəyə çıxış imkanı əldə edərkən bir çox çətinliklə üzləşirlər. Bu cür bərabərsizlik təkcə qanun, nizamnamə, prosedur, ənənə və təcrübələrin ayrı-seçkiliyə əsaslanan məzmun və/və ya təsiri baxımından deyil, həm də məhkəmə və kvazi məhkəmə orqanlarının qadınların insan hüquqlarının pozuntularını münasib şəkildə ələ almaq üçün imkan və məlumatlara malik olmaması baxımından açıq-aşkar görünür. Buna görə də 28 sayılı ümumi tövsiyəsində Komitə qeyd edir ki, məhkəmə orqanları Konvensiyada göstərildiyi kimi substantiv və ya faktiki bərabərlik prinsipini tətbiq etməli, milli, dini və ənənəvi qanunlar daxil olmaqla qanunları həmin öhdəliyə uyğun olaraq şərh etməlidir. 15-ci maddə üzv Dövlətlərin qadınların bütün hüquq sahələrində kişilərlə substantiv bərabərliyə çıxışını təmin etmək öhdəliklərini əhatə edir.

23. Bununla belə, Komitənin yekun qeydlərinin və Fakultativ Protokol üzrə fikirlərinin əksəriyyəti göstərir ki, prosedur və dəlillərlə bağlı ayrı-seçkiliyə əsaslanan qaydalar, həmçinin qadınların hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması, bununla bağlı istintaq və məhkəmə təqibinin aparılması, cəzanın tətbiq olunması və hüquqi vasitələrin təmin edilməsi qadınların ədliyyəyə bərabər şəkildə çıxış imkanını təmin etmək öhdəliklərinin pozulması ilə nəticələnir.

24. Ədliyyəyə çıxış imkanı əldə edərkən spesifik əngəllərlə üzləşdiklərinə görə qızlara (həmçinin müvafiq olduqda qız uşaqları və yeniyetmə qızlara) xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Onlar, adətən, təhsil, səhiyyə, cinsi və reproduktiv hüquqlarla əlaqədar sahələrdə öz həyatları ilə bağlı vacib qərarlar qəbul etmək üçün sosial və ya hüquqi imkanlara malik olmurlar. Onlar zorla evləndirilə və ya digər zərərli təcrübə və müxtəlif zorakılıq formalarına məruz qala bilirlər.

25. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a). Xüsusilə qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə əlaqədar onlara birbaşa və ya dolayı şəkildə ayrı-seçkilik edən hər hansı mövcud qanun, prosedur, nizamnamə, hüquq sistemi, ənənə və təcrübələri ləğv etmək, həmçinin aşağıdakılar daxil olmaqla ədliyyəyə çıxış imkanı ilə bağlı ayrı-seçkiliyə əsaslanan əngəlləri aradan qaldırmaq üçün addımlar atmaqla qanun qarşısında bərabərlik prinsipinin həyata keçirilməsini təmin etmək:

I. Qadınların hüquqi proses başlamazdan əvvəl ailə və ya icma üzvlərindən icazə almaq öhdəliyi və ya ehtiyacı;

II. Ədliyyə sistemindəki fəal iştirakçılar vasitəsilə öz hüquqları uğrunda mübarizə aparan qadınların damğalanması;

III. Qanun pozuntusunu qəbul etdirmək və ya vasitə tələb etmək üçün kişilərlə müqayisədə daha çox sübut etmək zərurəti yaratmaqla qadınlara şahid, şikayətçi və ittihamçı qismində ayrı-seçkilik edən əsaslandırma qaydaları;

IV. Qadınların verdiyi şahidlik ifadəsini istisna edən və ya ona lazımı qiymət verməyən prosedurlar;

V. Məhkəmə işlərinin hazırlanması, işlərə baxılması və yekun mərhələ zamanı qadın və kişilər arasında bərabər şərtləri təmin etmək üçün tədbirlərin olmaması;

VI. Qadınların qaldırdığı məhkəmə işlərinin qeyri-müvafiq şəkildə idarə olunması və dəlillərin qeyri-müvafiq şəkildə toplanması, nəticədə məhkəmə işləri ilə bağlı istintaqlarda sistemli şəkildə uğursuzluqların baş verməsi;

Vii. Onlayn yolla, İKT və yeni sosial media vasitəsilə qadınların hüquqlarının yeni ortaya çıxan formalarda pozulması ilə bağlı dəlillərin toplanması zamanı qarşıya çıxan əngəllər;

(b) Qızlar üçün müstəqil, təhlükəsiz, səmərəli, əlçatan olan və uşaqların nəzərə alındığı şikayət və məruzə mexanizmlərinin mövcud olmasını

təmin etmək. Qızların ən ümdə maraqlarının ilk növbədə nəzərə alınmasını təmin etmək üçün bu cür mexanizmlər beynəlxalq normalara, xüsusilə "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyaya uyğun olaraq yaradılmalı, Uşaq hüquqları üzrə Komitənin 14 sayılı ümumi şərhinə əsasən səmərəli şəkildə və gender amilini nəzərə alaraq fəaliyyət göstərməklə müvafiq təlim keçmiş heyətlə təmin olunmalıdır;

(c) Ailədaxili münaqişələr, səlahiyyətin olmaması və nəticədə yardımın olmaması səbəbindən qızların təcrid edilməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görmək, təhsil, cinsi və reproduktiv sağlamlıq daxil olmaqla səhiyyə, həmçinin hüquqi xidmətlər və ədliyyə sistemləri kimi xidmətlərə çıxış üçün valideyn və ya həyat yoldaşından icazə alınmasını tələb edən qayda və prosedurları ləğv etmək;

(d) Qadın və qızları onların ədliyyəyə çıxışına əngəl törədən və onlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan dini mətnlərin və ənənəvi normaların şərhlərinə qarşı müdafiə etmək.

C. Ədliyyə sistemində stereotipləşmə və gender əsaslı qeyri-obyektivlik, potensialın yaradılmasının əhəmiyyəti

26. Ədliyyə sistemində stereotipləşmə və gender əsaslı qeyri-obyektivlik qadınların öz insan hüquqlarından tam yararlanması ilə bağlı çoxsaylı nəticələrə malikdir. Onlar bütün hüquq sahələrində qadınların ədliyyəyə çıxışına mane olur. Onlar zorakılıq qurbanı olan və ondan xilas olmuş qadınlara xüsusilə mənfi təsir göstərə bilər. Stereotipləşmə qavrayışları təhrif edir, müvafiq faktlardan daha çox stereotipləşmiş inanc və uydurmalara əsaslanan qərarların qəbul edilməsi ilə nəticələnir. Çox vaxt hakimlər qadınlar üçün müvafiq hesab etdikləri davranışlarla bağlı dəyişməz standartlar qəbul edir, həmin stereotiplərə uyğun gəlməyənləri cəzalandırırlar. Stereotipləşmə, həmçinin qadınların tərəf və şahid kimi sözü, arqumentləri və şahid ifadəsinə göstərilən etimada da təsir edir. Bu cür stereotiplər hakimlərin qanunları yanlış şərh etməsinə və ya yanlış tətbiq etməsinə səbəb ola bilər. Bu, çoxsaylı nəticələrə malik ola, misal üçün, cinayət hüququnda təqsirkarların qadınların hüquqlarının pozulmasına görə hüquqi cəhətdən cavabdeh sayılmaması, bununla da cəzasızlığın dəstəklənməsi ilə nəticələndirə bilər. Bütün hüquq sahələrində stereotipləşmə ədliyyə sisteminin bitərəfliyi və bütövlüyünə xələl gətirir ki, bu da, öz növbəsində, şikayətçilərin təkrar qurbana çevrilməsi daxil olmaqla ədalətin pozulması hallarına səbəb ola bilər.

27. Hakimlər, aşağı instansiya məhkəmələrinin hakimləri və münsif hakimləri ədliyyə sistemində stereotipləri tətbiq edən, həyata keçirən və davam etdirən yeganə tərəflər deyillər. Prokurorlar, hüquq mühafizə orqanlarının rəsmiləri və digər tərəflər, adətən, xüsusilə gender zorakılığı ilə bağlı işlərdə stereotiplərin istintaqlara və məhkəmə proseslərinə təsir etməsinə imkan yaradırlar. Bu halda stereotiplər qurbanın/zorakılıqdan xilas olmuş şəxsin iddialarını sarsıdır,

eyni zamanda, iddia edilən təqsirkarın müdafiəsini dəstəkləyir. Buna görə də qəlibləşdirmə həm istintaq və məhkəmə mərhələlərinə keçə, həm də yekun hökmü formalaşdırı bilər.

28. Qadınlar miflər və stereotiplərin olmadığı ədliyyə sisteminə, qeyri-obyektiv fərziyyələrin bitərəfliyinə xələl gətirmə məhkəmə orqanlarına etibar edə bilməlidir. Ədliyyə sistemində qəlibləşdirmənin aradan qaldırılması zorakılığın qurbanları və ondan xilas olanlar üçün bərabərlik və ədalətin bərqərar edilməsində önəmli addımdır.

29. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Gender stereotiplərini aradan qaldırmaq və gender perspektivini ədliyyə sisteminin bütün sahələrinə daxil etmək məqsədilə ədliyyə sisteminin bütün personalı və hüquq tələbələri üçün məlumatlılığın artırılması və imkanların yaradılması proqramları daxil olmaqla tədbirlər həyata keçirmək;

(b) Qadınlara qarşı zorakılıq hallarında və ailə məsələlərində əhəmiyyətli rol oynamaq potensialı olan səhiyyə və sosial yardım işçiləri daxil olmaqla digər mütəxəssisləri məlumatlılığın artırılması və imkanların yaradılması proqramlarına cəlb etmək;

(c) İmkanların yaradılması proqramlarının xüsusilə aşağıdakılara yönəlməsini təmin etmək:

(i) Qadınların tərəf və şahid kimi sözlünə, arqumentlərinə və şahid ifadəsinə etimad göstərilməsi və əhəmiyyət verilməsi məsələsi;

(ii) Qadınlar üçün müvafiq hesab etdikləri davranışla bağlı adətən hakim və prokurorlar tərəfindən yaradılan dəyişməz standartlar;

(d) Ədliyyə sistemində stereotipləşmə və gender əsaslı qeyri-obyektivliklə bağlı dialoqu təşviq etmək, zorakılığın qurbanı olan və ondan xilas olan qadınlar üçün daha yaxşı məhkəmə nəticələrinə ehtiyacı nəzərdən keçirmək;

(e) Stereotipləşmə və gender qeyri-obyektivliyinin mənfi təsiri ilə bağlı məlumatlılığı artırmaq, məhkəmə sistemlərində, xüsusilə gender zorakılığı ilə bağlı məhkəmə işlərində qəlibləşdirmə və gender əsaslı qeyri-obyektivliyi aradan qaldırmaq üçün vəkillik fəaliyyətini təşviq etmək;

(f) Konvensiya və Komitənin hüquq sistemi daxil olmaqla insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq hüquqi sənədlərin, həmçinin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi qadağan edən qanunvericiliyin tətbiq edilməsi ilə əlaqədar hakim, prokuror, hüquqşünas və hüquq mühafizə

orqanlarının rəsmiləri üçün imkanların yaradılması proqramlarını təmin etmək.

D. Təhsil və stereotiplərin təsiri barədə məlumatlılığın artırılması

30. Gender perspektivindən təhsilin təmin edilməsi və vətəndaş cəmiyyəti, mətbuat və İKT-dən istifadə etməklə ictimai məlumatlılığın artırılması ədliyyəyə çıxış imkanına təsir edən çoxsaylı ayrı-seçkilik formaları və stereotipləşməni aradan qaldırmaq, həmçinin bütün qadınlar üçün ədalətin effektivliyi və səmərəliliyini təmin etmək üçün əhəmiyyətlidir.

31. Konvensiyanın 5-ci (a) maddəsində göstərilir ki, üzv Dövlətlər bir cinsin digərindən üstün və ya aşağı olması ideyasına əsaslanan qərəzli fikirləri, ənənəvi və bütün digər təcrübələri aradan qaldırmaq məqsədilə sosial və mədəni rəhbərlik nümunələrini dəyişmək üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməlidir. 28 sayılı ümumi tövsiyəsində Komitə vurğulayır ki, gender əsaslı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının qanunsuz elan edilərək ləğv edilməsini təmin etmək üçün Konvensiyanın bütün müddəaları birlikdə şərh olunmalıdır.¹¹

1. Gender perspektivli təhsil

32. Öz insan hüquqlarından xəbərsiz olan qadınlar həmin hüquqların həyata keçirilməsini tələb edə bilmirlər. Komitə, xüsusilə, üzv Dövlətlərin təqdim etdiyi dövrü hesabatları nəzərdən keçirərkən müşahidə etmişdir ki, onlar, adətən, qadınların təhsil, məlumat və hüquqi maarifləndirmə proqramlarına bərabər şəkildə çıxış imkanına malik olmasını təmin etmir. Bundan başqa, kişilərin qadınların insan hüquqlarından xəbərdar olması qeyri ayrı-seçkilik və bərabərliyin təmin edilməsi, xüsusilə qadınların ədliyyəyə çıxışının təmin edilməsi üçün zəruridir.

33. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) **Gender ekspertizası yaratmaq, həmçinin vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, elmi müəssisələr və mətbuatın iştirakı ilə gender məsləhətçilərinin sayını artırmaqla bu işi həyata keçirmək;**

(b) **Qadınlara öz hüquqları və ədliyyəyə çıxmaqla bağlı mexanizmlərin mümkünlüyü barədə məlumat vermək üçün çoxformatlı materialları yaymaq, qadınları məhkəmə sistemləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan dəstək, hüquqi yardım və sosial xidmətlərdən istifadə üçün uyğun olması barədə məlumatlandırmaq;**

¹¹ 7-ci paragrafda göstərilmişdir ki, Konvensiyanın 2-ci maddəsi 3, 4, 5 və 24-cü maddələrlə birlikdə, həmçinin ayrı-seçkiliyin 1-ci maddədə verilən tərifinə əsasən şərh olunmalıdır.

(c) Hüquqi maarifləndirmə proqramları daxil olmaqla qadınların ədliyyəyə çıxışının əhəmiyyətli rolunu, həmçinin kişi və qadınların vəkil və tərəfdaş kimi rolunu vurğulayan qadın hüquqları və gender bərabərliyi üzrə tədris proqramlarını bütün təhsil səviyyələrində kurikulumlara daxil etmək.

2. Vətəndaş cəmiyyəti, mətbuat, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə məlumatlılığın artırılması

34. Vətəndaş cəmiyyəti, mətbuat və İKT gender stereotiplərinin həm gücləndirilməsi, həm də təkrar yaradılmasında, həmçinin onların aradan qaldırılmasında önəmli rol oynayır.

35. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Məişət zorakılığı, təcavüz və digər cinsi zorakılıq formaları daxil olmaqla gender əsaslı ayrı-seçkilik və zorakılıqla əlaqədar mədəni stereotiplərə qarşı çıxılmasına xüsusi diqqət ayırmaqla qadınların ədliyyəyə çıxış hüququ ilə əlaqədar mədəni stereotiplərin aradan qaldırılmasında mətbuat və İKT-nin oynaya biləcəyi rolunu vurğulamaq;

(b) İcmalar və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq çərçivəsində mətbuatda və əhali arasında qadınların ədliyyəyə çıxış hüququ barədə məlumatlılığı artırmaq üçün tədbirlər yaradaraq həyata keçirmək. Bu cür tədbirlər çoxistiqamətli olmalı, qız və qadınlara, həmçinin oğlan və kişilərə yönləndirilməli, İKT-nin mədəni və sosial stereotipləri dəyişdirməyə uyğunluğunu və bunu icra etmək potensialını nəzərə almalıdır;

(c) İKT ilə fəaliyyət göstərən mətbuat orqanlarına və insanlara yardım etmək, onları ümumi olaraq qadınların insan hüquqları ilə bağlı davamlı ictimai dialoqa, xüsusi olaraq isə ədliyyəyə çıxış kontekstinə daxil etmək;

(d) Qadınların ədalət axtarışının əlavə ayrı-seçkilik və/və ya damğalama səbəbi deyil, həm qanuni, həm də məqbul hesab olunduğu mədəniyyət və sosial mühiti təbliğ etmək üçün addımlar atmaq.

E. Hüquqi yardım və dövlət müdafiəsi

36. Məhkəmə sistemlərinin qadınlar üçün iqtisadi cəhətdən əlverişli olmasının təmin edilməsinin vacib elementi bütün hüquq sahələrində məhkəmə və kvazi məhkəmə proseslərində pulsuz və aşağı qiymətli hüquqi yardım, tövsiyə və təmsilçiliyin təmin edilməsidir.

37. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

- (a) Əlverişli, dayanıqlı və qadınların ehtiyaclarına uyğun olan hüquqi yardım və dövlət tərəfindən vəkil təmin edilməsi sistemlərini rəsmiləşdirmək, həmin xidmətlərin alternativ mübahisə həlletmə mexanizmləri və bərpaedici məhkəmə prosesləri daxil olmaqla məhkəmə və ya kvazi məhkəmə proseslərinin bütün mərhələlərində vaxtında, davamlı və səmərəli şəkildə təmin edilməsinə zəmanət vermək, hüquqi yardım göstərən şəxslərin və dövlət tərəfindən təmin edilən vəkillərin şahid ifadələri daxil olmaqla bütün müvafiq sənədlər və digər məlumatlardan maneəsiz şəkildə istifadə imkanını təmin etmək;
- (b) Hüquqi yardım göstərən şəxslərin və dövlət tərəfindən təmin edilən vəkillərin səriştəli olmasını, gender amilini nəzərə almasını, məxfiliyə hörmət etməsini və öz müştərilərini müdafiə etmək üçün onlara kifayət qədər vaxt verilməsini təmin etmək;
- (c) Qadınlar üçün hüquqi yardım və dövlət tərəfindən vəkil təmin edilməsi xidmətlərinin mövcud olması barədə məlumatlandırma və məlumatlılığı artırma proqramlarını həyata keçirmək, həmçinin bu cür proqramları asanlaşdırmaq üçün İKT-dən səmərəli şəkildə istifadə etməklə həmin xidmətləri əldə etmə şərtləri barədə məlumatlandırma və məlumatlılığı artırma proqramlarını həyata keçirmək;
- (d) Hüquqi yardım göstərən səriştəli qeyri-hökumət təşkilatları ilə tərəfdaşlıq qurmaq və/və ya qadınlara məhkəmə və kvazi məhkəmə proseslərində, həmçinin ənənəvi ədliyyə sistemlərində irəliləməklə bağlı məlumat verilməsi və yardım göstərilməsi üzrə köməkçi hüquqşünaslara təlim keçmək;
- (e) Ailə münaqişəsi hallarında yaxud hər hansı qadın ailə gəlirindən bərabər şəkildə faydalana bilmədikdə hüquqi yardım və dövlət tərəfindən vəkil təmin edilməsi xidmətlərinə uyğunluğu müəyyən etmək üçün vasitələrin istifadəsi qadının real gəliri və ya xalis aktivlərinə əsaslanmalıdır.¹²

F. Resurslar

38. Müvafiq texniki resurslar və maliyyə resursları ilə birlikdə yüksək ixtisaslı insan resursları mühakimə olunma qabiliyyəti, mümkünlük, müyəssərlik,

¹² BMT-nin cinayət ədliyyə sistemində hüquqi yardıma çıxış barədə prinsip və göstərişləri, 1-ci göstəriş (f): "Maddi vəziyyətin yoxlanılması ailənin məişət gəlirinə əsasən hesablanır, lakin ayrı-ayrı ailə üzvləri bir-biri ilə münaqişə içərisindədirsə və ya ailə gəlirinə bərabər çıxışı yoxdursa, maddi vəziyyətin yoxlanılması məqsədilə yalnız hüquqi yardım üçün müraciət edən şəxsin gəlirindən istifadə olunur."

münasib keyfiyyət, qurbanlar üçün hüquqi vasitələrin təmin edilməsi və ədliyyə sistemlərinin cavabdehliyini təmin etmək üçün əhəmiyyətlidir.

39. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Müvafiq büdcə yardımı və texniki yardım təmin etmək, ixtisaslaşmış məhkəmə, kvazi məhkəmə və inzibati orqanlar, alternativ mübahisə həlletmə mexanizmləri, milli insan hüquqları müəssisələri və ombudsman aparatı daxil olmaqla ədliyyə sisteminin bütün hissələri üçün yüksək keyfiyyətli insan resurslarını ayırmaq;

(b) Milli resurslar məhdud olduqda BMT sisteminin ixtisaslaşmış agentlikləri, beynəlxalq ictimaiyyət və vətəndaş cəmiyyəti kimi xarici mənbələrdən yardım tələb etmək, eyni zamanda orta və uzun müddətli zaman kəsiyində ədliyyə sistemlərinin dayanıqlılığını təmin etmək məqsədilə onlar üçün müvafiq Dövlət resurslarının ayrılmasına zəmanət vermək.

III. Spesifik qanunvericilik sahələri üçün tövsiyələr

40. Dünya üzrə müəssisələrin və məhkəmə quruluşlarının müxtəlifliyini nəzərə alaraq, bir ölkədə bir hüquq sahəsinə aid edilən bəzi elementlər başqa ölkədə başqa sahəyə aid edilə bilər. Məsələn, ayrı-seçkiliyin tərfi Konstitusiyaya daxil edilə və ya edilməyə bilər; məhkəmə müdafiə qərarlarını ailə hüququ və/və ya cinayət hüququna əsasən qəbul edə bilər; sığınacaq axtaran şəxslər və qaçqınlarla bağlı məhkəmə işlərinə inzibati məhkəmələrdə və ya kvazi məhkəmə orqanlarında baxıla bilər. Bu baxımdan üzv Dövlətlərin aşağıdakı paraqrafları nəzərə alması tövsiyə olunur.

A. Konstitusiya qanunvericiliyi

41. Komitə müşahidə etmişdir ki, praktikada kişi və qadınlar arasındakı substantiv bərabərliklə bağlı konstitusiya təminatlarını qəbul etmiş və Konvensiya daxil olmaqla beynəlxalq insan hüquqları hüququnu öz milli hüquq rejiminə daxil etmiş üzv Dövlətlər ədliyyəyə çıxış sahəsində gender bərabərliyini təmin etmək üçün daha yaxşı imkanlara malikdir. Konvensiyanın 2-ci (a) və 15-ci maddələrinə əsasən üzv Dövlətlər kişi və qadın bərabərliyi prinsipini öz milli konstitusiyalarına və ya digər müvafiq qanunvericiliyə daxil etməli, həmçinin səlahiyyətli milli tribunallar və digər dövlət müəssisələri yaratmaqla bu işi həyata keçirməli, həmin prinsipin ictimai və özəl həyatın bütün sahələrində, həmçinin bütün hüquq sahələrində həyata keçirilməsini təmin etmək üçün tədbirlər həyata keçirməlidir.

42. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

- (a) Şəxsi status, ailə, nikah və vərəsəlik hüququ ilə bağlı bütün məsələlər daxil olmaqla ictimai və özəl sahədə, həmçinin bütün hüquq sahələrində rəsmi və substantiv bərabərliyin, qeyri ayrı-seçkiliyin konstitusiya tərəfindən açıq şəkildə müdafiə olunmasını təmin etmək;
- (b) Beynəlxalq hüququn müddəaları birbaşa tətbiq olunmadıqda qadınların ədliyyəyə çıxışını səmərəli şəkildə təmin etmək üçün beynəlxalq insan hüquqları haqqında qanunu öz konstitusiya və qanunvericilik çərçivələrinə tam şəkildə daxil etmək;
- (c) Substantiv gender bərabərliyi hüququ daxil olmaqla bütün əsas hüquqların həyata keçirilməsinə nəzarət etmək məqsədilə məhkəmə yoxlanışı və monitoring mexanizmlərinin mümkünlüyü və müyəssərliyini təmin etmək üçün zəruri strukturlar yaratmaq.

B. Mülki qanunvericilik

43. Bəzi cəmiyyətlərdə qadınlar kişi qohumlarının yardımı olmadan ədliyyə sistemlərinə müraciət edə bilmir və sosial normalar onların ev xaricində özünüidarəni həyata keçirmək qabiliyyətinə mane olur. Konvensiyanın 15-ci maddəsində göstərilir ki, qadın və kişilər qanun qarşısında bərabər olmalı, üzv Dövlətlər mülki məsələlərdə qadınlara kişilərlə bərabər hüquqi səlahiyyətlər və həmin səlahiyyətləri icra etmək üçün eyni imkanlar verməlidir. Qadınların müyəssər olmalı olduqları mülki hüquq prosedurları və vasitələrinə müqavilələr, özəl sektorda məşğulluq, fiziki xəsarət, müştərilərin qorunması, vərəsəlik, torpaq və mülkiyyət hüquqları sahələrində olan prosedur və vasitələr daxildir.

44. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

- (a) Qadınların hüquqi proses başlamazdan əvvəl məhkəmə və ya inzibati orqanlardan yaxud ailə üzvlərindən icazə almasını və ya şəxsiyyəti yaxud mülkiyyət hüququnu təsdiq edən sənədləri təqdim etməsinin tələb olunması kimi mülki hüquq prosedurlarının müyəssərliyi ilə bağlı gender əngəllərini aradan qaldırmaq;
- (b) Konvensiyanın qadınların səlahiyyətlərinin məhdudlaşdırılmasına yönəlmiş hüquqi qüvvəyə malik bütün müqavilələr və hər hansı növ bütün digər özəl sənədlərin etibarsız hesab olunmasını tələb edən 15-ci (3) maddəsinin müddəalarını həyata keçirmək;

(c) Qadınların müqavilələri və digər xüsusi hüquq razılaşmalarını bağlamaq azadlığının həyata keçirilməsini təmin etmək üçün müsbət tədbirlər qəbul etmək.

C. Ailə qanunvericiliyi

45. Ailə daxilində qeyri-bərabərlik qadınlara qarşı bütün digər ayrı-seçkilik cəhətlərinin əsasını təşkil edir və ona, adətən, ideologiya, ənənə və mədəniyyət adı ilə bəraət qazandırılır. Komitə dəfələrlə vurğulamışdır ki, ailə hüququ və onun icra mexanizmləri Konvensiyanın 2, 15 və 16-cı maddələrində göstərilən bərabərlik prinsipinə uyğun olmalıdır.¹³

46. Komitə Üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Konvensiyaya və Komitənin ümumi tövsiyələrinə əsasən, dini və ya etnik mənsubiyyətindən yaxud yaşadığı cəmiyyətdən asılı olmayaraq, həyat yoldaşları və ya tərəf müqabiləri arasında ədliyyəyə bərabər çıxış imkanını təmin edən yazılı ailə məcəllələri və ya şəxsi status qanunları qəbul etmək;¹³

(b) Eyni institusional çərçivədə əmlak bölgüsü, torpaq üzərində hüquq, vərəsəlik, nikahın pozulması və uşağın himayəsi kimi məsələlərlə məşğul olmaq üçün genderin nəzərə alındığı ailə məhkəməsi və ya kvazi məhkəmə mexanizmləri yaratmaq; və son olaraq

(c) Vahid ailə məcəlləsinin olmadığı və mülki, yerli, dini və ənənəvi hüquq sistemləri kimi bir neçə ailə hüququ sistemlərinin mövcud olduğu hallarda şəxsi status hüquqlarının münasibətin hər hansı mərhələsində tətbiq olunan ailə hüququ ilə bağlı fərdi seçimi təmin etməsinə zəmanət vermək. Dövlət məhkəmələri bu baxımdan bütün digər orqanlar tərəfindən qəbul edilən qərarları gözdən keçirməlidir.

D. Cinayət qanunvericiliyi

47. Cinayət qanunvericiliyi qadınların ədliyyəyə çıxış hüququ daxil olmaqla öz hüquqlarını bərabər şəkildə icra edə bilməsinin təmin edilməsində xüsusilə əhəmiyyətlidir. Üzv Dövlətlər Konvensiyanın 2 və 15-ci maddələrində əsasən qadınların cinayət qanunvericiliyi vasitəsilə təklif edilən müdafiə və vasitələrə çıxış imkanına malik olmasını, həmçinin qurban və ya cinayət aktı törədən şəxs kimi həmin mexanizmlər çərçivəsində ayrı-seçkiliyə məruz qalmamasını təmin

¹³ Baxın: xüsusilə Konvensiyanın 16-cı maddəsi barədə 29 sayılı ümumi tövsiyə (nikah, ailə münasibətləri və nikahın pozulmasının iqtisadi nəticələri).

etməyə məcburdur. Bəzi cinayət məcəllələri və ya aktları və/və ya cinayət prosessual məcəllələri aşağıdakı yollarla qadınlara qarşı ayrı-seçkilik edir:

- (a) Kişilər tərəfindən nümayiş etdirildikdə qanunsuz hesab olunmayan və ya sərt şəkildə cəzalandırılmayan davranış formalarını qanunsuz hesab etməklə;
- (b) Abort kimi yalnız qadınların nümayiş etdirə bildiyi davranış formalarını qanunsuz hesab etməklə;
- (c) Qeyri-mütənasib şəkildə və ya yalnız qadınlara təsir göstərən cinayətləri qanunsuz hesab etməməklə və ya bu cinayətlərin qarşısını almaq və kompensasiya təmin etmək üçün müvafiq tədbirləri həyata keçirməməklə;
- (d) Əhəmiyyətsiz qanun pozuntularına görə və/və ya bu cür hallarda girov pulunu ödəyə bilmədiyinə görə qadınları həbs etməklə.

48. Komitə həmçinin genderin nəzərə alındığı həbsə alternativ qətimkan tədbirlərinin olmaması, həbsxanada qadınların spesifik ehtiyaclarının qarşılanmaması, genderin nəzərə alındığı monitoring və müstəqil yoxlanış mexanizmlərinin olmaması səbəbindən qadınların ayrı-seçkiliyə məruz qalması faktını vurğulamışdır.¹⁴ Cinayət ədliyyə sistemi tərəfindən qadınların yenidən qurbana çevrilməsi həbs və sorğulama zamanı, həmçinin həbsxanada psixi və fiziki istismar və hədə-qorxulara daha çox məruz qalması səbəbindən onların ədliyyəyə çıxışına təsir edir.

49. Qadınlar həmçinin əxlaqsızlığa cəlb olunmaq, miqrant olmaq, həyat yoldaşına xəyanətdə ittiham olunmaq, lezbiyan, biseksual və ya interseks şəxs olmaq, abort etmək və ya ayrı-seçkiliyə məruz qalan digər qruplara aid olmaq kimi vəziyyət və ya statuslar səbəbindən qeyri-mütənasib şəkildə təqsirkar hesab olunurlar.

50. Komitə qeyd edir ki, əksər ölkələrdə cinayət işinin istintaqının tələblərini yerinə yetirə bilən ixtisaslı polis, hüquq və ədliyyə işçiləri baxımından ciddi çatışmazlıqlar var.

51. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

- (a) Dövlət və ya qeyri-dövlət tərəfləri tərəfindən qadınlara qarşı törədilən bütün cinayətlərin qarşısını almaq, istintaq aparmaq, cəza tətbiq etmək və kompensasiya təmin etmək üçün müvafiq tədbirləri həyata keçirmək;**

¹⁴ 23/2009 sayılı bildiriş, *Abramova Belarusa qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; baxın: həmçinin Baş Assambleya tərəfindən 65/229 sayılı qətnaməsində qəbul edilmiş Qadın məhbuslara qarşı rəftar və qadın cinayətkarlar üçün həbslə əlaqədar olmayan qətimkan tədbirləri ilə bağlı BMT qaydaları (Banqkok Qaydaları).

- (b) Dövlət tərəfindən müəyyən olunan məhdudiyyətlərin qurbanların maraqlarına uyğun olmasını təmin etmək;
- (c) Hüquq mühafizə və məhkəmə orqanları ilə münasibətdə qadınları təkrar qurbana çevrilməyə qarşı müdafiə etmək üçün səmərəli tədbirlər həyata keçirmək, hüquq mühafizə, cəza və prokurorluq sistemləri daxilində ixtisaslaşmış gender bölmələrinin yaradılmasını nəzərə almaq;
- (d) Qadınları öz hüquqlarını tələb etməyə, onlara qarşı törədilən cinayətlərdən şikayət etməyə və cinayət məhkəmə icraatlarında fəal şəkildə iştirak etməyə təşviq edən köməkçi mühitlər yaratmaq üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirmək, ədliyyə sistemində kömək axtaran qadınlardan qisas alınmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər görmək. Həmin sahələrdə qanunvericilik, siyasətlər və proqramlar yaratmaq üçün qadın qrupları və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə məsləhətləşmələr aparılmalıdır;
- (e) Qadınları internet cinayətləri və az əhəmiyyətli qanun pozuntularına qarşı müdafiə etmək üçün qanunvericiliyin qəbul edilməsi tədbiri daxil olmaqla tədbirlər həyata keçirmək;
- (f) Yaşayış üçün icazə verilməsi daxil olmaqla insan alveri və mütəşəkkil cinayət hallarında məhkəmə orqanları ilə əməkdaşlıq çərçivəsində qadınların dəstək və yardımla təmin edilməsi ilə bağlı şərt qoymaqdan çəkinmək;¹⁵
- (g) Sorgulama, dəlillərin toplanması və istintaqla bağlı digər prosedurlar daxil olmaqla bütün hüquqi prosedurlar zamanı təkrar zorakılığın qurbanına çevrilmək daxil olmaqla damğalamanın qarşısını almaq üçün məxfi və genderin nəzərə alındığı yanaşmadan istifadə etmək;
- (h) Dəlillərlə bağlı tələblərin həddən artıq məhdudlaşdırıcı və dəyişməz olmamasını və ya gender stereotiplərinin təsirinə məruz qalmamasını təmin etmək üçün xüsusilə qadınlara qarşı zorakılıq hallarında dəlillərlə bağlı qaydaları və onların həyata keçirilməsini gözdən keçirmək, həmçinin cinayət işi prosedurlarında qurbanların və müttəhimlərin ədalətli məhkəmə hüquqları ilə əlaqədar tədbirlər qəbul etmək;
- (i) Hətta heç bir şahid olmadan törədildikdə belə zorakılığın qurbanların fiziki, psixi və sosial rifahına nə dərəcədə ciddi təsir etdiyini göstərə biləcək fövqəladə zənglərin qeydə alınması, əmlakın

¹⁵ Baxın: *İnsan hüquqları və insan alveri ilə bağlı tövsiyə edilmiş prinsip və göstərişlər* (BMT nəşriyyatı, Satış No. E.10.XIV.1).

məhv edilməsinin, zorakılıq əlamətlərinin şəklinin çəkilərək dəlil kimi götürülməsi və həkim və ya sosial yardım işçilərinin hesabatlarının nəzərdən keçirilməsi daxil olmaqla cinayət ədliyyə sisteminin məişət zorakılığı ilə bağlı həyata keçirdiyi tədbirləri yaxşılaşdırmaq;

(j) Qadınların müdafiə qərarının qəbul edilməsi üçün etdikləri müraciətlərlə əlaqədar lüsumsuz gecikmələrin olmamasını, həmçinin zorakılıqla bağlı məhkəmə işləri daxil olmaqla gender əsaslı ayrı-seçkiliklə əlaqədar cinayət hüququna əsaslanan bütün məhkəmə işlərinə vaxtında və tərəfsiz şəkildə baxılmasını təmin etmək üçün addımlar atmaq;

(k) Qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı məhkəmə işlərində məhkəmə dəlillərinin toplanması və qorunması məqsədilə polis və səhiyyə müəssisələri üçün protokollar tərtib etmək, cinayət işinin istintaqını səmərəli şəkildə həyata keçirmək üçün müvafiq sayda polis, hüquq və ədliyyə işçisinə təlim keçmək;

(l) Fəaliyyətlərin qanunsuz elan edilməsində ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq, qadınlara qarşı birbaşa və ya dolay yolla ayrı-seçkilik etməməsinə təmin etmək üçün bütün cinayət işi prosedurlarını gözədən keçirmək və onlara nəzarət etmək; kişilər nümayiş etdirdikdə qanunsuz hesab olunmayan və ya sərt şəkildə cəzalandırılmayan davranış formalarını qanunsuz hesab etməmək; abort kimi yalnız qadınların nümayiş etdirə bildiyi davranış formalarını qanunsuz hesab etməmək; Dövlət və ya qeyri-dövlət tərəflərinin törətməsindən asılı olmayaraq, qeyri-mütənasib şəkildə və ya yalnız qadınlara təsir göstərən cinayətlərin qarşısını almaq və kompensasiya təmin etmək üçün müvafiq tədbirləri həyata keçirmək;

(m) Cəzalandırma prosedurlarına hərtərəfli nəzarət etmək, xüsusi cinayətlərə və az əhəmiyyətli qanun pozuntularına görə cəzaların tətbiq olunması və şərti azadlığa buraxma və ya vaxtından əvvəl azadlığa buraxmaq üçün uyğunluğun müəyyən olunması zamanı qadınların məruz qaldığı hər hansı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq;

(n) Cəzaçəkmə müəssisələrinə nəzarət etmək üçün mexanizmlərin mövcud olmasını təmin etmək, qadın məhbusların vəziyyətinə xüsusi diqqət ayırmaq, cəzaçəkmə müəssisələrində qadınlara göstərilən rəftarla bağlı beynəlxalq təlimat və standartları tətbiq etmək;¹⁶

(o) Hər bir cəzaçəkmə müəssisəsində qadınların sayı, onların həbs olunma səbəbləri və həbs müddətləri, hamilə olub-olmaması və ya

¹⁶ Baxın: Banqkok Qaydaları, həmçinin İqtisadi və Sosial Şura tərəfindən 2005/20 sayılı qətnaməsində qəbul edilmiş Azyaşlı qurbanlar və cinayət şahidləri ilə əlaqədar məsələlərdə ədalət barədə göstərişlər.

yanında körpəsi yaxud uşağı olub-olmaması, hüquqi və sosial xidmətlərə çıxış imkanının olub-olmaması, mümkün olan məhkəmə işinə baxılması prosesləri, həbsə alternativ qətimkan tədbirləri və təlim imkanlarına və onlardan istifadəyə uyğunluqla bağlı dəqiq məlumatlar və statistika hazırlamaq;

(p) Potensial cinayətkarların həbs olunmasını son çarə kimi və mümkün qədər qısa müddətə həyata keçirmək, az əhəmiyyətli qanun pozuntularına görə və bu cür pozuntuya yol vermiş şəxsin girov pulunu ödəyə bilməməsinə görə potensial cinayətkar kimi və ya məhkəmə prosesindən sonra həbs olunmasının qarşısını almaq.

E. Əmək, sosial və inzibati qanunvericilik

52. Konvensiyanın 2 və 15-ci maddələrinə əsasən, əmək, sosial və inzibati qanunvericilik üzrə məhkəmə və kvazi məhkəmə mexanizm və vasitələrinin mümkünlüyü və müyəssərliyi qadınlar üçün bərabər şəkildə təmin edilməlidir. Əmək, sosial və inzibati qanunvericiliyin əhatə sahəsinə daxil olmağa meylli olan və qadınlar üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan sahələrə səhiyyə xidmətləri, sosial təminat hüquqları, əmək münasibətləri, həmçinin bərabər əmək haqqının verilməsi, iş götürülmək və işdə irəliləmək üçün imkanların bərabər olması, dövlət qulluqçularına bərabər əmək haqqının verilməsi, mənzillə təmin olunma və torpaq sahələrinin ayrılması, qrantlar, maliyyə yardımları və təqaüdlər, kompensasiya məbləğləri, internet resurslarının idarə olunması, siyasət, miqrasiya və sığınacaq daxildir.¹⁷

53. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) İnzibati orqanlar tərəfindən verilən bütün qərarların beynəlxalq standartlara əsasən müstəqil yoxlanışdan keçirilməsini təmin etmək;

(b) Ərizəyə rədd cavabının verilməsi ilə bağlı qərarın ağlabatan olması, iddiaçının qərarla bağlı səlahiyyətli orqana şikayət edə bilməsi və hər hansı əvvəlki inzibati qərarların həyata keçirilməzdən əvvəl məhkəmə yoxlanışından keçməsinə təmin etmək. Bu, şikayətçilərin məhkəmə işlərinə baxılması imkanı əldə etmədən deportasiya edilə bildiyi sığınacaq və miqrasiya hüququ sahəsində xüsusi əhəmiyyət daşıyır;

(c) Ayırı-ayrı məhkəmə işlərində zəruri və ağlabatan olduqda qanuni məqsədlərə, milli hüquqa və beynəlxalq standartlara uyğun olaraq inzibati həbs qətimkan tədbirindən yalnız müstəsna hallarda, son çarə kimi və məhdud zaman çərçivəsində istifadə etmək; qadınların həbs

¹⁷ Baxın: qaçqın statusu, sığınacaq, qadınların vətəndaşlığı və vətəndaşsızlığının genderlə əlaqədar tərəfləri barədə 32 sayılı ümumi tövsiyə.

qətimkan tədbirinin qanuniliyinə sorğulamaq imkanı vermək üçün səmərəli hüquqi yardım və prosedurlar daxil olmaqla bütün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək; bu cür həbs qətimkan tədbirlərini məhbusun iştirakı ilə müntəzəm olaraq yoxlanışdan keçirmək; və inzibati həbs qətimkan tədbirləri şəraitlərinin azadlıqdan məhrum edilmiş qadınların hüquqlarının müdafiəsi üzrə müvafiq beynəlxalq standartlara uyğun olmasını təmin etmək.

IV. Spesifik mexanizmlər üçün tövsiyələr

A. İxtisaslaşmış məhkəmə/kvazi məhkəmə sistemləri və beynəlxalq/regional ədliyyə sistemləri

54. Əmək,¹⁸ torpaq sahəsi iddiaları, Konstitusiya məhkəmələri və hərbi məhkəmələr, müfəttişliklər və inzibati orqanlar¹⁹ daxil olmaqla digər ixtisaslaşmış məhkəmə və kvazi məhkəmə mexanizmləri²⁰ də müstəqillik, bitərəflik və səmərəlilik üzrə beynəlxalq standartlar, beynəlxalq insan hüquqları hüququ, eləcə də Konvensiyanın 2, 5 (a) və 15-ci maddələrinə əməl etmək öhdəliyinə malikdir.

55. Müvəqqəti və münaqişə sonrası vəziyyətlər ədliyyəyə çıxış hüququnu tələb etməyə çalışan qadınların qarşısındakı çətinliklərin artmasına səbəb ola bilər. 30 sayılı ümumi tövsiyəsində, Komitə, üzv Dövlətlərin həmin vəziyyətlərdə qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə əlaqədar spesifik öhdəliklərini vurğulamışdır.

56. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Bütün ixtisaslaşmış məhkəmə və kvazi məhkəmə mexanizmlərinin qadınlar üçün mümkün və müyəssər olmasını, müntəzəm məhkəmə orqanı kimi eyni tələblərə əsasən öz səlahiyyətlərini icra etməsini təmin etmək üçün bütün müvafiq addımları atmaq;

(b) İxtisaslaşmış məhkəmə və kvazi məhkəmə mexanizmlərinin qərarlarının müstəqil monitorinqi və nəzərdən keçirilməsini təmin etmək;

¹⁸ Qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə əlaqədar Beynəlxalq Əmək Təşkilatının müvafiq konvensiyalarına 1947-ci ilin "Əməyin təftişi haqqında" Konvensiyası (81 sayılı), 1949-cu ilin "Məşğulluqla bağlı miqrasiya haqqında" Konvensiyası (Dəyişiklik edilmiş) (97 sayılı), 1969-cu ilin "Əməyin təftişi (kənd təsərrüatı) haqqında" Konvensiyası (129 sayılı), 1989-cu ilin "Yerli əhali və qəbilələr haqqında" Konvensiyası (169 sayılı) və 2011-ci ilin "Yerli əməkçilər haqqında" Konvensiyası (189 sayılı).

¹⁹ Baxın: hərbi tribunallar vasitəsilə ədliyyə administrasiyasının idarə olunması üçün layihə prinsipləri (baxın: E/CN.4/2006/58).

²⁰ Baxın: hərbi tribunallar vasitəsilə ədliyyə administrasiyasının idarə olunması üçün layihə prinsipləri (baxın: E/CN.4/2006/58).

(c) Həmin ixtisaslaşmış məhkəmə və kvazi məhkəmə mexanizmlərinin bütün səviyyələrində qadınların bərabər şəkildə iştirakını asanlaşdırmaq və təmin etmək üçün proqram, siyasət və strategiyalar həyata keçirmək;

(d) Müvəqqəti ədliyyə mexanizmlərinə ətraflı, hərtərəfli və iştirakçı yanaşma tətbiq etməklə 30 sayılı ümumi tövsiyənin 81-ci paragrafında göstərilən müvəqqəti və münaqişə sonrası vəziyyətlərdə qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə bağlı tövsiyələri həyata keçirmək;

(e) Beynəlxalq sənədlərin, qadınların hüquqları ilə bağlı beynəlxalq və regional ədliyyə sistemlərinin qərarlarının dövlət səviyyəsində həyata keçirilməsini təmin etmək, beynəlxalq hüququn həyata keçirilməsi üçün monitoring mexanizmləri yaratmaq.

B. Alternativ mübahisə həlletmə prosesləri

57. Əksər yurisdiksiyalar mübahisələrlə bağlı vasitəçilik, uzlaşma, onların hakimlər tərəfindən həlli və əməkdaşlıq çərçivəsində həlli, həmçinin prosesin asanlaşdırılması və maraqlar əsasında danışıqların aparılması üçün icbari və ya fakultativ sistemlər qəbul etmişdir. Bu, xüsusilə ailə hüququ, məişət zorakılığı, yeniyetmələr üçün ədliyyə sistemi və əmək hüququ sahələrinə tətbiq olunur. Alternativ mübahisə həlletmə proseslərindən bəzən rəsmi məhkəmə çəkişməsi prosesləri ilə əlaqəli olan, lakin onun xaricində fəaliyyət göstərən qeyri-rəsmi ədalət mexanizmi kimi istifadə olunur. Qeyri-rəsmi alternativ mübahisə həlletmə proseslərinə həmçinin boşanma, uşağın himayəsi və torpaq sahəsi ilə bağlı mübahisələr kimi insanlararası mübahisələrin rəis və digər icma rəhbərləri tərəfindən həll olunduğu qeyri-rəsmi yerli məhkəmələr və rəisliyə əsaslanan alternativ mübahisə həlli daxildir. Bu cür proseslər daha çox çeviklik təmin edərək ədalət axtarışında olan qadınlar üçün xərcləri və gecikmələri azaltsa belə, onlar həmçinin qadınların hüquqlarının bir daha pozulmasına və, adətən, patriarxal dəyərlərə əsasən fəaliyyət göstərdiyinə görə təqsirkarların cəzasız qalmasına, bununla da qadınların məhkəmə yoxlanışı və hüquqi vasitələrə çıxışına mənfi təsir göstərə bilər.

58. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Qadınları vasitəçilik, uzlaşma, mübahisələrin hakimlər tərəfindən həlli və əməkdaşlıq çərçivəsində həllindən yararlanmaq hüquqları barədə məlumatlandırmaq;

(b) Alternativ mübahisə həlletmə prosedurlarının hər hansı hüquq sahəsində qadınların hüquqi və ya digər vasitələrə müyəssər olmasını məhdudlaşdırmamasını və onların hüquqlarının bir daha pozulmasına səbəb olmamasını təmin etmək;

(c) Məişət zorakılığı daxil olmaqla qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı məhkəmə işlərində heç bir halda hər hansı alternativ mübahisə həll etmə proseduruna müraciət edilməməsini təmin etmək.

C. Milli insan hüquqları institutları və ombudsman aparatları

59. Milli insan hüquqları institutları və ombudsman aparatlarının yaradılması qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etməsi üçün yeni imkanlar yarada bilər.

60. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Aşağıdakı tədirləri həyata keçirmək üçün addımlar atmaq:

I. Milli müəssisələrin insan hüquqlarının təşviq edilməsi və müdafiəsi üzrə statusu ilə əlaqədar prinsiplərə (Paris Prinsipləri) əsasən, müstəqil milli insan hüquqları institutlarının yaradılması və dayanıqlı şəkildə fəaliyyət göstərməsi üçün müvafiq resurslar təmin etmək;

II. Həmin institutların tərkibində və fəaliyyətlərində gender amilinin nəzərə alınmasını təmin etmək;

(b) Milli insan hüquqları institutlarına qadınların insan hüquqları ilə bağlı şikayətlərini nəzərdən keçirmək üçün geniş mandat və səlahiyyətlər vermək;

(c) Qadınların bərabərlik şəraitində ombudsman aparatı və milli insan hüquqları institutları çərçivəsində fərdi vəsatət qaldırma proseslərinə çıxışını asanlaşdırmaq, onların ayrı-seçkiliyin çoxsaylı və çarpaz formaları ilə bağlı iddia qaldırmasının mümkünliyünü təmin etmək; və

(d) Milli insan hüquqları institutları və ombudsman aparatlarını müvafiq resurslarla təmin etmək və tədqiqat aparılmasına yardım etmək.

D. Çoxsaylı ədliyyə sistemləri

61. Komitə qeyd edir ki, Dövlət qanunları, nizamnamə, prosedur və qərarları sözügedən üzv Dövlətin ərazisində bəzən dini, ənənəvi, yerli və ya ictimai hüquq və təcrübələrlə birlikdə mövcud ola bilər. Bu, çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin mövcud olması ilə nəticələnir. Buna görə də milli hüquq rejiminin tərkib hissəsi kimi rəsmi şəkildə qəbul edilə bilən və ya bariz hüquqi baza olmadan fəaliyyət göstərən çoxsaylı hüquq mənbəyi vardır. Üzv Dövlətlər Konvensiyanın 2, 5 (a) və 15-ci maddələrinə, həmçinin digər beynəlxalq insan hüquqları sənədlərinə əsasən qadınların hüquqlarına bərabər şəkildə hörmət edilməsini və onların çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin bütün komponentləri

vasitəsilə insan hüquqlarının pozulmasına qarşı müdafiə olunmasını təmin etmək öhdəliyinə malikdir.²¹

62. Çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin mövcud olması öz növbəsində ayrı-seçkiliyə əsaslanan sosial normalar yaradaraq və onları gücləndirərək qadınların ədliyyəyə çıxış imkanını məhdudlaşdırır. Əksər kontekstlərdə çoxsaylı ədliyyə sistemləri çərçivəsində ədliyyəyə çıxış imkanı əldə etmək üçün bir neçə yolun mümkün olmasına baxmayaraq, qadınlar məhkəmə seçimini səmərəli şəkildə həyata keçirə bilmirlər. Komitə müşahidə etmişdir ki, adətlər, din və ya ictimai normalara əsaslanan ailə hüququ və/və ya şəxsi hüquq sistemlərinin mülki hüquq sistemləri ilə birlikdə mövcud olduğu bəzi üzv Dövlətlərdə ayrı-ayrı qadınlar hər iki sistemlə tanış olmaya və ya onlara hansı rejimin tətbiq olunmasına müstəqil şəkildə qərar vermək iqtidarında olmaya bilər.

63. Komitə hüquqlar arasındakı ziddiyyətləri azaltmaq və qadınların ədliyyəyə çıxışını təmin etmək məqsədilə çoxsaylı ədliyyə sistemlərinə daxil edilmiş təcrübələri Konvensiyaya uyğunlaşdırmaq üçün istifadə oluna bilən bir sıra modellər müşahidə etmişdir. Onlara mövcud çoxsaylı ədliyyə sistemləri arasındakı əlaqələri, Dövlət nəzarət mexanizmlərinin yaradılmasını, dini, ənənəvi, yerli, ictimai və digər sistemlərin rəsmi şəkildə tanınması və sistemə salınmasını aydın şəkildə müəyyən edən qanunvericiliyin qəbul edilməsi daxildir. Üzv Dövlətlərin və qeyri-Dövlət tərəflərinin birgə cəhdləri çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin birlikdə fəaliyyət göstərərək qadınların hüquqlarının müdafiəsini gücləndirə biləcəyi üsulları yoxlamaq üçün zəruri olacaqdır.²²

64. Komitə üzv Dövlətlərə qeyri-dövlət tərəfləri ilə əməkdaşlıq çərçivəsində aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Dini, ənənəvi, yerli və ictimai ədliyyə sistemlərinin norma, prosedur və təcrübələrini Konvensiya və digər beynəlxalq insan hüquqları sənədlərində göstərilən insan hüquqları standartlarına uyğunlaşdırmasını təmin etmək məqsədilə Konvensiya və qadınların hüquqları ilə bağlı imkanların yaradılması və təlim proqramları daxil olmaqla ədliyyə sisteminin işçiləri üçün təcili addımlar atmaq;

(b) Münaqişə potensialını azaltmaq məqsədilə çoxsaylı ədliyyə sistemləri çərçivəsində mexanizmlər arasındakı əlaqələri tənzimləmək üçün qanunlar qəbul etmək;

(c) Kənd məhkəmələrinə və ənənəvi məhkəmələrə xüsusi diqqət ayırmaqla çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin bütün komponentlərinin fəaliyyətlərinin Dövlət məhkəmələri və ya inzibati orqanlar tərəfindən

²¹ Baxın: xüsusilə 29 saylı ümumi tövsiyə.

²² Beynəlxalq İnkişaf Hüququ Təşkilatı, *Ədliyyəyə Çıxış: Qadınlara səlahiyyət verilməsi ilə bağlı model, strategiya və ən yaxşı təcrübələr* (Roma, 2013-cü il).

yoxlanılmasına imkan yaradaraq qadınların insan hüquqlarının pozulmasına qarşı zəmanətlər təmin etmək;

(d) Qadınların öz iddialarına baxılmasına üstünlük verəcəkləri tətbiq olunan hüquq və ədliyyə forumu ilə əlaqədar həqiqi və məlumatları seçimə malik olmasını təmin etmək;

(e) Bu baxımdan yardım təmin etməsi üçün ixtisaslı yerli yardım heyəti cəlb edərək müxtəlif çoxsaylı ədliyyə sistemləri çərçivəsində qadınların öz hüquqlarını tələb etməsini təmin etmək məqsədilə hüquqi yardım xidmətlərinin mümkünlüyünə zəmanət vermək;

(f) Qadınların çoxsaylı ədliyyə sistemlərinin əməliyyatlarına nəzarət etmək, onları qiymətləndirmək və onlarla bağlı hesabat vermək üçün yaradılmış orqanların bütün səviyyələrində bərabər iştirakını təmin etmək;

(g) Səmərəli dialoqu təşviq etmək və çoxsaylı ədliyyə sistemləri arasında məlumat mübadiləsi üçün prosedurların qəbul edilməsi daxil olmaqla onlar arasındakı əlaqələri rəsmiləşdirmək.

V. Konvensiya ilə bağlı qeyd-şərtlərin geri çəkilməsi

65. Əksər ölkələr aşağıdakı maddələrlə bağlı qeyd-şərtlər irəli sürmüşdür:

(a) Üzv Dövlətlərin qadınların hüquqlarının kişilərlə bərabər şəkildə hüquqi müdafiəsini yaratmağı, həmçinin səlahiyyətli milli tribunallar və digər dövlət müəssisələri vasitəsilə qadınların hər hansı ayrı-seçkilik aktına qarşı səmərəli müdafiəsini təmin etməyi öz öhdəsinə götürdüyünü göstərən 2-ci (c)maddə;

(b) Üzv Dövlətlərin bir cinsin digərindən üstün və ya aşağı olması ideyasına yaxud kişi və qadınların stereotipləşmiş rollarına əsaslanan qərəzli fikirlərin, ənənəvi və bütün digər təcrübələrin aradan qaldırılmasına nail olmaq məqsədilə kişi və qadınların sosial və mədəni davranış nümunələrini dəyişdirmək üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməli olduğunu göstərən 5-ci 5 (a)maddə;

(c) Üzv Dövlətlərin mülki məsələlərdə qadınlara kişilərlə bərabər səlahiyyətlər və onları icra etmək üçün eyni imkanlar, müqavilə bağlamaq və əmlakı idarə etmək üçün bərabər hüquqlar verməli olduğunu, həmçinin məhkəmə və tribunallarda prosedurun bütün mərhələlərində onlara bərabər rəftar göstərməli olduğunu göstərən 15-ci maddə;

(d) Üzv Dövlətlərin nikah və ailə münasibətləri ilə bağlı bütün məsələlərdə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməli olduğunu göstərən 16-cı maddə.

66. Qadınların ədliyyəyə çıxışının əsas mahiyyəti baxımından Komitə üzv Dövlətlərə Konvensiya ilə, xüsusilə 2 (c), 5 (a), 15 və 16-cı maddələrlə bağlı qeyd-shərtləri geri çəkməyi tövsiyə edir.

VI. Konvensiya ilə bağlı Fakültativ Protokolun təsdiq edilməsi

67. Konvensiyanın Fakültativ Protokolu qadınların Konvensiyada irəli sürülən hüquqların pozulması iddiaları ilə bağlı şikayət etməsinə, həmçinin Komitənin Konvensiyada irəli sürülən hüquqların ciddi və ya sistemli şəkildə pozulması iddiaları ilə bağlı sorğu keçirməsinə imkan yaratmaq üçün əlavə beynəlxalq hüquqi mexanizm yaradır və bununla da qadınların ədliyyəyə çıxışını gücləndirir. Fakültativ Protokola əsasən tərtib olunmuş fərdi bildirişlərlə bağlı qərarları vasitəsilə Komitə qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə əlaqədar, həmçinin qadınlara qarşı zorakılıq,²³ cəzaçəkmə müəssisələrindəki qadınlar,²⁴ səhiyyə²⁵ və məşğulluqla²⁶ əlaqədar diqqətəlayiq yurisprudensiya yaratmışdır.

68. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakıları tövsiyə edir:

(a) Fakültativ Protokolu təsdiqləmək;

(b) Qadın, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və institutlarına qadınların Fakültativ Protokol vasitəsilə ədliyyəyə çıxışını asanlaşdırmaq məqsədilə mümkün prosedurlar barədə məlumat vermək üçün müxtəlif dil və formatlarda sosial yardım və tədris proqramlarının yaradılması və yayılmasını həyata keçirmək və təşviq etmək.

²³ Baxın: 19/2008 sayılı bildiriş, *Kell Kanadaya qarşı*, 28 fevral 2012-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 20/2008 sayılı bildiriş, *V.K. Bolqarıstana qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 18/2008 sayılı bildiriş, *Vertido Filippinə qarşı*, 16 iyul 2010-cu ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 6/2005 sayılı bildiriş, *Yıldırım Avstriyaya qarşı*, 6 avqust 2007-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 5/2005 sayılı bildiriş, *Gökçe Avstriyaya qarşı*, 6 avqust 2007-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; və 2/2003 sayılı bildiriş, *A.T. Macarıstana qarşı*, 26 yanvar 2005-ci ildə ildə təsdiq edilmiş fikirlər.

²⁴ Baxın: 23/2009 sayılı bildiriş, *Abramova Belarusa qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər.

²⁵ Baxın: 17/2008 sayılı bildiriş, *Teixeira Braziliyaya qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər.

²⁶ Baxın: 28/2010 sayılı bildiriş, *R.K.B. Türkiyəyə qarşı*, 24 fevral 2012-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər.

Ümumi Tövsiyə № 35:

**19 sayılı Ümumi Tövsiyənin
yenilənməsi (Qadınlara qarşı
gender əsaslı zorakılıq barədə**

**“Qadınlara qarşı
ayrı-seçkiliyin bütün
formalarının ləğv edilməsi
haqqında” Konvensiya**

Paylanma: Ümumi
26 iyul 2015-ci il

Əsl: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə

**Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq barədə 35 sayılı ümumi
təvsiyə, 19 sayılı ümumi təvsiyənin yenilənməsi**

I. Giriş

Minnətdarlıq

Komitə 100-dən çox vətəndaş cəmiyyəti və qadın təşkilatı, Konvensiyaya üzv Dövlət, elmi mühitin nümayəndəsi, BMT qurumu və digər tərəfdaşa hazırkı ümumi təvsiyənin diqqətlə işlənib hazırlanması zamanı öz fikir və şərtlərini təqdim edərək verdikləri dəyərli töhfələrə görə minnətdarlığını bildirir. Komitə, həmçinin qadınlara qarşı zorakılıq üzrə Xüsusi Məruzəçinin işinə, bu işin öz səlahiyyətini həyata keçirməsi və hazırkı ümumi təvsiyəyə töhfə verməsi ilə bağlı səbəb və nəticələrinə görə minnətdarlığını bildirir.

1. On birinci sessiyasında qəbul edilmiş qadınlara qarşı zorakılıq barədə 19 sayılı ümumi təvsiyəsində (1992)¹ Komitə aydınlaşdırmışdır ki, Konvensiyanın 1-ci maddəsində göstərildiyi kimi, qadınlara qarşı ayrı-seçkilik “sırf qadın olduğuna görə ona qarşı yönələn və ya qadınlara qeyri-mütənasib şəkildə təsir edən zorakılıq olan” gender əsaslı zorakılığı özündə ehtiva etmiş və qadınların insan hüquqlarının pozuntusunu təşkil etmişdir.

17-12719 (E) 290817

1712719

Please recycle

¹Bu məsələyə ilk dəfə qadınlara qarşı zorakılıq barədə 12 sayılı ümumi təvsiyədə (1989) toxunulsa belə, Komitə, qadınlara qarşı zorakılığa məhz 19 sayılı ümumi təvsiyəsində baxış keçirmiş və məsələ üzrə sonrakı iş üçün baza yaratmışdır.

2. 25 ildən çox təcrübələri ərzində üzv Dövlətlər Komitənin şərhini dəstəkləmişdir. *Opinio juris* ("hüquqi fikir", fəaliyyətin hüquqi öhdəlik kimi həyata keçirilməsini göstərən düşüncə) və Dövlət təcrübəsi göstərir ki, qadınlara qarşı zorakılığın qadağan edilməsi inkişaf edərək ənənəvi beynəlxalq hüququn bir prinsipinə çevrilmişdir. 19 sayılı ümumi tövsiyə bu proses üçün əsas katalizator rolunu oynamışdır.²

3. Bu irəliləyişlərə, qadınlara qarşı zorakılıq üzrə Xüsusi Məruzəçinin işinə, bu işin səbəb və nəticələrinə, insan hüquqları saziş qurumlarının³ işinə, İnsan Hüquqları

² 19 sayılı ümumi tövsiyənin qəbul edilməsindən sonrakı onilliklərdə əksər Dövlətlər qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın müxtəlif formalarını aradan qaldırmaq üçün öz hüquqi və siyasi tədbirlərini təkmilləşdirmişdir. Baxın: Baş Katibin Pekin bəyannaməsi və fəaliyyət platformasının həyata keçirilməsinin gözdən keçirilməsi və qiymətləndirilməsi ilə bağlı hesabatı və Baş Assambleyanın iyirmi üçüncü xüsusi sessiyasının nəticəsi, (E/CN.6/2015/3), para. 120-139. Bundan başqa, qeyri-üzv dövlətlər olan İran (İslam Respublikası), Palau, Somali, Sudan, Tonqa və Amerika Birləşmiş Ştatlarının təcrübəsi ilə bağlı dəlillərə aşağıdakılar daxildir: Qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı milli qanunvericiliyin qəbul edilməsi (1994-cü ildə Birləşmiş Ştatlarda; 2012-ci ildə Somaliyə), qadınlara qarşı zorakılıq üzrə Xüsusi Məruzəçiyə göndərilən və onun tərəfindən qəbul edilən dəvətlər, onların səbəb və nəticələri (1998 və 2011-ci illərdə Birləşmiş Ştatlara; 2011-ci ildə Somaliyə; 2015-ci ildə Sudana səfərlər); İnsan Hüquqları Şurasının universal dövrü icmal mexanizmi kontekstində qadınların zorakılıqdan müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı müxtəlif tövsiyələrin qəbul edilməsi; 1 iyul 2016-cı il tarixli 32/19 sayılı qətnamə daxil olmaqla İnsan Hüquqları Şurasının əsas qətnamələrinin təsdiq edilməsi. 1994-cü ilin "Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması, cəzalandırılması və aradan qaldırılması haqqında" Amerikaarası Konvensiyası, 2003-cü ilin İnsan və xalqların hüquqları haqqında Afrika Xartiyası ilə bağlı Afrikada qadınların hüquqları barədə Protokol və 2011-ci ilin "Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının aradan qaldırılması və onlarla mübarizə haqqında" Konvensiyası daxil olmaqla regional konvensiya və fəaliyyət planları, 1993-cü ilin Vyana bəyannaməsi və fəaliyyət proqramı, 1993-cü ilin Qadınlara qarşı zorakılığın ləğv edilməsi barədə Bəyannaməsi, 1995-ci ilin Pekin bəyannaməsi və fəaliyyət platforması və onun beş illik icmalları kimi çoxtərəfli forumlarda qəbul edilmiş vacib siyasi sənədlər və regional sazişlərdə həmçinin dövlətlərin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılması ilə bağlı təcrübəsi də əks olunur. Digər müvafiq beynəlxalq sənədlər Cənub-Şərqi Asiya Ölkələri Assosiasiyasında Qadınlara qarşı zorakılığın ləğv edilməsi haqqında Bəyannamə və Uşaqlara qarşı zorakılığın ləğv edilməsi haqqında Bəyannamə; 2011-2030-cu illərin Qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə aparmaq üçün Ərəb Strategiyası; Qadınların Statusu üzrə Komissiyanın qadın və qızlara qarşı zorakılığın bütün formalarının aradan qaldırılması və qarşısının alınması barədə əlli yeddinci sessiyasının razılaşdırılmış yekunları (E/2013/27, 1-ci fəsil, bölmə A). Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutu, Təhlükəsizlik Şurasının 1325 (2000) sayılı qətnaməsi və qadınlar, sülh və təhlükəsizlik barədə sonrakı qətnamələr, həmçinin 1 iyul 2016-cı il tarixli 32/19 sayılı qətnamə daxil olmaqla İnsan Hüquqları Şurasının əksər qətnamələri qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla bağlı spesifik müddəalara malikdir. Beynəlxalq ümumi hüququn müəyyən olunması üçün köməkçi vasitələr olan beynəlxalq məhkəmələrin məhkəmə qərarları da bu cür inkişafı nümayiş etdirir (baxın: A/71/10, 5-ci fəsil, bölmə C, nəticə 13). Nümunələrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, *Opuz Türkiyəyə qarşı* (ərizə No 33401/02), Məhkəmənin qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı bir sıra beynəlxalq və müqayisəli materiallar vasitəsilə adlandırdığı "beynəlxalq hüquqda norma və prinsiplərin formalaşması"-nın (para. 164) təsirinə məruz qaldığı 9 iyun 2009-cu il tarixli hökm; Amerikaarası İnsan Hüquqları Məhkəməsi, *González et al. ("Pambiq Sahəsi") Meksikaya qarşı*, 16 noyabr 2009-cu il tarixli hökm.

³ Baxın: Misal üçün: İnsan hüquqları Komitəsinin kişi və qadınlar arasında hüquq bərabərliyi barədə 28 sayılı ümumi şərh (2000); İşgəncə əleyhinə Komitənin "İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya alçaldıcı rəftar yaxud cəza əleyhinə" Konvensiyanın 2-ci maddənin həyata keçirilməsi barədə 2 sayılı ümumi şərh (2007); İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin cinsi və reproduktiv sağlamlıq hüquq barədə 22 sayılı ümumi şərh (2016) və Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları üzrə

Şurasının xüsusi prosedurlar üzrə mandat daşıyıcılarına⁴ görə minnətdarlığını bildirərək, Komitə, üzv Dövlətləri qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılmasının sürətləndirilməsinə yönəlmiş əlavə təlimatlarla təmin edərək 19 sayılı ümumi tövsiyənin 25-illik yubileyini qeyd etmək qərarına gəlmişdir.

4. Komitə minnətdarlıqla bildirir ki, vətəndaş cəmiyyəti qrupları, xüsusilə qadınların qeyri-hökumət təşkilatları qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılmasına üstünlük vermişdir; onların fəaliyyətləri insan hüquqlarının pozuntusu kimi qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın tanınmasına, bunu həyata keçirmək üçün qanun və siyasətlərin qəbul edilməsinə töhfə verərək böyük ictimai-siyasi təsirə malik olmuşdur.

5. Üzv Dövlətlərin Konvensiya üzrə dövrü hesabatları ilə bağlı yekun qeydlərində⁵ və sonrakı müvafiq prosedurlarda, ümumi tövsiyələrdə, bəyanatlarda, Konvensiyanın Fakultativ Protokolu üzrə bildiriş⁶ və istintaqlara⁷ cavab olaraq təqdim olunan fikir və tövsiyələrdə Komitə, baş verdiyi yerdən asılı olmayaraq, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formalarını rəsmi şəkildə qadağan edir. Bu mexanizmlər vasitəsilə Komitə həmçinin bu cür zorakılığın aradan qaldırılması üçün standartları və üzv Dövlətlərin bununla bağlı öhdəliklərini aydınlaşdırmışdır.

Komitənin əlilliyi olan qadın və qızlar barədə 3 sayılı ümumi şərh (2016).

⁴Xüsusilə, hüquq və təcrübədə qadınlara qarşı ayrı-seçkilik məsələsi üzrə İşçi Qrup, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya alçaldıcı rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçi.

⁵19 sayılı ümumi tövsiyənin qəbul edilməsindən bəri Komitə tərəfindən əksəriyyəti qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa açıq şəkildə istinad edən təxminən 600 yekun qeyd qəbul edilmişdir.

⁶Xüsusilə, 2/2003 sayılı bildiriş, *A.T. Macaristana qarşı*, 26 yanvar 2005-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 4/2004 sayılı bildiriş, *A.S. Macaristana qarşı*, 14 avqust 2006-cı ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 6/2005 sayılı bildiriş, *Yıldırım (mərhum) Avstriyaya qarşı*, 6 avqust 2007-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 5/2005 sayılı bildiriş, *Gökçe (mərhum) Avstriyaya qarşı*, 6 avqust 2007-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 18/2008 sayılı bildiriş, *Vertido Filippinə qarşı*, 16 iyul 2010-cu ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 20/2008 sayılı bildiriş, *V.K. Bolqarıstana qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 23/2009 sayılı bildiriş, *Abramova Belarusa qarşı*, 25 iyul 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 19/2008 sayılı bildiriş, *Kell Kanadaya qarşı*, 28 fevral 2012-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 32/2011 sayılı bildiriş, *Jallow Bolqarıstana qarşı*, 23 iyul 2012-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 31/2011 sayılı bildiriş, *S.V.P. Bolqarıstana qarşı*, 12 oktyabr 2012-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 34/2011 sayılı bildiriş, *R.P.B. Filippinə qarşı*, 21 fevral 2014-cü ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 47/2012 sayılı bildiriş, *González Carreño İspaniyaya qarşı*, 16 iyul 2014-cü ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 24/2009 sayılı bildiriş, *X. və Y. Gürcüstana qarşı*, 13 iyul 2015-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 45/2012 sayılı bildiriş, *Belousova Qazaxıstana qarşı*, 13 iyul 2015-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; 46/2012 sayılı bildiriş, *M.W. Danimarkaya qarşı*, 22 fevral 2016-cı ildə təsdiq edilmiş fikirlər; və 58/2013 sayılı bildiriş, *L.R. v. Moldova Respublikasına qarşı*, 28 fevral 2017-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər.

⁷Baxın: Komitə tərəfindən Konvensiyanın Fakultativ Protokolun 8-ci maddəsinə əsasən Meksika ilə bağlı hesabatı və Meksika Hökumətinin cavabı.

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2f2005%2fOP.8%2fMEXICO&Lang=en linkindən əldə etmək mümkündür; Kanada ilə bağlı istintaq barədə hesabat (CEDAW/C/OP.8/CAN/1); və Filippinlə bağlı istintaqın xülasəsi (CEDAW/C/OP.8/PHL/1).

6. Bu nailiyyətlərə baxmayaraq, Dövlətlər, hökumətlərarası təşkilatlar və ya qeyri-Dövlət tərəfləri, həmçinin, xüsusi şəxslər və silahlı qruplar⁸ tərəfindən törədilməsindən asılı olmayaraq, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq hələ də bütün ölkələrdə hökm sürür və bununla bağlı cəzasızlığın səviyyəsi yüksəkdir. Bu, öz növbəsində, texnologiyadan istifadə olunan mühitlər⁹ daxil olmaqla özəl sektordan dövlətə qədər bir sıra mühitlərdə çoxsaylı, qarşılıqlı əlaqəli və təkrarlanan formaların davam etməsində özünü göstərir, həmçinin müasir qloballaşan dünyada dövlət sərhədlərini aşır.

7. Əksər Dövlətlərdə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı aradan qaldıran qanunvericilik ya mövcud deyil, ya qeyri-müvafiqdir, ya da lazımi şəkildə həyata keçirilmir. Gender əsaslı ayrı-seçkiliyi və ya zorakılığı aradan qaldırmaq məqsədi daşıyan hüquqi və siyasi çərçivələrin, adətən, ənənələr, mədəniyyət, din və ya fundamentalizm ideologiyası adı ilə bəraət qazandırmaqla məhv edilməsi, həmçinin iqtisadi və maliyyə böhranlarının ardınca, adətən, sözdə “qənaət tədbirləri” çərçivəsində dövlət xərclərinin əhəmiyyətli dərəcədə azalması Dövlətlərin reaksiyasını daha da zəiflədir. Demokratik mühitlərin zamanla yox olduğu və qanunun aliliyinin zəiflədiyi bir şəraitdə bütün bu amillər qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın hökm sürməsinə kömək edir və cəzasızlıq mühitinin yaranmasına səbəb olur.

II. Əhatə dairəsi

8. Hazırkı ümumi tövsiyə 19 sayılı ümumi tövsiyədə üzv Dövlətlər üçün irəli sürülən təlimatları tamamlayaraq onları yeniləyir və onlarla birlikdə şərh olunmalıdır.

9. 19 sayılı ümumi tövsiyədə, beynəlxalq hüquqi və digər sənədlərdə müəyyən edilən “Qadınlara qarşı zorakılıq” konsepti bu cür zorakılığın gender əsaslı olması faktını vurğulayır. Müvafiq olaraq, hazırkı tövsiyədə “qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq” terminindən zorakılığın genderə əsaslanan səbəb və nəticələrini aydınlaşdıran daha dəqiq termin kimi istifadə olunur. Bu termin həmçinin zorakılığın fərdi problemdən daha çox konkret hadisələr, zorakılıq törədən fərdi şəxslər, qurbanlar və zorakılıqdan xilas olan şəxslərlə bağlı verilən reaksiyadan əlavə, hərtərəfli reaksiya tələb edən sosial problem kimi başa düşülməsinə kömək edir.

⁸Buna üsyançı qüvvələr, bandalar və paramilitar qruplaşmalar kimi bütün növ silahlı qruplaşmalar daxildir.

⁹Baxın: Baş Assambleyanın 68/181 sayılı “Universal qəbul edilmiş insan hüquqları və əsas azadlıqlarını təşviq və müdafiə etmək üçün cəmiyyətin fərdləri, qrupları və orqanlarının hüquq və məsuliyyəti barədə Bəyannamənin təşviq edilməsi: qadınların insan hüquqlarının müdafiəçilərinin müdafiəsi” başlıqlı qətnaməsi; BMT-nin İnkişaf Proqramı və BMT-nin Gender Bərabərliyi və Qadınların Səlahiyyətlərinin artırılması Qurumunun (UN-Women) həmsədrliyini etdiyi Dayanıqlı İnkişaf üçün Genişzolaqlı rabitə üzrə Komissiyanın Genişzolaqlı rabitə və gender üzrə İşçi Qrupunun oktyabr 2015-ci il tarixli “Qadın və qızlara qarşı kiber zorakılıq: dünyanın oyanmağa səsləyən çağırış” başlıqlı hesabatı; və Qadınların statusu üzrə Komissiyanın əlli yeddinci sessiyasının razılaşdırılmış yekunları (E/2013/27, 1-ci fəsil, bölmə A).

10. Komitə hesab edir ki, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq qadınların kişilərdən aşağı mövqedə olmasının və onların stereotipləşmiş rollarının davam etdirilməsinə kömək edən əsas sosial, siyasi və iqtisadi vasitələrdən biridir. Öz fəaliyyəti boyu Komitə müəyyən etmişdir ki, bu cür zorakılıq kişi və qadınlar arasında substantiv bərabərliyin əldə olunmasına, həmçinin qadınların Konvensiyada göstərilən insan hüquqları və əsas azadlıqlarına çıxışının olmasına ciddi maneədir.

11. Üzv Dövlətlərin Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə əsas öhdəlikləri barədə 28 sayılı ümumi tövsiyədə (2010) göstərilir ki, Dövlətlərin öhdəlikləri qadınların qeyri ayrı-seçkilik hüquqlarına, hüquqi və faktiki bərabərliyə çıxış hüquqlarına hörmət etmək, onları qorumaq və həyata keçirməkdir.¹⁰ Qadınlara qarşı xüsusi hallarda baş verən gender əsaslı zorakılıqla bağlı həmin öhdəliklərin dairəsi 28 sayılı ümumi tövsiyə, həmçinin əməkçi miqrant qadınlar barədə 26 sayılı ümumi tövsiyədə (2008); yaşlı qadınlar və onların insan hüquqlarının müdafiəsi barədə 27 sayılı ümumi tövsiyə (2010); münafişələrin qarşısının alınması, münafişə və münafişə sonrası situasiyalarda qadınlar barədə 30 sayılı ümumi tövsiyə (2013); Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin 31 sayılı müştərək ümumi tövsiyəsi/Uşaq hüquqları üzrə Komitənin zərərli təcrübələr barədə 18 sayılı ümumi şərh (2014); qaçqın statusu, sığınacaq, qadınların vətəndaşlığı və vətəndaşsızlığı ilə bağlı gender səviyyələri barədə 32 sayılı ümumi tövsiyə (2014); qadınların ədliyyəyə çıxış imkanı barədə 33 sayılı ümumi tövsiyə (2015); kəndli qadınların hüquqları barədə 34 sayılı ümumi tövsiyə (2016) daxil olmaqla digər ümumi tövsiyələrdə istinad edilir. Burada qeyd olunan ümumi tövsiyələrin müvafiq elementləri barədə ətraflı məlumatı həmin tövsiyələrdən əldə etmək olar.

12. 28 və 33 sayılı ümumi tövsiyələrdə Komitə təsdiq etmişdir ki, qadınlara qarşı ayrı-seçkilik onların həyatlarına təsir edən digər amillərlə sıx bağlıdır. Öz yurisprudensiyasında Komitə belə bir faktı qeyd etmişdir ki, bu amillərə qadınların etnik/ırqi mənsubiyyəti, yerli əhali və ya milli azlıqların nümayəndəsi olması, dərisinin rəngi, sosial-iqtisadi vəziyyəti və/və ya sosial təbəqəsi, dili, dini və ya inancı, siyasi düşüncəsi, milli mənsubiyyəti, ailə vəziyyəti, analıq və valideyn statusu, yaşı, şəhər və ya kənddə yaşaması, səhhəti, əlilliyi, mülkiyyət hüququ, lezbiyan, biseksual, transseksual və ya interseks şəxs olması, savadsızlığı, sığınacaq axtarması, qaçqın, məcburi köçkün olması və ya vətəndaşlığının olmaması, dul olması, miqrant statusu, ailəsinə başçılıq etməsi, İİV/QİÇS virusunu daşması, azadlıqdan məhrum olması və əxlaqsızlıqla məşğul olması, həmçinin qadın alveri, silahlı münafişə halları, coğrafi uzaqlıq və insan hüquqlarının müdafiəçiləri daxil olmaqla öz hüquqları uğrunda mübarizə aparan qadınların damğalanması daxildir.¹¹ Müvafiq olaraq, qadınların ayrı-seçkiliyin artan mənfə

¹⁰28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 9. Özünün münasib ərzaq hüququ barədə 12 sayılı ümumi şərhində (1999) iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin istifadə etdiyi kimi digər insan hüquqları şəzış qurumları da həmin tipologiyadan istifadə edir.

¹¹33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 8 və 9. Ayrı-seçkiliyin çarpaz formaları ilə əlaqədar digər tövsiyələr QİÇS-in qarşısının alınması və ona nəzarət üzrə milli strategiyalarda qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi barədə 15 sayılı ümumi tövsiyə (1990), əlilliyi olan qadınlar barədə 18 sayılı ümumi tövsiyə (1991), nikah və ailə münasibətlərində bərabərlik barədə 21 sayılı ümumi tövsiyə (1994),

təsirə malik fərqli və çarpaz formalarına məruz qaldıqlarına görə Komitə qəbul edir ki, gender əsaslı zorakılıq bəzi qadınlara müxtəlif dərəcədə və ya müxtəlif formalarda təsir göstərə bilər, buna görə də müvafiq hüquqi və siyasi tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var.¹²

13. Komitənin xatırlatdığı Konvensiyanın 23-cü maddəsində göstərilir ki, qadın və kişilər arasında bərabərliyə nail olmağa daha çox töhfə verən milli qanunvericiliyin və ya Konvensiyadan başqa beynəlxalq sazişlərin hər hansı müddəaları Konvensiyanın müddəalarından və müvafiq olaraq hazırkı ümumi tövsiyədəki tövsiyələrdən üstün tutulacaqdır. Komitə qeyd edir ki, üzv Dövlətlərin Konvensiya ilə bağlı qeyd-şərtləri onların gender əsaslı zorakılığı aradan qaldırmaq üçün göstərdiyi fəaliyyətə təsir edir. O, həmçinin qeyd edir ki, insan hüquqları qurumu kimi Komitə üzv Dövlətlərin formalaşdırdığı qeyd-şərtlərin məqbul olmasını qiymətləndirə bilər¹³ və bir daha vurğulayır ki, xüsusilə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı aradan qaldırmaq cəhdləri ilə əlaqədar əməl edilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyan 2 və 16-cı maddələrlə bağlı qeyd-şərtlər¹⁴ Konvensiyanın hədəf və məqsədilə uyğun deyil, buna görə də 28-ci maddəyə əsasən qeyri-məqbuldur¹⁵.

14. Gender əsaslı zorakılıq qadınlara həyatları boyu təsir edir¹⁶ və müvafiq olaraq hazırkı sənəddə qadınlara edilən istinadlar qızları da əhatə edir. Bu cür zorakılıq qadınların ölümünə¹⁷ yaxud onlara qarşı fiziki, cinsi, psixoloji və ya iqtisadi zərər və ya əzab, bu cür aktların baş verməsi təhlükəsinə, təcavüz, məcburiyyət və əsassız şəkildə azadlıqdan məhrum etməyə¹⁸ səbəb olmağa və ya bu cür aktlarla

qadınlar və sağlamlıq barədə 24 sayılı ümumi tövsiyə (1999), əməkçi qadın miqrantlar barədə 26 sayılı ümumi tövsiyə (2008), yaşlı qadınlar və onların insan hüquqlarının müdafiəsi barədə 27 sayılı ümumi tövsiyə (2010), 30 sayılı ümumi tövsiyə, 31 sayılı ümumi tövsiyə və 18 sayılı ümumi şərh birlikdə, 32 sayılı ümumi tövsiyə və 34 sayılı ümumi tövsiyə. Komitə həmçinin *Jallow Bolqarıstana qarşı*, *S.V.P. Bolqarıstana qarşı*, *Kell Kanadaya qarşı*, *A.S. Macarıstana qarşı*, *R.P.B. Filippinə qarşı*, *M.W. Danimarkaya qarşı* və digər məhkəmə işləri ilə bağlı fikirlərində, xüsusilə 2005-ci ildə Meksika və 2015-ci ildə Kanada ilə bağlı olanlar daxil olmaqla istintaqlarında ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına toxunmuşdur (baxın: yuxarıdakı 7-ci haşiyə).

¹²28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 18; və Kanada ilə bağlı istintaq barədə hesabat (CEDAW/C/OP.8/CAN/1), para. 197.

¹³Beynəlxalq Hüquq Komissiyası sazişlərlə bağlı qeyd-şərtlər üzrə təcrübə ilə əlaqədar təlimatlar (A/65/10/Add.1, 4-cü fəsil, bölmə F, para. 3.2).

¹⁴Komitənin qeyd-şərtlərlə bağlı bəyanatı (A/53/38/Rev.1, 2-ci hissə, 1-ci fəsil, bölmə A, para. 12); baxın: həmçinin: nikah, ailə münasibətləri və nikahın pozulmasının iqtisadi nəticələri barədə 29 sayılı ümumi tövsiyə (2013), para. 54-55. Konvensiya ilə bağlı üzv Dövlətlərin hesabatları barədə yekun qeydlərinə Komitə həmçinin göstərir ki, 2, 7, 9 və 16-cı maddələrlə bağlı qeyd-şərtlər, həmçinin ümumi qeyd-şərtlər Konvensiyanın hədəf və məqsədinə uyğun deyil.

¹⁵28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 41-42.

¹⁶Baxın: 27 sayılı ümumi tövsiyə, həmçinin 31 sayılı ümumi tövsiyə və 18 sayılı ümumi şərh birlikdə.

¹⁷Gender əsaslı zorakılıq nəticəsində ölüm hallarına qətlər, sözdə "namus cinayətləri" və intihara sürükləmə daxildir. Baxın: Meksika ilə bağlı hesabat; və Kanada ilə bağlı hesabat (CEDAW/C/OP.8/CAN/1); eləcə də Komitənin aşağıdakı üzv Dövlətlərin dövrü hesabatlarına dair yekun şərhləri: Çili (CEDAW/C/CHL/CO/5-6 and Corr.1); Finlandiya (CEDAW/C/FIN/CO/7); Qvatemala (CEDAW/C/GUA/CO/7); Honduras (CEDAW/C/HND/CO/7-8); İraq (CEDAW/C/IRQ/CO/4-6); Meksika (CEDAW/C/MEX/CO/7-8); Namibiya (CEDAW/C/NAM/CO/4-5); Pakistan (CEDAW/C/PAK/CO/4); CAR (CEDAW/C/ZAF/CO/4); Türkiyə (CEDAW/C/TUR/CO/7); və Tanzaniya Birləşmiş Respublikası (CEDAW/C/TZA/CO/7-8), və digərləri.

¹⁸19 sayılı ümumi tövsiyə, para. 6, və 28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 19

nəticələnməyə yönələn yaxud bu cür ehtimalı olan hərəkət və ya hərəkətsizlik daxil olmaqla bir çox formada baş verir. Digər amillərlə yanaşı, yerdəyişmə, miqrasiya, iqtisadi fəaliyyətlərin artan qloballaşması, həmçinin global təchizat zənciri, dağ-mədən və ofşor sənayesi, hərbiiləşdirmə, xarici işğal, silahlı münaqişə, zorakı ekstremizm və terrorizm şəraitlərində müşahidə olunan mədəni, iqtisadi, ideoloji, texnoloji, siyasi, sosial amillər və ətraf mühit əmilləri qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa təsir göstərərək, adətən, onu gücləndirir. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa həmçinin siyasi, iqtisadi və sosial böhranlar, mülki iğtişaşlar, humanitar fəvqəladə hallar, təbii fəlakətlər və təbii resursların məhv olması və ya korlanması təsir göstərir. İnsan hüquqlarının müdafiəçiləri, siyasətçilər,¹⁹ fəallar və ya jurnalistlərə qarşı zərərli təcrübələr²⁰ və cinayətlər də qadınlara qarşı bu cür mədəni, ideoloji və siyasi amillərin təsirinə məruz qalan gender əsaslı zorakılığın formalarıdır.

15. Qadınların gender əsaslı zorakılıqdan azad həyat sürmək hüququ yaşamaq, sağlamlıq, azadlıq, təhlükəsizlik, bərabərlik, ailə daxilində bərabər müdafiə, işgəncədən, qəddar, qeyri-insani və ya alçaldıcı davranışdan azad olmaq hüquqları daxil olmaqla digər insan hüquqlarının, həmçinin söz, hərəkət, iştirak, sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlığının ayrılmaz tərkib hissəsidir və onlarla qarşılıqlı asılıdır.

16. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq təcavüz, məişət zorakılığı və ya zərərli təcrübələr daxil olmaqla müəyyən hallarda işgəncə və ya qəddar, qeyri-insani yaxud alçaldıcı davranışdan ibarət ola bilər.²¹ Müəyyən hallarda qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bəzi formaları həm də beynəlxalq cinayət hesab oluna bilər.²²

17. Komitə digər insan hüquqları saziş qurumlarının və xüsusi prosedurlar üzrə mandat daşıyıcılarının qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın hansı hallarda işgəncə və ya qəddar, qeyri-insani yaxud alçaldıcı davranışdan²³ ibarət olmasının müəyyən edilməsində qadınların məruz qaldığı ağrı və əzabın dərəcəsini başa

¹⁹ Birgə 31 sayılı ümumi tövsiyə və 18 sayılı ümumi şərh

²⁰ Parlamentlərarası Birliyin "Qadın millət vəkiliyinə qarşı cinsə görə ayrı-seçkilik, cinsi sui-istifadə və zorakılıq" adlı brifinqi (oktyabr 2016-cı il)

²¹ İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatı (A/HRC/31/57); Xüsusi Məruzəçinin hesabatı (A/HRC/7/3), para. 36; İşgəncələr Əleyhinə Komitənin İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyaya üzv Dövlətlərin göstərilən dövrü hesabatları üzrə yekun qeyd və müşahidələri: Burundi (CAT/C/BDI/CO/1); Qayana (CAT/C/GUY/CO/1); Meksika (CAT/C/MEX/CO/4); Peru (CAT/C/PER/CO/5-6); Seneqal (CAT/C/SEN/CO/3); Tacikistan (CAT/C/TJK/CO/2); və Toqo (CAT/C/TGO/CO/1); İnsan Hüquqları Komitəsinin kişi və qadınlar arasında bərabərliyə dair 28 sayılı ümumi şərh (2000); İnsan Hüquqları Komitəsinin Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta üzv Dövlətlərin göstərilən yekun qeyd və müşahidələri: Slovakiya (CCPR/CO/78/SVK); Yaponiya (CCPR/C/79/Add.102); və Peru (CCPR/CO/70/PER).

²² Buraya Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutunun 7 (1) (g), 8 (2) (b) (xxii) və 8 (2) (e) (vi) sayılı maddələrinə əsasən təcavüz, cinsi köləlik, məcburi fahişəlik, məcburi hamiləlik, məcburi, məcburi sterilizasiya və analoji ağırlığı olan digər istənilən cinsi zorakılıq növü kimi insanlıq əleyhinə cinayətlər və müharibə cinayətləri daxil ola bilər.

²³ İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatı (A/HRC/31/57), para. 11.

düşmək üçün genderin nəzərə alındığı yanaşmaya ehtiyac olması,²⁴ həmçinin hərəkət və ya hərəkətsizlik genderlə əlaqədar olduqda və ya cinsiyyət zəminində baş verdikdə həmin aktları işgəncə kimi təsnif etmək üçün məqsəd və niyyət tələblərinin yerinə yetirilmiş olması ilə bağlı mövqeyini dəstəkləyir.²⁵

18. Zorakı sterilizasiya, zorakı abort və hamiləlik, eləcə də abortun cinayət hesab olunması, təhlükəsiz abortun və/və ya abort sonrası qayğının göstərilməməsi və ya gecikdirilməsi, hamiləliyin zorakı şəkildə davam etdirilməsi, cinsi və reproduktiv sağlamlıqla bağlı məlumat, məhsul və xidmət tələb edən qadın və qızlardan sui-istifadə və onlara qarşı pis rəftar kimi qadınların cinsi və reproduktiv sağlamlığı və hüquqlarının pozuntuları şəraitdən asılı olaraq işgəncə və ya qəddar, qeyri-insani yaxud alçaldıcı davranışdan ibarət ola bilən gender əsaslı zorakılıq formalarıdır.²⁶

19. Komitə qadınlara qarşı zorakılığın kişilərin qadınlar üzərində səlahiyyət və imtiyazlara malik olması ideologiyası, maskulinliklə əlaqədar sosial normalar və kişilərin nəzarəti və ya gücünü təsdiqləmək, gender rollarını zorla qəbul etdirmək yaxud yolverilməz hesab olunan qadın davranışlarının qarşısını almaq, onlardan çəkndirmək və ya onları cəzalandırmaq ehtiyacı kimi genderlə bağlı amillərə əsaslandığını hesab edir. Eyni zamanda, bu amillər, adətən, hələ də şəxsi məsələ hesab olunan qadınlara qarşı zorakılığın açıq və ya gizli şəkildə kütlə tərəfindən qəbul edilməsinə, həmçinin bununla bağlı geniş yayılmış cəzasızlığa töhfə verir.

20. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq ictimai və ya özəl olmasından asılı olmayaraq, ailə, ictimaiyyət, ictimai yerlər, iş yeri, istirahət, siyasət, idman, səhiyyə xidmətləri və təhsil şəraitləri daxil olmaqla insanların qarşılıqlı əlaqələrinin bütün sahələrində baş verir, eləcə də onlayn və digər rəqəmsal mühitlərdə baş verən zorakılığın müasir formaları kimi texnologiya əsaslı mühitlər²⁷ vasitəsilə ictimai və özəlin yenidən təyin edilməsində özünü göstərir. Bütün bu mühitlərdə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq Dövlətlərin ərazisi xaricində hərbi əməliyyatları daxil olmaqla Dövlət və ya qeyri-Dövlət tərəflərinin fərdi şəkildə yaxud beynəlxalq və ya hökumətlərarası təşkilat və ya koalisiyanın üzvü kimi²⁸

²⁴ Məsələn, "qurbanın ağır əziyyət çəkməsi hətta heç bir fiziki yaralama və ya xəstəlik halı olmadıqda belə təcavüzə xas bir haldır. ... Təcavüz qurbanı olmuş qadınlar həm də bunun kompleks psixoloji və sosial təsirlərinə məruz qalırlar." İnter-Amerika İnsan Hüquqları Məhkəməsi, *Fernández Ortega və digərləri Meksikaya qarşı*, 30 avqust 2010-cu il tarixli qərar, para. 124. Bundan əlavə, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatlarına baxın: (A/HRC/31/57), para. 8, və (A/HRC/7/3), para. 36.

²⁵ İşgəncələr Əleyhinə Komitə, 262/2005 sayılı ünsiyyət, *V.L. İsveçrəyə qarşı*, 20 noyabr 2006-cı ildə qəbul edilmiş rəylər; işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatları (A/HRC/31/57), para. 8, və (A/HRC/7/3).

²⁶ İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatı (A/HRC/31/57); Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə, 22/2009 sayılı ünsiyyət, *L.C. Peruya qarşı*, 17 oktyabr 2011-ci ildə qəbul edilmiş rəylər; və İnsan Hüquqları Komitəsinin 2324/2013 sayılı ünsiyyəti, *Mellet İrlandiyaya qarşı*, 31 mart 2016-cı ildə qəbul edilmiş rəylər, para. 7.4, və 2425/2014 sayılı *Whelan İrlandiyaya qarşı ünsiyyəti*, 17 March 2017-ci ildə qəbul edilmiş rəylər.

²⁷ Baş Katibin "Qadınlara qarşı zorakılığın bütün formalarına dair dərin tədqiqatı" adlı hesabatına baxın (A/61/122/Add.1 və Düzəliş. 1).

²⁸ Məsələn, Beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin bir hissəsi kimi. Baxın: 30 sayılı ümumi tövsiyə, para. 9.

ərazi daxilində və ya xaricində hərəkət və ya hərəkətsizliyindən yaxud özəl korporasiyanın ərazi xaricində əməliyyatlarının nəticəsi ola bilər.²⁹

III. Üzv Dövlətlərin qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı öhdəlikləri

21. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq 1-ci maddəyə əsasən qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradır və buna görə də Konvensiya üzrə bütün öhdəlikləri əhatə edir. 2-ci maddədə göstərilir ki, üzv Dövlətlərin hərtərəfli öhdəliyi, qadınlara qarşı zorakılıq daxil olmaqla, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq siyasətini bütün müvafiq vasitələrlə və dərhal həyata keçirməkdir. Bu öhdəlik təcili xarakter daşıyır; iqtisadi, mədəni və ya dini əsaslar daxil olmaqla hər hansı səbəbdən gecikməyə bəraət qazandırmaq olmaz. 19 sayılı ümumi tövsiyədə göstərilir ki, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla əlaqədar olaraq bu öhdəlik bir tərəfdən üzv Dövlət və ya onun tərəflərinin, digər tərəfdən isə qeyri-Dövlət tərəflərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyindən ortaya çıxan bu cür zorakılığa görə Dövlət məsuliyyətinin iki cəhətini əhatə edir.

A.Dövlət tərəflərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyinə görə məsuliyyət

22. Konvensiyaya və ümumi beynəlxalq hüquqa əsasən, üzv Dövlətlər öz orqan və agentlərinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq yaradan hərəkət və ya hərəkətsizliyinə görə məsuliyyət daşıyır³⁰ və bu hərəkət və ya hərəkətsizliyə icraedici, qanunverici və məhkəmə hakimiyyətində rəsmilərin hərəkət və ya hərəkətsizliyi də daxildir. Konvensiyanın 2-ci maddəsində göstərilir ki, üzv Dövlətlər, onların orqan və agentləri qadınlara qarşı hər hansı birbaşa və ya dolaylı ayrı-seçkilik aktı və ya praktikası ilə məşğul olmaqdan çəkinməli, dövlət orqanları və müəssisələrinin bu öhdəliyi yerinə yetirməsini təmin etməlidir. 2-ci maddənin (c) və (g) bəndlərinə əsasən, qanun, siyasət, proqram və prosedurların qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaratmamasını təmin etməklə yanaşı, üzv Dövlətlər Dövlət agentləri tərəfindən ərazi daxilində və ya xaricində qadınlara qarşı törədilmiş gender əsaslı zorakılığın bütün formalarını aradan qaldırmaq üçün səmərəli və müəssər hüquqi çərçivə və hüquq xidmətləri çərçivəsinə malik olmalıdır.

23. Üzv Dövlətlər öz orqan və agentlərinin bu cür hərəkət və ya hərəkətsizliyinin qarşısının alınmasına görə məsuliyyət daşıyır, həmçinin bu baxımdan təlimlərin keçirilməsi, hüquqi müddəa, inzibati nizamnamə və davranış qaydalarının qəbul edilməsi, həyata keçirilməsi və onlara nəzarət edilməsini həyata keçirir. Eyni zamanda, onlar beynəlxalq cinayət hesab olunan zorakılıq aktları daxil olmaqla qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün hallarında və dövlət orqanları

²⁹ Komitənin İsveçrənin (CEDAW/C/CHE/CO/4-5) və Almaniyanın (CEDAW/C/DEU/CO/7-8) dövrü hesabatları üzrə yekun müşahidələri.

³⁰ Baxın: Beynəlxalq Hüquq Komissiyası, Dövlətlərin beynəlxalq hüquq pozuntularına görə Dövlətlərin məsuliyyəti ilə bağlı maddələr, 4-cü maddə, Dövlətin orqanlarının idarə olunma qaydası. Baxın: Həmçinin: 12 avqust 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyalarına əlavə edilmiş və beynəlxalq silahlı münaqişələrin qurbanlarının müdafiəsi ilə əlaqədar Protokol, 91-ci maddə.

tərəfindən uğursuzluq, səhlənkarlıq və ya hərəkətsizlik hallarında istintaqın aparılması, hüquqi sanksiya və ya cəza sanksiyalarının tətbiq olunmasına görə məsuliyyət daşıyır.³¹ Bunu edərkən qadınların müxtəlifliyi və ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarının riskləri nəzərə alınmalıdır.

B.Qeyri-Dövlət tərəflərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyinə görə məsuliyyət

24. Ümumi beynəlxalq hüquqa, həmçinin beynəlxalq sazişlərə əsasən, özəl subyektlərin aşağıda qeyd olunan hərəkət və ya hərəkətsizliyinə görə müəyyən hallarda, Dövlət, beynəlxalq məsuliyyət daşıya bilər:

1.Qeyri-Dövlət tərəflərinin Dövlətə aid edilə bilən hərəkət və ya hərəkətsizliyi

(a) Dövlətin təlimatlarına əsasən yaxud onun rəhbərliyi və ya nəzarəti altında fəaliyyət göstərən özəl subyektlərin ölkə xaricində olanlar daxil olmaqla hərəkət və ya hərəkətsizliyində olduğu kimi³² səhiyyə və ya təhsil kimi ictimai xidmətlər göstərən yaxud cəzaçəkmə müəssisələrini idarə edən özəl qurumlar daxil olmaqla həmin Dövlət tərəfindən qanunla dövlət hakimiyyətinin qollarını icra etmək səlahiyyəti verilmiş özəl tərəflərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyi də Dövlətin öz hərəkət və ya hərəkətsizliyi hesab olunur³³;

2.Qeyri-Dövlət tərəflərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyi ilə bağlı zəruri tədbirlər görmək öhdəlikləri

(b) Konvensiyanın 2-ci (e) maddəsində açıq şəkildə göstərilir ki, üzv Dövlətlər hər hansı şəxs, təşkilat və ya müəssisə tərəfindən qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməlidir.³⁴ Çox vaxt zəruri tədbirlər görmək öhdəliyi adlandırılan bu öhdəlik Konvensiyanı tam şəkildə dəstəkləyir³⁵ və, müvafiq olaraq, üzv Dövlətlər ərazi xaricində fəaliyyət göstərən korporasiyaların gördüyü tədbirlər daxil olmaqla qeyri-Dövlət tərəflərinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla nəticələnən hərəkət və ya hərəkətsizliyi³⁶ ilə bağlı istintaq aparmaq, məhkəmə işi qaldırmaq, cəza tətbiq etmək və təzminat ödəmək üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirmədikdə məsuliyyət daşıyacaqdır. Xüsusilə, üzv Dövlətlərin üzərində təsir gücünün olduğu korporasiyaların ölkə xaricində törətdiyi insan hüquqları pozuntularının

³¹Baxın: yuxarıdakı 6-cı haşiyə və 33 sayılı ümumi tövsiyə.

³²Eyni yerdə: 8-ci maddə, Dövlət tərəfindən yönləndirilən və ya nəzarət olunan idarəetmə qaydası.

³³Baxın: Beynəlxalq Hüquq Komissiyası, Dövlətlərin beynəlxalq hüquq pozuntularına görə Dövlətlərin məsuliyyəti ilə bağlı maddələr, 5-ci maddə, Dövlət hakimiyyətinin qollarını icra edən şəxs və ya qurumların idarə olunma qaydası.

³⁴28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 36.

³⁵Eyni yerdə: para. 13.

³⁶19 sayılı ümumi tövsiyə, para. 9.

qarşısını istər tənzimləyici vasitələr, istərsə də iqtisadi³⁷ və digər həvəsləndirici tədbirlərin köməyi ilə almaq üçün zəruri addımları atması tələb olunur.³⁸ Zəruri tədbirlər görmək öhdəliyinə əsasən, üzv Dövlətlər qeyri-Dövlət tərəflərinin qadınlara qarşı törətdiyi gender əsaslı zorakılığı ləğv etmək üçün müxtəlif tədbirlər qəbul edərək həyata keçirməli, həmçinin bu cür zorakılığı aradan qaldırmaq üçün qanun, müəssisə və sistemə malik olmalı, onların praktikada səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməsini və qanunları ciddi şəkildə həyata keçirən bütün Dövlət agent və qurumları tərəfindən dəstəklənməsini təmin etməlidir.³⁹ Üzv Dövlətin öz orqanlarının bu cür zorakılıq riskindən xəbərdar olduğu və ya xəbərdar olmalı olduğu hallarda qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq aktlarının qarşısını almaq üçün bütün müvafiq tədbirləri həyata keçirməməsi yaxud zorakılıq törətmiş şəxslərlə bağlı istintaq aparmaması, məhkəmə işi qaldırmaması, cəza tətbiq etməməsi və bu cür aktların qurbanlarına və ya həmin aktlardan xilas olan şəxslərə kompensasiya verməməsi qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq aktları törətməyə üstüörtülü şəkildə icazə verir və ya təşviq edir.⁴⁰ Bu cür tədbirlərin həyata keçirilməməsi və ya hərəkətsizlik insan hüquqlarının pozulmasına səbəb olur.

25. Bundan başqa, həm beynəlxalq humanitar hüquq, həm də insan hüquqları hüququ spesifik hallarda, həmçinin silahlı münaqişədə tərəf kimi çıxış etməklə qeyri-Dövlət tərəflərinin birbaşa öhdəliklərini təsdiq etmişdir. Həmin öhdəliklərə ənənəvi beynəlxalq hüququn bir hissəsi olan və imperativ normaya (*jus cogens*) çevrilmiş işgəncənin qadağan edilməsi daxildir.⁴¹

26. Yuxarıda təsvir olunan ümumi öhdəliklər qanunverici, icraedici və məhkəmə hakimiyyəti, federal, milli, submilli, yerli əksmərkəzləşmə səviyyələri daxil olmaqla Dövlət fəaliyyətinin bütün sahələrini, həmçinin özəlləşdirilmiş dövlət xidmətlərinin dövlət hakimiyyəti altında fəaliyyətini əhatə edir. Onlar hüquq normalarının formalaşdırılmasını, həmçinin bu işin konstitusiyə səviyyəsində görülməsini, qadınlara qarşı Dövlət və ya qeyri-Dövlət tərəflərinin törətdiyi gender əsaslı zorakılığın bütün formalarının aradan qaldırılmasına yönəlmiş dövlət siyasəti, proqram, institusional çərçivə və monitoring mexanizmlərinin yaradılmasını tələb edir. Onlar həmçinin Konvensiyanın 2 (f) və 5-ci (a) maddələrinə əsasən, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın əsas səbəbləri olan qərəzli fikir, stereotip və təcrübələri aradan qaldırmaq üçün tədbirlərin qəbul edilərək həyata keçirilməsini tələb edir. Ümumilikdə və aşağıdakı bölmədə göstərilən spesifik tövsiyələrə xələl yetirmədən öhdəliklər aşağıdakıları əhatə edir:

³⁷ Uşaq hüquqları Komitəsinin biznes sektorunun uşaq hüquqları üzərindəki təsiri ilə bağlı üzv Dövlətlərin öhdəliklərinə dair 16 sayılı ümumi qeydi (2013), para. 43-44; və İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar sahəsində Eksterritorial Öhdəliklərə dair Maastrixt Prinsipləri.

³⁸ Baxın: İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitənin əldə edilə bilən ən yüksək sağlamlıq standartına dair 14 sayılı ümumi şərh (2000), para. 39.

³⁹ Goekce (mərhum) Avstriyaya qarşı, para. 12.1.2, və V.K. Bolqarıstana qarşı, para. 9.4.

⁴⁰ 19 sayılı ümumi tövsiyə, para. 9.

⁴¹ 30 sayılı ümumi tövsiyə.

Qanunvericilik səviyyəsində

(a) 2 (b), (c), (e), (f), (g) və 5-ci (a) maddələrə əsasən Dövlətlərin milli qanunvericiliyi Konvensiyaya uyğunlaşdırmaqla qadın və qızlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formalarını qadağan edən qanunvericilik qəbul etməsi tələb olunur. Qanunvericilikdə bu cür zorakılığın qurbanı olan və ya ondan xilas olan qadınlar hüquq sahibi hesab olunmalıdır. O, zorakılıq törədən şəxslərə sanksiyaların tətbiq olunması və qurbanlara və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərə təzminat ödənilməsi daxil olmaqla yaş və genderin nəzərə alındığı müddəalara malik olmalı, həmçinin səmərəli hüquqi müdafiəni təmin etməlidir. Konvensiyada göstərilir ki, dini, ənənəvi, yerli və ictimai ədliyyə sistemlərinin hər hansı mövcud normaları onun standartlarına uyğunlaşdırılmalı, gender əsaslı zorakılığı təşviq edən, ona səbəb olan və ya bəraət qazandıran yaxud bu cür aktlara görə cəzasızlığı davam etdirən qanunlar daxil olmaqla qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan bütün qanunlar ləğv olunmalıdır. Bu cür normalar qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa şərait yaradan yaxud bu cür hallarda tətbiq olunan cəzaları yüngülləşdirən, ayrı-seçkiliyə əsaslanan və ya stereotipləşmiş davranış və ya təcrübələrlə bağlı müddəalar kimi qanun, ənənəvi, dini, yerli və ya ümumi hüquq, konstitusiya hüququ, mülki hüquq, ailə hüququ, cinayət hüququ, inzibati hüquq, dəlillər hüququ və prosesual hüququn tərkib hissəsi ola bilər;

İcraedici hakimiyyət səviyyəsində

(b) 2 (c), (d), (f) və 5-ci (a) maddələrdə göstərilir ki, üzv Dövlətlər Dövlətin müvafiq hakimiyyət qolları ilə əməkdaşlıq çərçivəsində büdcə resursları qəbul etməli və onları müxtəlif institusional tədbirlər üçün müvafiq şəkildə təmin etməlidir. Bu cür tədbirlərə fokuslanmış dövlət siyasətlərinin formalaşdırılması, monitoring mexanizmlərinin yaradılaraq həyata keçirilməsi və səlahiyyətli milli tribunalların yaradılması və/və ya maliyyələşdirilməsi daxildir. Üzv Dövlətlər qadınları gender əsaslı zorakılığa qarşı müdafiə etmək, onun təkrarlanmasının qarşısını almaq və bütün qurbanlara və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərə təzminat ödənilməsi məqsədilə vəsait ayırmaq üçün müyəssər, sərfəli və müvafiq xidmətlərlə təmin etməlidir.⁴² Üzv Dövlətlər həmçinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq yaradan və ya bu cür zorakılığa göz yuman və reaksiya göstərilməməsi və ya etinasız yanaşılması üçün şərait yaradan institusional təcrübələri və dövlət rəsmilərinin davranışlarını aradan qaldırmalıdır. Buna bu cür zorakılıqların qeyd olunması, qarşısının alınması və ya onlarla bağlı istintaq aparılmasına görə yaxud qurbanlara və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərə xidmət göstərilməsinə görə məsuliyyət daşıyan dövlət orqanlarının qeyri-effektivliyi, iştirakçılığı və səhlənkarlığı ilə bağlı müvafiq istintaq aparılması və sanksiyaların tətbiq olunması

⁴²Baxın: yuxarıdakı 5-ci haşiyə və 33 sayılı ümumi tövsiyə.

daxildir. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa bəraət qazandıran və ya onu təşviq edən adət və təcrübələr daxil olmaqla qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan ənənə və təcrübələri dəyişdirmək və ya ləğv etmək üçün müvafiq tədbirlər həmçinin icraedici hakimiyyət səviyyəsində həyata keçirilməlidir;⁴³

Məhkəmə səviyyəsində

- (c) 2 (d), (f) və 5-ci (a) maddələrə əsasən bütün ədliyyə orqanlarının qadınlara qarşı hər hansı ayrı-seçkilik və ya gender əsaslı zorakılıq aktı və ya təcrübəsi ilə məşğul olmaqdan çəkinməsi, həmçinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq iddiaları ilə bağlı məhkəmə işlərində bütün hüquqi prosedurların tərəfsiz və ədalətsiz olmasını, gender stereotiplərinin yaxud beynəlxalq hüquq daxil olmaqla hüquqi müddəalarının ayrı-seçkiliyə əsaslanan şərhinin təsirinə məruz qalmamasını təmin etməklə bu cür zorakılığı cəzalandıran bütün cinayət hüququ prosedurlarına əməl etməsi tələb olunur.⁴⁴ Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq yaradan, qadınları bu cür zorakılığa verməli olduğu reaksiyanı müəyyən edən qərəzli və stereotipləşmiş təsəvvürlərin, həmçinin onun baş verməsini əsaslandırmaq üçün tələb olunan sübut standartının tətbiq olunması qadınların Konvensiyanın 2 və 15-ci maddələri ilə müəyyən olunan qanun qarşısında bərabərlik, ədalətli məhkəmə prosesi və səmərəli vasitəyə çıxış hüquqlarına təsir göstərə bilər.⁴⁵

IV. Təvsiyələr

27. 19 sayılı ümumi təvsiyəyə və onun qəbul edilməsindən bəri Komitənin işinə əsaslanaraq, Komitə, üzv Dövlətləri ərazi daxilində və ya xaricində qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla əlaqədar öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini gücləndirməyə vadar edir. Komitə bir daha üzv Dövlətləri Konvensiyanın Fakultativ Protokolunu təsdiqləməyə və Konvensiya ilə bağlı bütün qalan qeyd-şərtləri geri çəkmək məqsədilə onları yoxlamağa çağırır.

28. Komitə, həmçinin üzv Dövlətlərə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılmasını sürətləndirmək məqsədilə onun qarşısının alınması, müdafiə, məhkəmə işinin qaldırılması, cəza tətbiq olunması, zərərin ödənilməsi, məlumatların toplanması, monitoring və beynəlxalq əməkdaşlıq sahələrində aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi təvsiyə edir. Bütün tədbirlər qadınları hüquq sahibi kimi qəbul etməklə, onların vasitəçilik və özünüidarəsini təşviq etməklə, həmçinin uşaqlardan yeniyetmələrə qədər qızların imkanlarını inkişaf etdirməklə qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin ətrafında mərkəzləşmiş

⁴³ Baxın: Birgə 31 sayılı ümumi təvsiyə/18 sayılı ümumi şərh.

⁴⁴ *Vertido Filippina qarşı*, para. 8.9 (b); *R.P.B. Filippina qarşı*, para. 8.3; və 33 sayılı ümumi təvsiyə, para.18 (e), 26 və 29.

⁴⁵ 33 sayılı ümumi təvsiyə.

yanaşma ilə həyata keçirilməlidir. Bundan əlavə, tədbirlər qadınların ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına məruz qaldığı xüsusi şərait nəzərə alınmaqla onların iştirakı ilə hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir.

A.Ümumi qanunvericilik tədbirləri

29. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakı qanunvericilik tədbirlərini həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Bütün sahələrdə qadınların fiziki, cinsi və ya psixoloji bütövlüyünün pozulmasından ibarət olan gender əsaslı zorakılığın bütün formalarının cinayət hesab olunmasını və qanun pozuntusunun təsir gücünə uyğun olaraq hüquqi sanksiyaların, həmçinin mülki vasitələri dərhal təqdim etməsini və ya gücləndirməsini təmin etmək;⁴⁶

(b) Çoxsaylı hüquq sistemləri daxil olmaqla, bütün hüquq sistemlərinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq qurbanlarını və ya ondan xilas olan şəxsləri müdafiə etməsini, onların 33 sayılı ümumi tövsiyədə göstərilən təlimatlara əsasən, ədliyyəyə və səmərəli vasitəyə çıxış imkanına malik olmasını təmin etmək;

(c) Qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan və bununla gender əsaslı zorakılığın hər hansı formasını mühafizə edən, təşviq edən, asanlaşdıran, ona bəraət qazandıran və ya göz yuman bütün hüquqi müddəaları, həmçinin ənənəvi, dini və yerli hüququn bu cür müddəalarını ləğv etmək. Xüsusilə də, aşağıdakıları ləğv etmək:⁴⁷

(i) Uşaq evliliyi⁴⁸ və ya zorakı nikah və digər zərərli təcrübələr daxil olmaqla qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın formalarına şərait yaradan, göz yuman və ya onları qəbul edən müddəalar, qadınlara bağlı onların məlumatlı razılığı olmadan tibbi prosedurların keçirilməsinə şərait yaradan müddəalar və abortu,⁴⁹ lezbiyan, biseksual və ya transseksual olmağı, qadınların əxlaqsızlıqla məşğul olmasını və həyat yoldaşına xəyanət etməsini qanunsuz elan edən müddəalar yaxud qadınlara qeyri-mütənasib şəkildə təsir edən, həmçinin onlara ölüm cəzasının ayrı-seçkilik əsasında tətbiq olunması ilə nəticələnən hər hansı digər cinayət müddəaları;⁵⁰

⁴⁶Baxın: yuxarıdakı 5-ci haşiyə.

⁴⁷ 33 sayılı ümumi tövsiyədə göstərilən təlimat əsasında.

⁴⁸Müstəsna hallarda 18 yaşına çatmadan nigaha girməyə icazə verildiyi şəraitlərlə əlaqədar Konvensiyanın 16-cı (2) maddəsi; 31 sayılı ümumi tövsiyə və 18 sayılı ümumi şərh birlikdə, para. 42 və para. 55 (f).

⁴⁹Baxın: Filippinlə bağlı istintaqın xülasəsi (CEDAW/C/OP.8/PHL/1); 22/2009 sayılı bildiriş, *T.P.F. Peruya qarşı*, 17 oktyabr 2011-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; və İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitə, 22 sayılı ümumi şərh.

⁵⁰Komitə Baş Assambleyanın ölüm cəzasını hələ də saxlayan bütün Dövlətləri onu ləğv etmək üçün edamların müvəqqəti qadağan etməyə çağırdığı 62/149, 63/168, 65/206, 67/176, 69/186 və 71/187 qətnamələrini xatırladır.

(ii) Qadınları zorakılıqdan qorumaq üçün onların azadlıqdan məhrum edilməsinə şərait yaradan prosedurlar, sözdə “şərəfin” qorunması, qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin ailələrindən ənənəvi şəkildə üzr istənilməsi yaxud qurbanların və ya cinsi istismardan xilas olan şəxslərin sonradan bu istismarı həyata keçirən şəxslə evləndirilməsi kimi “bakirəlik”, hüquqi müdafiə yaxud mədəniyyət, din və ya kişilərin üstünlüyünə əsaslanan yüngülləşdirici amillər üzrə cəmləşən təcrübələr, daşlamaq, qamçılamaq və ölüm kimi adətən qadınlara tətbiq olunan ən sərt cəzalarla nəticələnən prosedurlar və qadın müttəhimlərin zərərinə olmaqla gender əsaslı zorakılığın tarixçəsinə əhəmiyyət verilmədiyi məhkəmə təcrübələri daxil olmaqla ayrı-seçkiliyə əsaslanan dəlillərlə əlaqədar qayda və prosedurlar;⁵¹

(iii) Qadınları hüquqi səlahiyyətlərdən məhrum edən yaxud əlilliyi olan qadınların məhkəmədə şahidlik etmək qabiliyyətini məhdudlaşdıran qəyyumluq qanunları, sözdə “qorumaq məqsədilə nəzarətdən saxlama” təcrübəsi, ölkədaxili əməkçi miqrantlar daxil olmaqla qadınları bu cür zorakılıqla bağlı şikayət etməkdən çəkindirən məhdudlaşdırıcı immiqrasiya qanunları və məişət zorakılığı zamanı iki tərəfin də həbs olunmasına yaxud zorakılığı törədən şəxsə bəraət qazandırıldıqda qadınların ittiham olunması kimi qadınların gender əsaslı zorakılıqdan şikayət etməsinin qarşısını alan və ya buna mane olan bütün qanunlar;

(d) Gender əsaslı ayrı-seçkiliyə əsaslanmayan qanun və siyasətlərin mövcud bərabərsizlikləri yaratmamasını və ya davam etdirməməsinə təmin etmək üçün onları yoxlamaq, əks təqdirdə onları ləğv etmək və ya dəyişdirmək;⁵²

(e) Təcavüz daxil olmaqla cinsi istismar şəxsi təhlükəsizlik, fiziki, cinsi və psixoloji bütövlük hüququ əleyhinə cinayət kimi xarakterizə olunmasını,⁵³ nikah daxilində və tanış şəxs tərəfindən və ya romantik görüş zamanı təcavüz daxil olmaqla seksual cinayətlərin tərifinin sərbəst şəkildə verilən razılığın olmamasına əsaslanmasını və zorakı halları nəzərə almasını təmin etmək.⁵⁴ Hər hansı vaxt məhdudiyyəti olduqda onun mövcud olduğu yerdə qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin maraqları üstün tutulmalı və onların məruz qaldıqları zorakılıqla bağlı səlahiyyətli xidmət və ya orqanlara şikayət etmək səlahiyyətinə mane olan şəraitlər nəzərə alınmalıdır.⁵⁵

⁵¹Baxın: üzv Dövlətlərin aşağıdakı dövrü hesabatları ilə bağlı Komitənin yekun qeydləri və digərləri: Əfqanıstan (CEDAW/C/AFG/CO/1-2); İordaniya (CEDAW/C/JOR/CO/6); Papua-Yeni Qvineya (CEDAW/C/PNG/CO/3); və Cənubi Afrika (CEDAW/C/ZAF/CO/4); Qanunsuz, məhkəməsiz və ya dəlilsiz edamlar üzrə Xüsusi Məruzəçinin hesabatı (A/HRC/35/23).

⁵²28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 16.

⁵³Baxın: *Vertido Filippinə qarşı*.

⁵⁴Baxın: *Vertido Filippinə qarşı* və *R.P.B. Filippinə qarşı*.

⁵⁵Baxın: *L.R. Moldova Respublikasına qarşı* və 33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 51 (b). Xüsusilə, cinsi zorakılığın qurbanı olan və ya ondan xilas olan qızların vəziyyətinə diqqət ayrılmalıdır.

B.Ehtiyat tədbirləri

30. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakı ehtiyat tədbirlərini həyata keçirməyi məsləhət görür:

(a) Patriarxal münasibətlər və stereotiplər, ailədə bərabərsizlik, qadınların mülki, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarına əhəmiyyət verilməməsi və ya onların inkar edilməsi daxil olmaqla qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın əsas səbəblərini aradan qaldırmaq, həmçinin qadınlara səlahiyyət verilməsi, onların öz qərarlarını qəbul etməsi və özünü ifadə etməsini təşviq etmək üçün effektiv qanunvericilik və digər müvafiq ehtiyat tədbirlərini qəbul edərək həyata keçirmək;

(b) Konvensiyanın 5-ci maddəsində göstərilən, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa göz yuman və ya onu təşviq edən və qadınların kişilərlə strukturlu bərabərsizliyini gücləndirən stereotip, qərəzli fikir, ənənə və təcrübələri aradan qaldırmaq və ləğv etmək üçün qadın təşkilatlarının, qadın və qızların təcrid olunmuş qruplarının nümayəndələri kimi bütün müvafiq tərəfdaşların fəal iştirakı ilə səmərəli tədbirlər yaratmaq və həyata keçirmək. Bu cür tədbirlər aşağıdakıları əhatə etməlidir:

(i) Gender bərabərliyi kontentinin erkən uşaq yaşlarından etibarən dövlət və özəl təhsilin bütün səviyyələrində kurikulumlara və tədris proqramlarına insan hüquqları yanaşması ilə daxil edilməsi. Bu kontent stereotipləşmiş gender rollarına yönləndirilməli, qeyri-zorakı maskulilik daxil olmaqla gender bərabərliyi və qeyri ayrı-seçkilik dəyərlərini təşviq etməli, qız və oğlanlar üçün yaşa uyğun olan, dəlillərə əsaslanan və elmi cəhətdən dəqiq olan hərtərəfli cinsi təhsil təmin etməlidir;

(ii) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın yolverilməz və zərərli əməl kimi başa düşülməsini təşviq edən, ona qarşı mümkün hüquqi resurslar barədə məlumat verən, bu cür zorakılıqla bağlı şikayət etməyə və şahidlərin müdaxilə etməsinə təşviq edən; bu cür zorakılığın qurbanları və ya ondan xilas olan şəxslərin məruz qaldığı damğalanmanı aradan qaldıran; qadınların öz təhlükəsizliklərinə və məruz qaldıqları zorakılığa görə məsuliyyət daşımağa vadar edən, qurbanların günahlandırılmasına əsaslanan geniş yayılmış inancları ləğv edən məlumatlılığın artırılması proqramları. Bu proqramlar cinayətlərin təkrarlanmasının qarşısını almaq üçün cəmiyyətin bütün səviyyələrində qadın və kişilərə; yerli səviyyədə olanlar daxil olmaqla təhsil, səhiyyə, sosial xidmətlər, hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına, ehtiyat və müdafiə tədbirlərinə cəlb olunmuş digər əməkdaş və agentliklərə; ənənəvi və dini liderlərə; gender əsaslı zorakılığın hər hansı formasını törədən şəxslərə yönəldilməlidir;

(c) İctimai əraziləri bütün qadın və qızlar üçün təhlükəsiz və müyəssər etmək üçün səmərəli tədbirlər yaradaraq həyata keçirmək, həmçinin qadın qruplarının iştirakı ilə qəbul olunmuş cəmiyyət əsaslı tədbirləri təşviq etmək və dəstəkləmək. Tədbirlərə kənd və şəhər ərazilərində, xüsusilə məktəblərin

daxilində və ətrafında işıqlandırma daxil olmaqla müvafiq fiziki infrastrukturun təmin edilməsi daxil olmalıdır;

(d) Mətbuatı reklam xidməti, onlayn xidmət və digər rəqəmsal mühitlər daxil olmaqla bütün mühitlərdə öz fəaliyyətlərində, təcrübələrində və məhsullarında qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi, həmçinin qadınların və ya insan haqları müdafiəçiləri kimi spesifik qadın qruplarının zərərli və stereotipləşmiş surətini aradan qaldırmağa təşviq etmək üçün səmərəli tədbirlər qəbul edərək həyata keçirmək. Tədbirlərə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

(i) Onlayn və ya sosial media qurumları daxil olmaqla media qurumları tərəfindən qadın və kişilərlə yaxud spesifik qadın qrupları ilə əlaqədar gender stereotiplərinin ləğv olunmasına, həmçinin onların xidmət və platformaları vasitəsilə qadınlara qarşı törədilən gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılmasına yönəlmiş özünü-tənzimləmə mexanizmlərinin yaradılması və ya gücləndirilməsini təşviq etmək;

(ii) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq hallarının mətbuat tərəfindən müvafiq şəkildə əhatə olunması üçün göstərişlər;

(iii) Milli insan hüquqları institutlarının qadınlara əşya kimi yanaşan və ya onları alçaldan yaxud zorakı kişiliyi təşviq edən, gender əsaslı ayrı-seçkiliyə əsaslanan təsvir və ya məzmun yayımlayan hər hansı media ilə bağlı şikayətlərə nəzarət etmək və ya onları nəzərdən keçirmək səlahiyyətini yaratmaq və ya gücləndirmək;⁵⁶

(e) Ədliyyə sisteminin üzvləri, hüquqşünaslar və hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları, həmçinin məhkəmə-tibbi ekspertiza əməkdaşları, parlamentin üzvləri və cinsi və reproduktiv sağlamlıq sahəsi, xüsusilə cinsi yolla keçən infeksiyaların və İİV-in qarşısının alınması və müalicəsi xidmətləri daxil olmaqla səhiyyə işçiləri,⁵⁷ bütün təhsil, sosial yardım və təminat əməkdaşları, həmçinin qocalar və ya uşaq evləri, sığınacaqlar və cəzaçəkmə müəssisələri;⁵⁸ kimi müəssisələrdə qadınlara işləyən əməkdaşlara qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısını almaq və onu aradan qaldırmaq üçün icbari, təkrarlanan və effektiv ixtisasartırma, təhsil və təlim ilə təmin etmək. Bu cür təhsil və təlim aşağıdakıların başa düşülməsini təsvif etməlidir:

(i) Gender stereotipləri və qeyri-obyektivliyinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa necə səbəb olması, həmçinin buna qarşı qeyri-müvafiq tədbirlər;⁵⁹

⁵⁶Xorvatiyanın birgə dövrü hesabatları ilə bağlı Komitənin yekun qeydləri (CEDAW/C/HRV/CO/4-5).

⁵⁷Baxın: Yuxarıdakı 5-ci haşiyə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının qadınlara qarşı məişət zorakılığı və cinsi zorakılığının aradan qaldırılması ilə bağlı klinik və siyasi təlimatları (2013).

⁵⁸Baxın: *Abramova Belarusa qarşı*; 53/2013 sayılı bildiriş, *A. Danimarkaya qarşı*, 19 noyabr 2015-ci ildə təsdiq edilmiş fikirlər; və Baş Assambleyanın Qadın məhbuslara qarşı rəftar və qadın cinayətkarlar üçün həbslə əlaqədar olmayan qətimkan tədbirləri ilə bağlı BMT qaydaları (Banqkok Qaydaları) ilə bağlı 65/229 sayılı qətnaməsi.

⁵⁹Baxın: *Belousova Qazaxıstana qarşı*, *R.P.B. Filippinə qarşı*, *Jallow Bolqarıstana qarşı*, *L.R. Moldova Respublikasına qarşı* və digərləri.

(ii) Məişət zorakılığını xarakterizə edən travma və onun nəticələri, güc dinamikası, qadınların spesifik qruplarına təsir edən ayrı-seçkiliyin çarpaz formaları daxil olmaqla gender əsaslı zorakılığın müxtəlif formalarına məruz qalan qadınlarla bağlı müxtəlif şəraitlər, iş şəraitində qadınlarla ünsiyyətin qurmağın, onların yenidən qurbana çevrilməsinə səbəb olan, Dövlət müəssisələri və subyektləri daxilində etibarını aşağı salan amillərin aradan qaldırılmasının müvafiq yolları;⁶⁰

(iii) Qadınlara qarşı gener əsaslı zorakılıqla bağlı milli hüquqi müddəalar və qurumlar, qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin qanuni hüquqları, beynəlxalq standartlar, əlaqədar mexanizmlər, qadınların gizliliyinə və məxfilik hüququna lazımi hörməti göstərməklə, həmçinin qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin sərbəst və məlumatlı şəkildə razılığı ilə müxtəlif orqanlar arasında müvafiq əlaqələndirmə və yönləndirmə, bu cür zorakılığın müvafiq şəkildə sənədləşdirilməsi daxil olmaqla həmin şəraitdə bu mexanizmlərin məsuliyyətləri;

(f) Həvəsləndirici tədbirlər, korporativ məsuliyyət modelləri və digər mexanizmlərdən istifadə edərək bizneslər və transmilli korporasiyalar daxil olmaqla özəl sektorun qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formalarının aradan qaldırılmasına, istifadəsi hüquq mühafizə orqanlarına müraciəti istisna etməməli, həmçinin qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslər üçün iş yerində hüquqlara yönləndirilməli olan səmərəli və müyəssər daxili şikayət prosedurları daxil olmaqla iş yerində baş verə biləcək və ya qadın işçilərə təsir göstərə biləcək gender əsaslı zorakılığın bütün formalarını aradan qaldıran protokol və prosedurları özündə birləşdirən fəaliyyəti çərçivəsində⁶¹ bu cür zorakılığa görə məsuliyyətinin artırılmasına cəlb olunmasına təşviq etmək.

C.Müdafiə

31. Komitə üzv Dövlətlərə aşağıdakı müdafiə tədbirlərini həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Hüquqi prosedurlardan əvvəl, prosedurlar müddətində və sonra gender əsaslı zorakılıqla bağlı qadın şikayətçiləri və şahidlərini müdafiə etmək və onlara yardım etmək üçün səmərəli tədbirlər qəbul edərək həyata keçirmək. Həmçinin:

(i) Qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin, şahidlərin və müttəhimlərin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu nəzərə alaraq genderin nəzərə alındığı məhkəmə prosedur və tədbirləri vasitəsilə,

⁶⁰Baxın: *M. W. Danimarkaya qarşı, R.P.B. Filippinə qarşı, Jallow Bolqarıstana qarşı və Kell Kanadaya qarşı*.

⁶¹28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 28. Baxın: "Biznes və insan hüquqları üzrə rəhbər prinsiplər: BMT-nin "Müdafiə, hörmət və vasitə" çərçivəsinin həyata keçirilməsi" (A/HRC/17/31).

həmçinin digər yollarla 33 sayılı ümumi tövsiyəyə əsasən onların gizliliyi və təhlükəsizliyin müdafiəsi;

(ii) Əlilliyi olan qurbanların kommunikasiya əngəllərini ləğv etməklə, həmçinin digər yollarla qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin hüquqi prosedur başlatması ilkin şərti olmadan əlavə və ya potensial zorakılığın qarşısını almaq üçün müvafiq və müyəssər müdafiə təbirlərinin təmin edilməsi.⁶² Mexanizmlər risklərin təcili qiymətləndirilməsini, çox sayda səmərəli tədbirlərdən ibarət müdafiəni, müvafiq olduqda uyğunsuzluqla bağlı müvafiq sanksiyaların tətbiq edilməsi daxil olmaqla zorakılıq törətməkdə təqsirkar bilinən şəxslər əleyhinə əmlakdan məhrum etmə, müdafiə, məhdudlaşdırma və ya təcili qadağa qərarlarının verilməsi və onlara nəzarət edilməsini özündə birləşdirməlidir. Müdafiə tədbirləri zorakılıq qurbanı olan və ya ondan xilas olan qadınlar qarşısındakı gərəksiz maliyyə, bürokratik və ya şəxsi maneələrin qoyulmasının qarşısını almalıdır. Mülkiyyət, gizlilik, uşağın himayəsi, müyəssərlik, əlaqə və ziyarət hüquqları və ya iddiaları daxil olmaqla zorakılıq törədən və ya törətməkdə təqsirkar bilinən şəxslərin məhkəmə prosedurları ərzində və sonra hüquq və ya iddiaları qadın və uşaqların yaşamaq, fiziki, cinsi və psixoloji bütövlüklə bağlı insan hüquqlarına əsasən, həmçinin uşaqların ən ümdə maraqları prinsipini rəhbər tutmaqla müəyyən edilməlidir;⁶³

(iii) Zorakılıq qurbanı olan və ya ondan xilas olan qadınlar və onların ailə üzvlərinin maliyyə yardımı, pulsuz və ya aşağı qiymətli, yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım,⁶⁴ tibbi, psixososial və məsləhət xidmətləri,⁶⁵ təhsil, səfəli mənzillə təmin olunma, torpaq, uşaqlara qayğı, təlim və məşğulluq imkanlarına çıxışının təmin edilməsi. Səhiyyə xidmətləri travmaya uyğun olmalı, fəvqəladə hallarda hamiləliyin qarşısını alan vasitələr və İİV virusuna yoluxduqdan sonra onun əleyhinə profilaktika daxil olmaqla cinsi və reproduktiv sağlamlıq xidmətlərini əhatə etməlidir.⁶⁶ Dövlətlər gün boyunca fəaliyyət göstərən pulsuz yardım xətləri, təhlükəsiz və müvafiq şəkildə təchiz olunmuş kafi sayda böhran, yardım və müraciət mərkəzləri, qadınlar, tələb olduqda onların uşaqları və digər ailə üzvləri üçün müvafiq sığınacaqlar kimi qadınlar üçün ixtisaslaşmış yardım xidmətlərini təmin etməlidir;⁶⁷

⁶²Misal üçün: Bəzi ölkələrdə müdafiə qərarları qadın cinsiyyət orqanının sünnət edilmə riski olduğu hesab edilən insanların səyahət etməsini qadağan etməyə icazə verir.

⁶³*Yıldırım Avstriyaya qarşı, Gökçe Avstriyaya qarşı, González Carreño İspaniyaya qarşı, M.W. Danimarkaya qarşı və Jallow Bolqarıstana qarşı.*

⁶⁴33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 37, 28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 34; baxın: həmçinin: *Kell Kanadaya qarşı, Vertido Filippinə qarşı, S.V.P. Bolqarıstana qarşı, L.R. Moldova Respublikasına qarşı* və digərləri.

⁶⁵33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 16.

⁶⁶İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Komitə, 22 sayılı ümumi şərh.

⁶⁷31 sayılı ümumi tövsiyə və 18 sayılı ümumi şərh.

(iv) Qocalar və ya uşaq evləri, sığınacaqlar, cəzaçəkmə müəssisələri daxil olmaqla müəssisələrdə qadınların gender əsaslı zorakılıqla əlaqədar müdafiə və yardım tədbirlərinin təmin edilməsi;⁶⁸

(v) Qeyri-hökumət qadın təşkilatlarının tam iştirakı və əməkdaşlığı ilə bu cür zorakılıqdan xilas olan şəxslər üçün hərtərəfli xidmətlərə çıxış imkanını təmin etmək üçün müvafiq sektorlararası müraciət mexanizmlərinin yaradılaraq həyata keçirilməsi;

(b) Qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərlə əlaqədar bütün hüquqi prosedurların, müdafiə və yardım tədbirlərinin, xidmətlərin onların özünüidarəsinə hörmət edərək onu gücləndirməsini təmin etmək. Onlar bütün qadınlar üçün, xüsusilə ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına məruz qalan qadınlar üçün müyəssər olmalı, onların uşaqlarının və onlardan asılı olan şəxslərin hər hansı spesifik ehtiyaclarını nəzərə almalı,⁶⁹ üzv Dövlətin bütün ərazisində mümkün olmalı və yaşayış statusundan yaxud zorakılıq törətməkdə təqsirkar bilinən şəxslər əleyhinə hüquqi prosedurlarda əməkdaşlıq etmək qabiliyyəti və ya istəyindən asılı olmayaraq təmin edilməlidir.⁷⁰ Dövlətlər həmçinin geri göndərməmək prinsipinə əməl etməlidir;⁷¹

(c) Silahlı münaqişə və ya təhlükəsizliyin azaldığı şəraitlərdə arta biləcək odlu silahların hazır müyəssərliyi və mümkünlüyü, həmçinin onların ixracatı,⁷² cinayət faktlarının sayının çox olması və cəzasızlığın hökm sürməsi kimi qadınların gender əsaslı zorakılığın ciddi formalarına məruz qalması riskini artıran amilləri aradan qaldırmaq.⁷³ Qadınlara qarşı hücum edərkən istifadə olunan turşu və digər maddələrin mümkünlüyü və müyəssərliyi üzərində nəzarəti artırmaq üçün cəhdlər edilməlidir;

(d) Qadınlara, xüsusilə əlilliyi olan, savadsız və ya ölkənin rəsmi dillərini bilməyən yaxud məhdud şəkildə bilən qadınlar kimi ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına məruz qalan qadınlara yönələn müxtəlif və müyəssər mətbuat və icma dialoqu vasitəsilə kompensasiyalar daxil olmaqla qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslər üçün mümkün olan hüquqi və sosial resurslar barədə müyəssər məlumatları yaradaraq paylamaq.

⁶⁸Baxın: yuxarıdakı 54-cü haşiyə.

⁶⁹*R.P.B. Filippinə qarşı, Jallow Bolqarıstana qarşı və V.K. Bolqarıstana qarşı.*

⁷⁰33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 10.

⁷¹1951-ci ilin "Qaçqınların statusu haqqında" Konvensiyaya və "İşgəncə əleyhinə" Konvensiyaya əsasən. Baxın: həmçinin: 32 sayılı ümumi tövsiyə və A. *Danimarkaya qarşı.*

⁷²Baxın: Silah Alveri Sazişinin 7-ci (4) maddəsi. Baxın: həmçinin: üzv Dövlətlərin aşağıdakı dövrü hesabatları ilə bağlı Komitənin yekun qeydləri: Pakistan (CEDAW/C/PAK/CO/4); Konqo Demokratik Respublikası (CEDAW/C/COD/CO/6-7); Fransa (CEDAW/C/FRA/CO/7-8); İsveçrə (CEDAW/C/CHE/CO/4-5); və Almaniya (CEDAW/C/DEU/CO/7-8); İnsan Hüquqları Komitəsi, azadlıq və təhlükəsizlik barədə 35 sayılı ümumi tövsiyə (2014), para. 9.

⁷³30 sayılı ümumi tövsiyə.

D. İttiham və cəzalandırma

32. Komitə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın ittiham olunması və cəzalandırılması ilə əlaqədar üzv Dövlətlərə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Cinayət hüququnu və müvafiq olduqda, zorakılıq törətməkdə təqsirkar bilinən şəxsləri ədalətli, bitərəf, vaxtında və dərhal məhkəməyə cəlb etmək üçün onların vəzifə və öhdəlikləri üzrə ittiham olunmasını həyata keçirməklə, həmçinin müvafiq cərimələr tətbiq etməklə qurbanların məhkəmə və tribunallara səmərəli çıxışını, orqanların qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün halları ilə bağlı müvafiq tədbirləri həyata keçirməsini təmin etmək.⁷⁴ Qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərdən xidmət haqqı və ya məhkəmə xərcləri tələb olunmamalıdır;⁷⁵

(b) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq hallarında vasitəçilik və uzlaşma daxil olmaqla icbari şəkildə alternativ mübahisə həlletmə prosedurlarına müraciət edilməməsini təmin etmək.⁷⁶ Həmin prosedurların istifadəsi ciddi şəkildə tənzimlənməli, yalnız ixtisaslaşmış heyətin əvvəlki qiymətləndirilməsi zamanı qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin sərbəst və məlumatlı şəkildə razılıq verməsinə, həmçinin onlar və ya digər ailə üzvləri üçün əlavə risk göstəricilərinin olmamasına zəmanət verildikdə icazə verilməlidir. Qadın və uşaqların hüquqlarının müvafiq şəkildə müdafiə olunmasını, müdaxilələrin qadınlara qarşı stereotiplər olmadan və ya onları təkrar qurbana çevirmədən həyata keçirilməsini təmin etməklə prosedurlar qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərə səlahiyyət verməli, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı başa düşmək və həmin hallarda müvafiq şəkildə müdaxilə etmək üçün xüsusi təlim keçmiş əməkdaşlar tərəfindən həyata keçirilməlidir. Alternativ mübahisə həlletmə prosedurları qadınların rəsmi ədliyyəyə çıxışına əngəl yaratmamalıdır.

E. Kompensasiyalar

33. Komitə kompensasiyalarla əlaqədar üzv Dövlətlərə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qurbanları və ya ondan xilas olan şəxslər üçün səmərəli kompensasiyaları təmin etmək. 28, 30 və 33 sayılı ümumi tövsiyələrə əsasən, kompensasiyalara pul kompensasiyası, tam bərpa üçün hüquqi, sosial və səhiyyə xidmətlərinin, həmçinin cinsi, reproduktiv və psixi sağlamlıq xidmətlərinin göstərilməsi, borcunu yerinə yetirmək və bir də təkrarlanmamasına zəmanət vermək kimi müxtəlif tədbirləri əhatə etməlidir.

⁷⁴Baxın: *Vertido Filippinə qarşı, S. V. P. Bolqarıstana qarşı and L.R. Moldova Respublikasına qarşı*.

⁷⁵33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 17 (a).

⁷⁶33 sayılı ümumi tövsiyənin 58-ci (c) paragrafında göstərildiyi kimi.

Bu cür kompensasiyalar müvafiq olmalı, dərhal təyin edilməli, vahid yanaşmaya əsaslanmalı və dəyən zərərin təsir gücünə uyğun olmalıdır;⁷⁷

(b) Müvəqqəti ədliyyə mexanizmlərinə əsasən və digər şəkildə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qurbanlarına kompensasiya ödənilməsi üçün konkret vəsaitlər yaratmaq və ya büdcədəki mövcud vəsaitləri ayırmaq. Üzv Dövlətlər qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin hüquqi vasitələr tələb etmək hüquqlarına xələl gətirmədən inzibati kompensasiya layihələri həyata keçirməli, fərdi, institusional və struktur cəhətlərini nəzərə almaqla qanun pozuntusuna səbəb olmuş və ya əhəmiyyətli dərəcədə töhfə vermiş əsas ayrı-seçkiliyi və ya əlverişsiz mövqeyi aradan qaldırmağa kömək edən transformativ kompensasiya proqramları hazırlamalıdır. Üstünlük qurbanların və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərin öz qərarlarını qəbul etməsinə, arzularına, qərarlarına, təhlükəsizliyinə, ləyaqətinə və bütövlüyünə verilməlidir.

F.Əlaqələndirmə, monitoring və məlumatların toplanması

34. Komitə, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq üzrə koordinasiya, monitoring və məlumatların toplanması ilə əlaqədar üzv Dövlətlərə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə, xüsusilə ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına məruz qalan qadınları təmsil edən təşkilatlar daxil olmaqla qadın təşkilatları ilə məsləhətləşərək bütün qanunvericilik, siyasət və proqramları yaradaraq qiymətləndirmək. Üzv Dövlətlər ədliyyə sisteminin bütün səviyyə, bölmə və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qurbanları və ya ondan xilas olan şəxslərin düşüncə və səriştəsini nəzərə almaqla onları müdafiə edən və dəstəkləyən təşkilatlar arasında əlaqələndirməni təşviq etməlidir.⁷⁸ Üzv Dövlətlər insan hüquqları təşkilatlarının və qadınların qeyri-hökumət təşkilatlarının işini təşviq etməlidir;⁷⁹

(b) Texnologiya vasitəsilə törədilən zorakılıq daxil olmaqla qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formaları ilə bağlı şikayətlərin sayı, verilən müdafiə qərarlarının sayı və növü, şikayət, ittiham və hökmlərin qəbul edilməməsi və geri çəkilməsi faizi, məhkəmə işlərinin tamamlanmasına sərf edilən zamanla bağlı statistik məlumatların müntəzəm olaraq toplanması, təhlil edilməsi və dərc olunması üçün sistem yaratmaq. Bu sistemə zorakılıq törətmiş şəxslərlə bağlı çıxarılmış hökmlər və qurbanlara və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslərə verilmiş təzminat daxil olmaqla kompensasiyalar barədə məlumatlar daxil edilməlidir. Bütün məlumatlar zorakılığın növünə, qurban və ya zorakılıqdan xilas olan şəxs və zorakılığı törədən şəxs arasındakı münasibətə görə, həmçinin qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin çarpaz formaları və qurban və ya zorakılıqdan xilas olan şəxsin yaşı daxil olmaqla digər müvafiq

⁷⁷Baxın: yuxarıdakı 5-ci haşiyə 33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 19.

⁷⁸*Yıldırım Avstriyaya qarşı və Gökçe (mərhum) Avstriyaya qarşı.*

⁷⁹28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 36.

sosial-demokratik xüsusiyyətlərlə əlaqədar bölünməlidir. Məlumatların təhlili müdafiənin təmin edilməməsi hallarının müəyyən olunmasına imkan yaratmalı, zəruri olarsa, həmçinin “qadın cinayəti” adlanan qadınların gender əlamətinə görə öldürülməsi faktları və qadınları öldürmə cəhdləri ilə bağlı inzibati məlumatların toplanması üçün müşahidə məntəqələrinin yaradılması və ya təyin olunması daxil olmaqla ehtiyat tədbirlərini təkmilləşdirməyə və daha da inkişaf etdirməyə xidmət etməlidir;

(c) Digər cəhətlərlə yanaşı, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın hökm sürməsinə, bu cür zorakılığı şiddətləndirən və gender əlaqələrini formalaşdıran sosial və ya mədəni inancları qiymətləndirmək üçün qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla bağlı sorğular, tədqiqat proqramları və araşdırmaların aparılmasını öhdəliyinə götürmək və ya onları dəstəkləmək. Araşdırma və sorğular zamanı özünüdərk prinsipinə əsasən, ayrı-seçkiliyin cərpaz formaları nəzərə alınmalıdır;

(d) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla bağlı məlumatların toplanması və saxlanması prosesinin müəyyən olunmuş beynəlxalq standartlara⁸⁰ və təminatlara, həmçinin məlumatların qorunması üzrə qanunvericiliyə uyğun olmasını təmin etmək. Məlumatlar və statistikanın toplanması və istifadəsi insan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi üçün qəbul olunmuş beynəlxalq normalara, həmçinin etik prinsiplərə uyğun olmalıdır;

(e) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formalarının qarşısını almaq və aradan qaldırmaq məqsədilə hazırkı tövsiyədə, digər müvafiq regional və beynəlxalq standart və göstərişlərdə tövsiyə olunanlar daxil olmaqla dövlət, regional və yerli səviyyələrdə tədbirlərin həyata keçirilməsini müntəzəm olaraq əlaqələndirmək, buna nəzarət etmək və onların səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün mexanizm və ya orqan yaratmaq yaxud mövcud mexanizm və ya orqana bu cür səlahiyyətlər vermək;

(f) Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün formalarının aradan qaldırılması, qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslər üçün müdafiə və yardımın təmin edilməsi, məhkəmə işləri ilə bağlı istintaqların aparılması, zorakılıq törədən şəxslərin ittiham olunması və qurbanlar və ya zorakılıqdan xilas olan şəxslər üçün kompensasiyaların təmin edilməsi, həmçinin qadın təşkilatlarına yardım göstərilməsi üçün qanun və siyasətləri səmərəli şəkildə həyata keçirmək məqsədilə dövlət səviyyəsində, regional və yerli səviyyədə müvafiq insan resursları və maliyyə resurslarını ayırmaq.

G.Beynəlxalq əməkdaşlıq

35. Komitə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa qarşı mübarizə aparmaq üçün beynəlxalq əməkdaşlıqla əlaqədar üzv Dövlətlərə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

⁸⁰Baş Assambleyanın Rəsmi statistikanın əsas prinsipləri barədə 68/261 sayılı qətnaməsi.

(a) Xüsusilə texnologiyadan istifadə olunan mühitlərdə və qeyri-Dövlət tərəflərinin ərazi xaricində digər fəaliyyətlərində global kontekstlərin təkmilləşdirilməsini və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın artan transmilli xarakterini nəzərə alaraq bu cür zorakılığı aradan qaldırmaq və bu baxımdan tədbirlər görmək üçün tələb olunan bütün müvafiq tədbirləri hazırlamaqla və həyata keçirməklə⁸¹ insan hüquqları öhdəliklərini yerinə yetirmək məqsədilə zəruri olduqda BMT sisteminin ixtisaslaşmış agentlikləri, beynəlxalq cəmiyyət və vətəndaş cəmiyyəti kimi xarici mənbələrdən yardım tələb etmək.⁸² Üzv Dövlətlər davranışına təsir göstərmək iqtidarında olduqları biznes tərəflərini onların fəaliyyət göstərdikləri Dövlətlərə qadınların zorakılıqdan azad olma hüququnun tam şəkildə həyata keçirilməsində yardımçı olmağa təşviq etməlidir;

(b) Müvafiq Dayanıqlı İnkişaf Hədəflərinin həyata keçirilməsini, xüsusilə gender bərabərliyini və qadınlara səlahiyyət verilməsini təmin etmək üçün 5-ci Hədəfin, dayanıqlı inkişaf məqsədilə sülhsevər və hərtərəfli cəmiyyətləri təşviq etmək üçün isə, 6-cı Hədəfin həyata keçirilməsini prioritetləşdirmək, ədliyyəyə çıxışı təmin etmək, bütün səviyyələrdə səmərəli, cavabdeh və hərtərəfli müəssisələr yaratmaq; vətəndaş cəmiyyətinin və qadın təşkilatlarının Hədəflərin həyata keçirilməsində və sonrakı proseslərdə faydalı iştirakına şərait yaratmaqla Qadınların statusu üzrə Komissiyanın qadınlara səlahiyyət verilməsi və dayanıqlı inkişafı ilə bağlı altıncı sessiyasında razılaşdırılmış qeydlərə əsasən bütün hədəflərin genderi nəzərə almaqla həyata keçirilməsi üçün milli planları dəstəkləmək, bilik mübadiləsi, səmərəli və hədəflərə malik potensialın artırılması üçün beynəlxalq dəstək və əməkdaşlığı gücləndirmək.⁸³

⁸¹28 sayılı ümumi tövsiyə, para. 29, 33 sayılı ümumi tövsiyə, para. 38 və 39.

⁸²34 sayılı ümumi tövsiyə, para. 13.

⁸³Baş Assambleyanın "Dünyamızı dəyişirik: Dayanıqlı İnkişaf üçün 2030-cu il gündəliyi" adlı 70/1 sayılı qətnaməsi.